

ARBEIDS- OG
INKLUDERINGSDEPARTEMENTET

Rapport

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 2006

Foreløpig hovedrapport fra Det tekniske beregningsutvalget
for inntektsoppgjørene
Oslo, 21. februar 2006

Forord

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene legger her fram en foreløpig rapport foran inntektsoppgjørene i 2006. Endelige utgave av rapporten vil foreligge i slutten av mars.

Rapporten gir oversikt over hovedtrekkene i utviklingen i lønninger og inntekter, priser og konkurransevne mv. Det gis også anslag for prisutviklingen i inneværende år.

Denne rapporten bygger delvis på foreløpige anslag for 2005. Deler av rapporten vil derfor bli oppdatert i løpet av mars. Dette gjelder særlig tall for lønnsutviklingen, bl.a. for forholdet mellom kvinners og menns lønn, lønn etter utdanning og lederlønn. I mars vil det også foreligge reviderte nasjonalregnskapstall som innarbeides i rapporten. Etter oppdateringen i mars vil rapporten bli trykket i NOU-serien.

Utvalget vil som vanlig også komme med en rapport etter inntektsoppgjørene i juni som så langt som mulig vil redegjøre for resultatene av lønnsoppgjørene i 2006, og gi oppdaterte tall for utviklingen i lønns- og inntektsfordelingen. Dette materialet offentliggjøres som en nettversjon i juni, men blir først trykket i NOU-serien i mars til neste år. Utvalget vil dermed fra og med i år bare komme med en NOU i året mot to tidligere.

Beregningsutvalget ble ved kronprinsregentens resolusjon av 5. desember 2003 gjenoppnevnt for en ny periode inntil 30. september 2007 med følgende mandat:

”Utvalget skal i tilknytning til inntektsoppgjørene legge fram det best mulige tallmessige bakgrunnsmateriale og presentere det i en slik form at uenighet partene i mellom om økonomiske forhold så vidt mulig kan unngås. Utvalget skal, når departementet ber om det, kunne klargjøre det tallmessige grunnlagsmateriale for spesielle inntektspolitiske spørsmål.

Utvalget skal legge fram oppsummeringsrapporter etter inntektsoppgjør.

Utvalgets utredninger avgis til Arbeids- og inkluderingsdepartementet.”

I tillegg til utvalgets medlemmer og sekretariatet har følgende deltatt i arbeidet med rapporten: Stein Gjerding, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Anders Kleppe, Akademikerne, Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, Ivar Jørgensen og Harald Andersen, Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon, Rolf Stangeland, Unio, Eirik Solberg, KS, Steinar Stokke og Anne-Kari Bratten, Arbeidsgiverforeningen NAVO, Anne Katrine Eide, Fornyings- og administrasjonsdepartementet, Arnulf Leirpoll, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Roger Bjørnstad, Kristian Gimming og Gisle Frøiland, Statistisk sentralbyrå.

Oslo, 21. februar 2006

Øystein Olsen
leder

Nina Bjerkedal	Ann Lisbet Brathaug	Ellen Horneland
Lars Haartveit	Solveig Lie	Olav Magnussen
Synnøve Nymo	Erik Orskaug	Stein Reegård
Inge Skeie	Jørn Skille	Tove Storrødvann
Bjørn Tore Stølen	Per Kristian Sundnes	

Tormod Belgum, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, sekretariatsleder
Torbjørn Eika, Statistisk sentralbyrå
Andreas Follestad, Finansdepartementet
Andreas Moxnes, Finansdepartementet
Reidun Grue Nerheim, Finansdepartementet
Ragnhild Nersten, Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Innhold

Forord	2
KAP 1 Lønnsutviklingen i senere år	6
1.1 Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere	6
1.2 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder	15
1.2.1 Lønnsutviklingen for industriarbeidere i LO/NHO-området	15
1.2.2 Lønnsutviklingen for andre arbeidergrupper i NHO-området	17
1.2.3 Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter	18
1.2.4 Lønnsutviklingen samlet for industriarbeidere og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter (både heltid og deltid)	19
1.2.5 Lønnsutviklingen i andre områder i privat næringsvirksomhet	20
1.2.6 Lønnsutviklingen i offentlig sektor	21
1.2.7 Lønnsutviklingen i NAVO-området	22
1.3 Lønnsoverhenget	23
1.4 Lønnsutviklingen for toppledere	26
1.5 Lønnsutviklingen for kvinner og menn	26
1.6 Lønnsutviklingen etter utdanning	33
1.7 Lønnsutviklingen for deltidsansatte	36
1.8 Lønnsfordelingen før skatt for heltidsansatte lønnstakere 1997-2004	38
KAP 2 Konsumprisutviklingen i Norge	44
2.1 Prisutviklingen i senere år	44
2.2 Anslag på konsumprisutviklingen i 2006	51
KAP 3 Utviklingen i norsk industris konkurranseevne	56
3.1 Indikatorer for industriens kostnadsutvikling	56
3.1.1 Lønnskostnadsvekst	57
3.1.2 Andre kostnader	60
3.2 Produktivitetsutviklingen	62
3.3 Indikatorer for utviklingen i lønnsomheten	66
3.4 Sammenlikning av nivåer på arbeidskraftkostnader i Norge og i andre land	67
3.5 Markedsandeler på hjemme- og eksportmarkedene	73
KAP 4 Makroøkonomisk utvikling	82
4.1 Internasjonal økonomi	82
4.2 Norsk økonomi	85
KAP 5 Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene	95
5.1 Disponibel realinntekt i husholdningssektoren	95
5.2 Vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger	100
5.3 Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 2003 til 2005	104
KAP 6 Den samlede inntektsutviklingen	107
6.1 Disponibel inntekt for Norge	107
6.2 Faktorinntekt, lønn og driftsresultat	110
6.3 Endringer i funksjonell inntektsfordeling	111

Vedlegg	117
Vedlegg 1 Lønnsoppgjørene i 2005.....	117
Vedlegg 2 Definisjoner av en del lønnsbegreper med mer.....	123
Vedlegg 3 Kursutviklingen for norske kroner.....	130
Vedlegg 4 Tabellvedlegg.....	133

Kapittel 1

Lønnsutviklingen i senere år

- Den gjennomsnittlige **årslønnsveksten fra 2004 til 2005** for alle grupper under ett er anslått til vel $3\frac{1}{4}$ prosent mot 3,5 prosent året før.
- **Årslønnsveksten** fra 2004 til 2005 i NHO-bedrifter kan anslås til $3\frac{1}{4}$ prosent for industriarbeidere og $4\frac{1}{4}$ prosent for industrifunksjonærer. Gjennomsnittlig årslønnsvekst for disse to gruppene under ett kan anslås til $3\frac{3}{4}$ prosent. I forretnings- og sparebanker og forsikring under ett, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring, er lønnsveksten anslått til 7,7 prosent. Høye bonusutbetalinger trakk opp lønnsveksten for denne gruppen i fjor. Lønnsveksten for varehandelen i alt i 2005 er foreløpig anslått til 3,4 prosent. Anslag på årslønnsveksten i helseforetakene og i øvrige bedrifter i NAVO-området samt for HSH-bedrifter i varehandelen kommer utvalget tilbake til i mars. For ansatte i staten og i kommunene (ekskl. Oslo kommune) kan lønnsveksten foreløpig anslås til henholdsvis $3\frac{1}{3}$ prosent og $3\frac{1}{2}$ prosent.
- Utvalget anslår **overhenget** til 2006 til $1-1\frac{1}{4}$ prosent for alle grupper under ett. Dette er om lag på linje med overhenget i de to foregående år. For industriarbeidere er overhenget anslått til om lag 1 prosent og for industrifunksjonærer til vel $1\frac{1}{2}$ prosent. For ansatte i forretnings- og sparebanker og forsikring under ett er overhenget anslått til 1,1 prosent. For ansatte i staten og kommunene (ekskl. Oslo kommune) er overhenget foreløpig anslått til henholdsvis $\frac{3}{4}$ prosent og $\frac{1}{2}$ prosent.
- Foreløpig foreligger det lite informasjon for 2005 om utviklingen i **lønnforskjellene mellom kvinner og menn** i forhandlingsområdene, men det foreligger tall for en del næringsområder. Utvalget kommer med tall som belyser lønnsutviklingen for kvinner og menn i mars.

1.1. Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere

Beregningsutvalget legger i dette kapitlet fram statistikk og beregninger som gir et hovedinntrykk av lønnsutviklingen fra 2004 til 2005. Det gis dessuten anslag på lønnsoverhenget til 2006 for ulike grupper. I dette kapitlet gis det også en oversikt over lønnstilleggene i 2005 for en del grupper. En mer detaljert oversikt over resultatene av lønnsoppgjør i 2005 gis i vedlegg 1.

Årslønnsvekst for hovedgrupper

Beregningsutvalget presenterer i tabell 1.1 tall for gjennomsnittlig årslønnsvekst det siste tiåret for noen store forhandlingsområder. Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er ført fram til 2005. For noen grupper er beregningene for heltidsansatte, dvs. arbeidstakere som har utført et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid, mens det for andre er gjennomsnittlig lønnsvekst per årsverk. Det siste begrepet omfatter både heltids- og deltidsansatte, der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Tabellen bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om reguleringstidspunkter i de enkelte år. Lønnsbegreper og grunnlaget for beregningene av lønnsvekst og lønnsnivå omtales i boks 1.1. En mer detaljert omtale gis i vedlegg 2.

Boks 1.1 Lønnsbegreper og grunnlaget for beregning av årslønnsvekst

Beregningene som utvalget legger fram, bygger på Statistisk sentralbyrås strukturstatistikk for lønn, en statistikk som en gang per år kartlegger nivå, fordeling og endring i lønn. Videre bygger beregningene i hovedsak på prinsipper og forutsetninger som utvalget har lagt til grunn i tidligere rapporter. SSBs lønnsstatistikk er utviklet i tråd med EØS-retningslinjer på området og i nært samarbeid med partene i lønnsoppgjøret for å dekke krav til forhandlingsstatistikk.

I privat sektor bygger statistikken på opplysninger fra et utvalg av bedrifter i alle næringshovedområder¹ med unntak av primærnæringene. Utvalgene varierer i størrelse fra om lag 40 til 80 prosent med i gjennomsnitt om lag 67 prosent av alle ansatte i næringshovedområdet, alt avhengig av i hvor stor grad næringen er omfattet av krav fra forhandlingsstatistikken. For NHO-bedrifter er utvalget om lag 70 prosent. Det innhentes opplysninger på individnivå i alle næringer og for alle ansatte uavhengig av stilling og arbeidstid. For ansatte i privat sektor innhentes data på skjema eller via elektronisk media fra foretakene som omfattes av det årlige utvalget. I 2003 benyttet ¼ av foretakene, som dekket 44 prosent av bedriftene og ¾ av alle sysselsatte i statistikken, elektronisk innrapportering.

I offentlig sektor produseres lønnsstatistikken ved hjelp av registre i henholdsvis Fornyings- og administrasjonsdepartementet og KS. SSB står for innhenting av lønnsopplysningene for statsansatte og for ansatte i de statlige helseforetakene. SSB offentliggjør offisiell lønnsstatistikk for ansatte både i staten, de statlige helseforetakene, skoleverket og kommunene.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er basert på oppgaver over time- eller månedsførtjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dvs. at månedsførtjenesten består av fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Uregelmessige tillegg omfatter bl.a. tillegg for ubekvem arbeidstid, utkallingstillegg, skifttillegg, smusstillegg, offshoretillegg og andre tillegg som følge av arbeidets art. Uregelmessige tillegg er som regel knyttet til spesielle arbeidsoppgaver eller arbeidstider.

Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. I lønnskomponentene inngår lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje, f.eks. skifttillegg og ulempetillegg. Som nevnt inngår bonus i årslønnsbegrepet. Derimot inngår ikke opsjoner og fordel ved aksjer til underkurs.

For gruppene/tariffområdene i tabell 1.1 beregnes fra og med 2003 årslønn for alle grupper ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f. eks. i oktober. En kan dermed anslå økningen i månedsførtjenesten siden oktober året før. Økningen i månedsførtjenesten over denne perioden deles i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-månedersperioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene. Deretter kan en beregne et gjennomsnittlig årslønnsnivå for det aktuelle året.

For arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter beregnet en før 2003 årslønn med utgangspunkt i informasjon, som i tillegg til lønn per 1. oktober var basert på sum lønn "hittil i år". Bakgrunnen for denne innhenting har vært at LO-NHO-området består av svært mange avtaler med ulike reguleringstidspunkter der en ønsket informasjon om

¹ Ifølge Standard for næringsgrupper 1994 (C 182).

lønnsutviklingen gjennom året. For 2005 har en for NHO-bedrifter innhentet opplysninger om reguleringstidspunkter for lokale lønnsstillegg i den enkelte bedrift som danner grunnlaget for fordeling av lønnsglidningen over året for de ulike tariffområder og næringsgrupper.

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøkning i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøkning i den samme perioden. Lønnsglidningen blir dermed en restpost. Tillegg ved lokale forhandlinger i privat sektor og for stillinger med bare lokal lønnsdannelse i kommunene regnes som lønnsglidning. I noen tariffområder er forhandlingsmodellen slik at også de lokale forhandlingene er en del av den avtalte lønnsøkningen. I offentlig sektor er tillegg ved lokale forhandlinger normalt en del av rammen fastsatt sentralt. Denne rammen er likevel ofte en nedre ramme. I staten f. eks. kan etatene/virksomhetene skyte til midler fra driftsbudsjettet. I tillegg kan partene lokalt føre forhandlinger på særlig grunnlag, såkalte 2.3.4-forhandlinger².

I beregningene forutsettes det at det ikke skjer noen glidning fra tellingstidspunktet og ut året. Informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen til SSB viser en viss lønnsvekst for noen grupper i privat sektor fra september/oktober og ut året som ikke har vært fanget opp av beregningsoppleggene. Dette har forholdsvis liten betydning for gjennomsnittlig årslønn, men kan påvirke størrelsen på overhenget.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst i tabell 1.1 er for noen grupper utført for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk, mens det for andre er for et beregnet årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet "beregnet årsverk" omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Ved beregningene forutsettes det at det gis godtgjørelse for ferie- og sykefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet.

I beregningene av årslønn for *heltidsansatte* i privat sektor etter næringshovedområde inngår som hovedregel de som har en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer i uken. Dette er i samsvar med definisjonen av heltid i offisiell lønnsstatistikk. Det skilles ikke mellom arbeid på skift/turnus og på dagtid. I forbindelse med utarbeidning av tariffstatistikk kan SSB sette andre grenser. For ansatte i staten og kommunene inkl. skoleverket er heltid definert som dellønnsprosent/stillingsandel på 100 prosent. For de statlige eide helseforetakene har en i også mulighet for å sette grenser mellom heltid og deltid som i privat sektor.

Deltidsansatte er alle som har avtalt arbeidstid lavere enn 33 timer i uken eller dellønnsprosent/stillingsandel lavere enn 100 prosent. For å kunne sammenlikne lønn mellom hel- og deltidsansatte omregnes lønnen til de deltidsansatte til hva den ville vært hvis de jobbet heltid, se vedlegg 2. Lønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med lønnen for de heltidsansatte slik at man kan beregne gjennomsnittlig lønn for alle ansatte.

Det bør utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved vurdering av utviklingen i ett enkelt år. Videre kan variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper bl.a. ha sammenheng med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken, endringer i stillingsstruktur m.m.

Av tabell 1.1 framgår lønnsutviklingen i noen store forhandlingsområder det siste tiåret. Lønnsveksten var høy både i 1998 og 2002. I 1998 varierte lønnsveksten mellom 5½ og knapt 7 prosent, mens veksten i 2002 varierte mellom 5 og vel 8 prosent. Ellers i perioden 1996-2003 har lønnsutviklingen for de fleste områdene i tabellen stort sett variert mellom 3,5 og vel

² Kravet for slike forhandlinger er at det har skjedd vesentlige endringer i de forhold som er lagt til grunn for arbeidstakerens lønn.

5 prosent. Unntaket er undervisningspersonell i kommunesektoren i årene fra 2000 til 2002 og helseforetakene i 2002. Den forholdsvis sterke lønnsveksten for undervisningspersonell i kommunesektoren fra 2000 til 2002 skyldes spesielle tillegg. I 2004 var samlet lønnsvekst klart lavere enn året før. For tariffområdene i tabell 1.1 varierte lønnsveksten mellom 3 og 4 prosent dette året.

Årslønnsveksten fra 2004 til 2005 i NHO-bedrifter kan anslås til $3\frac{1}{4}$ prosent for industriarbeidere og til $4\frac{1}{4}$ prosent for industrifunksjonærer. Gjennomsnittlig årslønnsvekst for disse to gruppene under ett kan anslås til $3\frac{3}{4}$ prosent. I forretnings- og sparebanker og forsikring under ett, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet, er lønnsveksten anslått til 7,7 prosent. Den sterke lønnsveksten skyldes høye bonusutbetalinger i 2005. Anslag på årslønnsveksten i helseforetakene og i øvrige bedrifter i NAVO-området samt for HSH-bedrifter i varehandelen kommer utvalget tilbake til i mars. For ansatte i staten og i kommunene kan lønnsveksten anslås til henholdsvis $3\frac{1}{3}$ prosent og $3\frac{1}{2}$ prosent.

Tabell 1.1 Årslønnsvekst fra året før i prosent for noen store forhandlingsområder. Per årsverk

	NHO-bedrifter i industrien			Industri-funksjo-nærer ¹⁾			HSH-bedrifter i varehandel ²⁾			NAVØ-bedrifter		
	Industri i alt	Industri-arbeidere	Industri-funksjo-nærer ¹⁾	HSH-bedrifter i varehandel ²⁾	Finanssjenester ³⁾	Statsansatte	Undervisningspersonell i kommunesektoren ⁴⁾	Kommune-ansatte ⁵⁾	Helsefore-takene	Øvrige bedrifter		
1996	4,2	4,2	4,3	5,4	-	4,4	4,1	4,4	-	-		
1997	4,1	3,7	4,7	4,1	-	4,3	4,0	3,9	-	-		
1998	6,1	5,6	6,8	6,1	-	6,4	5,8	5,9	-	-		
1999	4,7	4,7	4,7	4,9	5,1	4,7	4,5	5,0	-	-		
2000	4,6	4,5	4,7	4,5	5,3	4,6	6,0	4,0	-	-		
2001	5,1	4,9	5,3	4,8	4,7	4,2	7,8	3,5	-	-		
2002	5,6	5,0	6,1	5,0	6,2	5,9	8,2	6,0	5,3	5,5		
2003	4,0	3,5	4,6	4,4	4,5	4,3	5,4	4,4	7,0 ⁶⁾	3,8		
2004	3,8	3,6	3,8	3,5	4,0	3,7	3,2 ⁷⁾	3,8 ⁸⁾	3,0 ⁹⁾	3,4		
2005 ¹²⁾	3¾	3¼	4¼	-	7,7 ¹⁰⁾	3½	-	3½ ⁷⁾	-	-		
1996-2000	26,0	24,8	27,8	27,6	-	26,9	26,9	25,4	-	-		
Gj. sn. per år 2001-2005	4,7	4,5	5,0	5,0	-	4,9	4,9	4,6	-	-		
Gj. sn. per år Lønn 2005 ¹²⁾ , per årsverk	24,3	21,9	26,5	-	29,3	23,3	-	23,1	-	-		
Lønn 2005 ¹²⁾ , heltidsansatte	4,4	4,0	4,8	-	5,3	4,3	-	4,2	-	-		
	367 600	306 800	454 200	-	-	350 400	357 300 ¹¹⁾	316 700	-	318 500 ¹¹⁾		
	-	-	-	306 400 ¹¹⁾	431 800	-	-	-	355 200 ¹¹⁾	326 500 ¹¹⁾		

1) For industrifunksjonærer er lønnsveksttallene for heltidsansatte i perioden 1993-2001 og per årsverk i årene etterpå.

2) Lønnsveksttallene er for heltidsansatte, dvs. med 37,5 t/uke.

3) Forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring. Lønnsveksttallene er for heltidsansatte.

4) Kompensasjon for endringer i særavtalen om arbeidstid (skolepakke I) trakk opp lønnsveksten med 1,4 prosentpoeng i 2000 og 1,8 prosent i 2001. I hovedtariffoppgjøret i 2000 ble det avtalt at de 2 ekstra feriedagene både i 2001 og 2002 tas ut i penger i stedet for redusert tilstedeværelsesplikt. Dette utgjør ett lønnsstrinn eller vel 1½ prosentpoeng som bidrag til lønnsveksten i 2001. Skolepakke II trakk opp lønnsveksten med om lag 3 prosentpoeng i 2002 og om lag 1¾ prosentpoeng i 2003.

5) Omfatter ansatte i primærkommunene, fylkeskommunene og andre virksomheter som er medlemmer i KS.

6) Legene trakk opp lønnsveksten med 2 prosentpoeng.

7) Ekskl. Oslo kommune.

8) Omfatter også stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse og undervisningsstillinger med sentral lønnsdannelse.

9) Heltidsansatte.

10) Den sterke lønnsveksten skyldes høye bonusutbetalinger i 2005.

11) 2004-tall

12) Anslag

Brudd: I HSH-bedrifter i varehandel gjelder tallet for 1999 for ansatte i identiske bedrifter, dvs. bedrifter som er med i statistikken både i 1998 og 1999. Under forretnings- og sparebanker er forsikring også inkludert fra og med 2003. Under kommunensansatte er ikke Oslo med i perioden 1995-2002. Skoleverket ble en del av det kommunale tariffområdet fra 1.5.2004 og er inkludert i veksttallet for 2004. Veksttallet for undervisningspersonell i kommunesektoren for 2004 er ikke sammenliknbar med tallene for tidligere år. Under statsansatte er tallene eksklusiv BA-selskapene Posten Norge og NSB fra og med 1999. Posten og NSB er omdannet til aksjeselskaper og er nå med i øvrige bedrifter i NAVØ.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Boks 1.2 Strukturendringer

Lønnsutviklingen for en gruppe kan være påvirket av flere forhold som f. eks. endring i kvalifikasjoner/utdanning blant arbeidstakerne, endringer i stillingsstruktur, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer/bedrifter med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid eller endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks. alder og endringer i andelen menn/kvinner). For mange grupper gir lønnsstatistikken begrenset informasjon om slike endringer. Utvalget vil peke på at en bør være forsiktig med å trekke bastante konklusjoner om individuelle forskjeller i lønnsutviklingen mellom ulike grupper/næringer fordi strukturendringer kan virke noe forskjellig. Særlig gjelder dette over en så lang tidsperiode som i tabell 1.1.

Endringer i lønnsveksten som følge av endringer i aldersstrukturen kan bl.a. komme av at andelen yngre arbeidstakerne blir redusert ved oppsigelser/innskrenkninger. Yngre arbeidstakere har vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet, og slike endringer i sysselsettingen trekker lønnsveksten opp. Endringer i aldersstrukturen kan også skyldes liten nyrekruttering/stagnasjon i sysselsettingen i mange områder og/eller at rekrutteringen skjer på høyere lønnsnivå (alder) enn det tidligere gjennomsnittet. Slike endringer trekker vanligvis lønnsveksten opp.

Lønnsøkning som følge av endringer i aldersstrukturen antas å fordele seg noenlunde jevnt over året, og denne formen for lønnsøkning har derfor blitt lagt til midt i året (1. juli) ved beregning av årslønn.

Tabell 1.2 viser beregnet gjennomsnittlig lønnsutvikling for alle grupper og for tre hovedsektorer:

- ansatte i industrien
- ansatte i varehandel
- ansatte i offentlig forvaltning

Gjennomsnittlig årslønnsvekst fra 2004 til 2005 er beregnet til vel 3¼ prosent mot 3,5 prosent året før. For ansatte i industrien i tabell 1.2 vises lønnsutviklingen både for ansatte i NHO-bedrifter og for industrien totalt. Om lag ¾ av sysselsettingen i industrien er i NHO-bedrifter. Tabellen viser at samlet over tiåret 1996-2005 har lønnsveksten vært nær den samme i alle de tre hovedsektorene. Lønnsveksten i industribedrifter i alt har i den siste 5-årsperioden (2001-2005) vært om lag den samme som for NHO-bedrifter i industrien. Imidlertid har lønnsveksten mellom disse to gruppene vært noe forskjellig i de enkelte år.

Tabell 1.2 Årslønnsvekst fra året før i prosent for alle grupper¹⁾ og for tre hovedsektorer i økonomien.

	Alle grupper ²⁾	Industrien		Varehandel ³⁾	Offentlig forvaltning ⁴⁾
		Alle bedrifter	NHO-bedrifter		
1996	4,4	-	4,2	5,3	4,3
1997	4,3	-	4,1	4,7	3,9
1998	6,2	-	6,1	6,2	6,0
1999	5,1	5,4	4,7	5,0	4,8
2000	4,4	4,2	4,6	4,8	4,6
2001	4,8	4,5	5,1	5,5	4,5
2002	5,7	5,8	5,6	4,8	6,4
2003	4,5	4,5	4,0	4,5	5,1
2004	3,5	3,6	3,8	3,6	3,6
2005	3¼	3,0	3¼	3,4	3½ ⁵⁾
1996-2005	57,0	-	56,7	59,5	57,8
Gjennomsnitt per år	4,6	-	4,6	4,8	4,7
2001-2005	23,7	23,3	24,3	23,8	25,3
Gjennomsnitt per år	4,3	4,3	4,4	4,4	4,6
Lønn 2005 ⁶⁾ , per årsverk	346 500	339 000	367 600	327 800	331 2000
Lønn 2005 ⁶⁾ , heltidsansatte	357 000	341 300	-	348 200	338 500

- 1) Lønnsveksten er per årsverk for offentlig forvaltning og for NHO-bedrifter i industrien. For varehandel og for alle bedrifter i industrien er lønnsveksten for heltidsansatte.
- 2) Før 1998 omfatter gjennomsnittlig årslønnsvekst gruppene i tabell 1.1 samt ansatte i forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift, forsikring og uorganiserte bedrifter i varehandel. Fra og med 1998 er også ansatte i uorganiserte bedrifter i bygg- og anleggsvirksomhet og industri med. Ansatte i oljevirksomhet er inkludert fra 2001. For 2002 er også ansatte i privat helse- og sosialtjenester, privat skolevirksomhet, kraftforsyning og sosial- og personlig tjenesteyting med. For årene 2003 og 2004 har SSB beregnet årslønnsveksten til henholdsvis 4,5 prosent og 3,5 prosent. Beregningen av årslønnsvekst for disse to årene er gjort på grunnlag av det lønnsbegrepet som legges til grunn i TBU, dvs. fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Overtidsgodtgjørelse og naturaltelser holdes dermed utenom. Beregningen for 2005 og anslag på overhenget til 2006 er i denne rapporten basert på statistikk og anslag for grupper som samlet mottar om lag 97 prosent av samlet utbetalt lønn.
- 3) Inklusive motorkjøretøytjenester
- 4) Omfatter det kommunale- og det statlige tariffområdet og de statlig eide helseforetakene. NSB BA og Posten Norge BA er ikke med i tallene fra og med 1999. Stillinger med bare lokal lønnsdannelse i kommunene er med fra og med 2003. Oslo kommune er med i tallene fra 2003.
- 5) Ekskl. helseforetakene
- 6) Anslag

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

I tabell 1.3 er årslønnsveksten de siste årene for hovedgruppene i tabellene 1.1 splittet opp i bidrag fra overheng, bidrag fra sentralt fastlagte tariff tillegg og bidrag fra lønnsglidning gjennom året. I offentlig sektor har bidraget fra lønnsglidningen i perioden ligget i størrelsesorden 0-0,8 prosentpoeng i året. For gruppene i privat sektor har den variert mellom 1 og vel 2 prosentpoeng unntatt for industrifunksjonærer. I 2005 var lønnsglidningen høy i

forretnings- og sparebanker og forsikring, noe som skyldtes store bonusutbetalinger dette året. For store grupper industrifunksjonærer avtales ikke sentrale tillegg. For disse avtales stort sett alle tillegg lokalt, blant annet som resultat av lokale forhandlinger.

Tabell 1.3 Årslønnsvekst fra året før i prosent dekomponert i overheng, tariff tillegg og lønns glidning.

	2001	2002	2003	2004	2005	Gj.sn. 2001-05
<i>Industriarbeidere i NHO-bedrifter:</i>						
Årslønnsvekst	4,9	5,0	3,5	3,6	3¼	
Herav:						
- Overheng	1,9	1,3	1,7	1,4	1,2	
- Tariff tillegg	0,8	2,0	0,4	0,8	0,5	
- Lønns glidning	2,2	1,7	1,4	1,4	1½	1,6
<i>Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter:</i>						
Årslønnsvekst	5,3	6,1	4,6	3,8	4 ¼	
Herav:						
- Overheng	3,2	2,5	2,1	1,7	1,5	
- Lønns glidning	2,1	3,6	2,5	2,1	2¾	2,6
<i>HSH-bedrifter i varehandel:</i>						
Årslønnsvekst	4,8	5,0	4,4	3,5		
Herav:						
- Overheng	1,8	1,1	1,3	0,9	0,7	
- Tariff tillegg	1,3	2,0	2,0 ¹⁾	0,6	0,6	
- Garantit tillegg	0,3	0,2		0,4	0,2	
- Lønns glidning	1,4	1,7	1,1	1,6		
<i>Finanstjenester²⁾:</i>						
Årslønnsvekst	4,0	6,2	4,5	4,0	7,7 ³⁾	
Herav:						
- Overheng	1,3	1,6	2,0	0,5	1,5	
- Tariff tillegg	0,8	2,5	0,5	1,7	0,7	
- Lønns glidning	1,9	2,1	2,0	1,8	5,5	2,7
<i>Statsansatte:</i>						
Årslønnsvekst	4,2	5,9	4,3	3,7	3 ½	
Herav:						
- Overheng	2,7	1,8	3,9	0,4	1,9	
- Tariff tillegg	1,0	3,3	0	2,9	1,1	
- Lønns glidning	0,5	0,7	0,4	0,3	1/3	0,4

	2001	2002	2003	2004	2005	Gj.sn. 2001-05
<i>Skoleverket:</i>						
Årslønnsvekst	7,8	8,2	5,4	3,2 ⁴⁾		
Herav:						
- Overheng	5,1	1,3	5,3 ⁵⁾	0,2	1,4	
- Tariff tillegg	1,0	3,3	0	2,9	1,3	
- Spesielt ferieuttak	1½					
- Skolepakke II ⁶⁾		om lag 3				
- Lønns glidning	0	¼- ½	0,2	0,1		
<i>Kommuneansatte⁷⁾:</i>						
Årslønnsvekst	3,5	6,0	4,4	3,8	3½	
Herav:						
- Overheng	2,1	1,3	2,2	0,5	1,5	
- Tariff tillegg	1,0	4,0	1,9 ⁸⁾	2,6	1½ ⁹⁾	
- Lønns glidning	0,4	0,7	0,3	0,7	¾	0,6

- 1) Inkluderer tariff tillegg for 2003 på 1¼ prosentpoeng avtalt i 2002-oppgjøret.
- 2) Omfatter forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet. Omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring
- 3) Den sterke lønnsveksten skyldes høye bonusutbetalinger i 2005.
- 4) Skoleverket her er undervisningspersonell med sentral lønnsdannelse og ekskl. Oslo kommune. Tallet fra 2003 til 2004 er ikke sammenliknbart med tallene for tidligere år.
- 5) De lønsmessige virkningene som følge av skolepakke II trakk opp overhengen til 2003 med om lag 1¾ prosentpoeng.
- 6) Skolepakke II innebar at lærerne bl.a. fikk ett lønnstrinn fra 1. januar 2002 og ytterligere to lønnstrinn fra 1. august 2002. Dette må bl.a. ses i sammenheng med at undervisningstiden ble økt med 1 prosent fra 1. januar 2002 og med ytterligere 3 prosent fra 1. august 2002.
- 7) Eksklusiv helseforetakene fra og med 2002. Inklusiv stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse fra og med 2002, inklusiv Oslo kommune fra og med 2003 og skoleverket fra og med 2004.
- 8) Tariff tilleggene for 2003 ble avtalt i 2002-oppgjøret.
- 9) Knappt 1,1 prosentpoeng ble avtalt i 2004-oppgjøret.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, KS og Fornyings- og administrasjonsdepartementet

Boks 1.3 Nærmere om lønnsglidningen

I tabell 1.3 framgår bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen for en del forhandlingsområder i de siste fem årene. Tabellen viser dekomponering av årslønnsveksten i overheng, bidrag fra tariff tillegg og bidrag fra lønnsglidning. Når en fokuserer på lønnsveksten fra dato til dato, betyr normalt lønnsglidningen mer for lønnsveksten enn det som framgår av tabell 1.3 for alle forhandlingsområdene. For industriarbeidere bidro lønnsglidningen med 2,3 prosentpoeng av lønnsveksten fra 1. oktober 2003 til 1. oktober 2004, mens bidraget til årslønnsveksten fra 2003 til 2004 var 1,4 prosentpoeng i 2004. For staten bidro lønnsglidningen med 0,5 prosentpoeng av lønnsveksten fra 1. oktober 2003 til 1. oktober 2004, mens bidraget til årslønnsveksten fra 2003 til 2004 var 0,3 prosentpoeng. Forskjellen skyldes at en del av lønnsglidningen inngår i overhenget. For staten vil det si 0,2 prosentpoeng av overhenget til 2005 (0,5-0,3).

1.2 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder

1.2.1 Lønnsutviklingen for industriarbeidere i LO/NHO-området.

For industriarbeidere steg lønn pr årsverk (både heltid og deltid) med vel $3\frac{1}{4}$ prosent fra 2004 til 2005, ifølge foreløpige anslag. Økte bonuser bidrar med om lag $\frac{1}{4}$ prosent. Fra 2003 til 2005 har den årlige gjennomsnittlige lønnsveksten ligget på mellom 3 og 3,5 prosent.

Lønnsveksten for industriarbeidere i LO-NHO-området er basert på lønn og årsverk tilknyttet om lag 50 tariffavtaler. Antall årsverk for industriarbeidere har totalt sett gått ned, men sysselsettingsendringen varierer en del mellom bransjer. For hvert tariffområde bestemmes lønnsveksten av endring i grunnlønn, gjennomsnittlig bonus (over et helt år) og gjennomsnittlig skift tillegg og andre tillegg som er klassifisert som uregelmessige tillegg eller tillegg etter arbeidets art. I innrapporteringen fra bedriftene kan fordelingen på de enkelte lønnskomponentene være mer usikker enn summen for den totale lønnsveksten.

Foreløpige tall viser at gjennomsnittlig timefortjeneste for industriarbeidere fra 1. oktober 2004 til 1. oktober 2005 økte med $3\frac{1}{4}$ prosent, mot 3,4 prosent året før. Gjennomsnittlige tariff tillegg i de sentrale tarifforhandlingene pr. 1. april 2005 økte det gjennomsnittlige lønnsnivå med 0,7 prosent, inklusive skift tillegg og andre tillegg som er klassifisert som uregelmessige tillegg. Lønnsglidningen i perioden 1. oktober 2004 til 1. oktober 2005 er beregnet til $2\frac{1}{2}$ prosent, mot 2,3 prosent i samme periode året før.

Årslønnsberegninger er basert på et måletidspunkt for lønn hvert år (1. oktober), overenskomstmessige reguleringstidspunkter for sentrale tariff tillegg, samt dato for gjennomsnittlige lokale reguleringstidspunkter. For å bedre datagrunnlaget for slike beregninger ble det for første gang for 2005 samlet inn opplysninger fra bedrifter om tidspunkt i året for bedriftsvis lønnsregulering. I årslønnsberegningene er det for samme tariffavtaler lagt til grunn at gjennomsnittlig tidspunktet for bedriftsvis lønnstillegg i 2005 også gjaldt i 2004.

Beregningsmetoden innebærer at man ved inngangen til 2004 også må ta hensyn til nivået pr. 1. oktober 2003. Lønnveksten for kalenderåret bygger på en forutsetning om at lønnsnivået 1. oktober gjelder året ut. Lønnstillegg som kommer etter 1. oktober betyr forholdsvis lite for årslønningen i kalenderåret, men kan bety noe for den enkelte tariffavtale. Det samme gjelder etterbetalinger avtalt etter innrapporteringstidspunktet, som sannsynligvis forekommer i noe større grad innen industrien enn i andre sektorer. Denne forutsetningen kan ha betydning for

lønnsoverhenget. I den grad lønnsoverhenget inn i et år blir satt noe for lavt vil bidraget fra lønnsglidningen i løpet av påfølgende år bli desto høyere.

For anslått årslønnsvekst på 3¼ prosent fra 2004 til 2005 bidro lønnsoverhenget inn i 2005 med 1,2 prosent og tarifftillegget gitt i 2005 med 0,5 prosent. Lønnsglidningen i 2005 er foreløpig beregnet til 1½ prosent. Lønnsoverhenget for industriarbeidere inn i 2006 er anslått til om lag 1 prosent.

Tabell 1.4. Gjennomsnittlige tariff tillegg, inklusive den direkte effekten av skift tillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art.

Per 1.april 1995:	108 øre/time,	1,1 prosent
Våren 1996: ²⁾	212 øre/time,	2,0 prosent
Per 1.april 1997:	91 øre/time,	0,9 prosent
Våren/sommeren 1998: ¹⁾	432 øre/time,	3,7 prosent
Per 1.april 1999:	28 øre/time,	0,3 prosent
Per 9.mai 2000:	220 øre/time,	1,7 prosent
Per 1.april 2001:	148 øre/time,	1,1 prosent
Våren 2002: ²⁾	386 øre/time	2,8 prosent
Per 1.april 2003:	80 øre/time	0,5 prosent
Våren 2004: ³⁾	168 øre/time	1,1 prosent
Per 1.april 2005:	106 øre/time	0,7 prosent

1) Både i 1996 og 1998 var det en del arbeidskonflikter som resulterte i at tariff tilleggene ble gitt fra et noe senere tidspunkt enn det normale ved utløp av den enkelte tariffavtale eller bransjeavtale. Ca. 2/3 av tillegget fikk virkning i 2. kvartal og ca. 1/3 i 3. kvartal.

2) Gjennomsnittstallet er summen av alle nivåmessige tillegg gitt i de forbundsvisе områdene inklusive generelle tillegg, lavlønnstillegg, fagarbeidertillegg, ansiennitetstillegg, minstelønnsatser, skift tillegg etc. De fleste forbundsvisе tariff tilleggene ble gitt med ulik virkningstidspunkt mellom 1.april til 1.juni.

Tabell 1.5 viser utviklingen i timefortjenesten, fordelt på tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for voksne arbeidere i industrien fra samme kvartal året før.

Tabell 1.5 Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester¹⁾ eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke. Endring i prosent fra tilsvarende periode året før.

	Lønnsøkning per time	Herav: Tariff tillegg	Lønnsglidning ²⁾	Lønnsglidning som prosent andel av total lønnsøkning
1999	4,7	1,3	3,4	72
2000	4,5	1,2	3,3	73
2001	4,9	1,5	3,4	69
1.okt.	4,3	1,1	3,2	74
2002	5,0	2,4	2,6	52
1.okt.	5,9	2,8	3,1	53
2003	3,5	0,9	2,6	74
1.okt.	3,3	0,5	2,8	85
2004	3,6	0,9	2,7	75
1. okt.	3,4	1,1	2,3	68
2005	3¼	0,7	2½	—
1.okt	3¼	0,7	2½	—

- 1) Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden.
- 2) Lønnsglidningen er basert på at hele lønnsveksten mellom tilsvarende registreringsperioder i to påfølgende år er dekomponert i tariff tillegg og lønnsglidning. Dette avviker fra dekomponeringen i tabell 1.3 hvor kalenderårslønnsveksten er dekomponert i lønnsoverheng (som består både av tariff tillegg og lønnsglidning), samt bidrag til kalenderårslønnsveksten fra henholdsvis tariff tillegg og lønnsglidning gitt gjennom hele året veksten måles til.

Kilde: Grunnlagsmaterialet, innsamling til SSBs strukturstatistikk

1.2.2. Lønnsutviklingen for andre arbeidergrupper i NHO-området.

For arbeidere i byggevirksomhet innenfor NHO-området var det en årslønnsvekst på om lag 2¾ prosent fra 2004 til 2005 basert på foreløpig materiale, mot 3,6 prosent året før. Sammenligninger viser at arbeidere som bare er med i materialet for 2005 har et noe lavere lønnsnivå enn gjennomsnittet og drar gjennomsnittlig lønnsvekst ned.

Byggevirksomhet består av arbeidere innenfor tømmerfaget, murere, grunnarbeide innenfor stein-, jord- og sementarbeide, bygge- og tømmermestere, elektrotekniske installasjonsfirmaer, malermestere, rørleggerbedrifter, kobber- og blikkenslagermestere o.l. Gruppen består i hovedsak av to tariffavtaler, Fellesoverenskomst for byggfag (ca.2/3) og Tariffavtale for elektrofag (ca.1/3).

For arbeidere innenfor bygge- og anleggsvirksomhet totalt økte årslønnen fra 2004 til 2005 også med om lag 2¾ prosent. NHO-gruppen for anleggsvirksomhet er i større grad knyttet til veiprosjekter enn tidligere. Etersom en stor del av anleggsvirksomheten er med i NHO-statistikken for første gang med et helt annet og lavere lønnsnivå enn resten av bransjen, har man i beregningene for veksttall justert for dette. Likevel vil ikke dette forhold få så stor virkning for bygge- og anleggsvirksomhet totalt, fordi anleggsvirksomhet ligger på et høyere lønnsnivå enn byggevirksomhet og isolert øker i betydning for totalgruppen.

Tariff tilleggene i sektoren kommer gjennom minstelønnsatser og generelle tariff tillegg, i tillegg til at minstelønn for akkordtariffer kan være endret. Den gjennomsnittlige lønnsveksten i bransjen styres i større grad av typen arbeidsoppdrag, hvor man også har akkordavlønning.

Foreløpige årslønnsvekst for arbeidere innenfor transportsektoren i NHO-området tyder på en årslønnsvekst fra 2004 til 2005 om lag 3 1/2 prosent mot 5,2 prosent året før. Noe av lønnsveksten skyldes tillegg avtalt i 2004, som ble gitt fra starten av 2005. Lønnsveksten fra 1. oktober 2004 til 1. oktober 2005 er foreløpig på om lag 3 1/4 prosent mot 3,8 prosent året før. Transportsektoren i NHO omfatter blant annet av rutebilssektoren, spedisjonsfirmaer, innenriks sjøfart, godstransport, og i noe mindre grad grossistbedrifter, oljeselskaper, ambulansefirmaer m.v.

For arbeidere innenfor oljevirksomhet, offshore har det vært en gradvis innføring av nye arbeidstidsordninger. Foreløpige materiale viser en lønnsøkning på om lag 4 1/2 prosent fra 2004 til 2005, mot 4,0 prosent året før. Veksttallene fra 2004 til 2005 omfatter både borings-, operatør- og servicebedrifter. Landbaser er ikke med i tallene. Lønnsveksten totalt vil være preget av fordelingen av timer betalt med offshoret tillegg og andre timer samt fordelingen av timer mellom gruppene nevnt ovenfor.

For arbeidere i hotell og restaurantvirksomhet anslås en økning i årslønn fra 2004 til 2005 på anslagsvis 2 1/2 prosent, basert på foreløpig materiale for både heltid og deltidsansatte.

I mellomoppgjøret ble det gitt et lønnstillegg på kr. 2 per time 1. april til alle fastlønnte. Garantitillegget fra 1. april 2005 slo ut med 17 øre per time. Sammen med lønnsoverhenget for fastlønnte på 0,6 prosent fra 2004, bidro disse tilleggene med knapt 2 prosentpoeng til kalenderårslønnsveksten. Foreløpig gjennomsnittlig lønnsvekst viser en liten positiv lønnsglidning i bransjen.

Bildet er imidlertid svært sammensatt. Det er en omfattende utskiftning av arbeidsstokken i hotellbransjen fra et år til et annet og gjennomsnittlig alder var om lag 31 år i 2004, om lag 10 år yngre enn gjennomsnittsalderen for alle ansatte i NHO-bedrifter. I tillegg til at utvalget spesielt for småbedrifter vil være ulikt fra år til år, betyr dette at man finner igjen bare om lag 60 prosent av de samme arbeidstakerne fra et år til det neste.

Dette innebærer at sysselsettingsendringer kan bety svært meget for gjennomsnittlig lønnsvekst i bransjen. Dette er også tilfelle for 2005. I tillegg kan endringer av bransjestrukturen i store og små bedrifter hatt betydning. Andre forhold som kan ha bidratt er blant annet fordelingen mellom timebetalte og månedsbetalte, herunder sysselsettings sammensetning av heltid og deltid.

1.2.3. Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter.

For industrifunksjonærene i NHO-bedrifter anslås det en økning i årslønn på om lag 4 1/4 prosent fra 2004 til 2005 basert på foreløpig datamateriale. Året før var økningen 3,8 prosent.

Lønnsveksten inneholder både endring i grunnlønn, bonus og uregelmessige tillegg som skift etc. Bonusutbetalinger målt som et gjennomsnitt over en 12 måneders periode frem mot måletidspunktet 1. oktober drar årslønnsveksten alene opp med om lag 1/2 prosentpoeng.

Foreløpig nivåøkning for industrifunksjonærer fra 1. oktober 2004 til 1. oktober 2005, anslås til litt i overkant av 4 1/4 prosent, mot 3,6 prosent året før. Uten bonus og uregelmessige tillegg er gjennomsnittlig økning knapt 4 prosent, ifølge foreløpige tall.

På bakgrunn av lønnsoverhenget inn i 2005 på 1,5 prosent, betyr dette at bidraget fra lønnsglidningen i løpet av 2005 anslås til 2 3/4 prosent, mot 2,1 prosent året før.

Som for arbeidergruppene har bedrifter rapportert inn sentrale reguleringstidspunkter for lønn i løpet av året. Basert på data for hvilken måned lønnsreguleringen skjer innenfor de enkelte bransjegrupper, er årslønn beregnet for de ulike bransjene og vektet sammen til industrifunksjonærer totalt og totalt for alle bransjer. Som i andre områder forutsettes ingen endringer etter registreringstidspunktet 1. oktober. Bonus er inkludert i tallene, mens overtid ikke er med.

Lønnsoverhenget inn i 2006 er for industrifunksjonærer beregnet til vel 1½ prosent. Antall industrifunksjonærer utgjør om lag 45 prosent av alle funksjonærer i NHO-bedrifter. Funksjonærgrupper innenfor bergverk, skogbruk, fiskeoppdrett, kraftforsyning, oljevirkosomhet, bygge- og anleggsvirkosomhet, samferdsel, kunnskap – og undervisning, personlig og forretningsmessig tjenesteyting, hotell og restaurant, IKT – bedrifter etc. utgjør derfor i 2005 samlet 55 prosent av alle funksjonærer i NHO.

Foreløpig lønnsstatistikk viser at for alle funksjonærer innen NHO-området var lønnsveksten 4¼ prosent 2004 til 2005, mot 4,1 prosent året før. Lønnsveksten fra 1. oktober 2003 til 1. oktober 2004 anslås til 4¼ prosent mot 4,6 prosent året før. Det skiller ikke mellom tekniske og andre funksjonærgrupper, heller ikke mellom lederstillinger og andre funksjonærstillinger. Ansatte med minstelønnsavtaler innenfor funksjonærgruppen, som får deler av sin lønn fastsatt sentralt, omfatter ikke mer enn anslagsvis 10 prosent av funksjonærene totalt innenfor NHO-området. Utvalget vil arbeide videre med å fremskaffe data for lønnsvekst for forskjellige funksjonærgrupper.

I tillegg til lønnsstatistikk for arbeidere og funksjonærer er det grupper innenfor håndverk, handel, helse, organisasjoner etc. hvor man ikke kan skiller mellom arbeidere og funksjonærer. I tillegg utgjør bemanningsbedrifter, som omfatter mange forskjellige yrkesgrupper i klassifikasjonene, etter hvert en betydelig gruppe. Disse gruppene utgjør nå om lag 6 prosent av alle årsverk i NHO-bedrifter og er ikke med i lønnsstatistikken verken for arbeidere eller funksjonærer.

1.2.4. Lønnsutviklingen for industriarbeidere og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter under ett (både heltid og deltid).

Det er store forskjeller i lønnsnivå og lønnsvekst for arbeidere og funksjonærer. Tallene for funksjonærer omfatter også ledere. Innenfor NHOs industribedrifter (både heltid og deltid) utgjør funksjonærene nå om lag 42 prosent av årsverkene og i overkant av 50 prosent av lønnssummen.

Basert på foreløpig datamateriale viser samlet lønnsvekst for funksjonærer og arbeidere i industribedrifter i NHO en vekst på om lag 3¾ prosent fra 2004 til 2005.

Deltid er med i tallene og inngår som heltidsekvivalenter på samme måte både for arbeidere og funksjonærer. Også for funksjonærer kan det være ulike arbeidstidsordninger. Dette er det tatt hensyn til i den grad bedriftene har innberettet dette i datamaterialet. Tallmaterialet nedenfor sammenveker funksjonærer og arbeidere innenfor industrien basert på årslønnsnivå i de respektive årene sammenholdt med antall årsverk for henholdsvis arbeidere og funksjonærer i NHOs medlemsregister på tidspunkt for utsendelse av statistikken.

Tabell 1.6. Fordeling av årsverk i NHOs statistikkregister og lønnssum basert på årslønnsnivå for henholdsvis arbeidere og funksjonærer, har utviklet seg som vist i oppstillingen nedenfor de siste årene. (Prosentandeler)

		Arbeidere	Funksjonærer
Årsverk:	2000	59,6	40,4
	2001	59,2	40,8
	2002	59,1	40,9
	2003	59,1	40,9
	2004	58,8	41,2
	2005	58,3	41,7
Lønnssum:	2000	51,5	48,5
	2001	51,0	49,0
	2002	50,6	49,4
	2003	50,4	49,6
	2004 ¹⁾	49,3	50,7
	2005		

- 1) For funksjonærer øker andelen sysselsatte i bransjer med høyt lønnsnivå, mens andelen i bransjer med lavere lønnsnivå enn gjennomsnittet minker. Man ser ikke tilsvarende for arbeidergruppene i industrien. Endret beregningsmetode for årslønn (jfr. boks) fører også til at lønnsnivå for funksjonærer blir noe høyere enn tilsvarende for arbeidere i industrien. Endringen i fordelingen av lønnssum blir noe sterkere enn endringen i årsverkene mellom arbeidere og funksjonærer i industrien.

Kilde: NHO

1.2.5 Lønnsutviklingen i andre områder i privat næringsvirksomhet

I forretnings- og sparebanker og forsikring, som nå er ett forhandlingsområde, ble det i mellomoppgjøret i 2005 mellom Finansforbundet og Finansnæringen Arbeidsgiverforening og mellom LO/ HK, Norsk Post- og Kommunikasjonsforbund og Finansnæringen Arbeidsgiverforening enighet om å øke satsene i lønnsregulativet fra 1. mai 2005 med 1,1 prosent eller minimum kr 2 750 per år. Dette bidro med ¾ prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2004 til 2005.

Ifølge Finansnæringens Arbeidsgiverforening ble det i medlemsbedriftene under ett gitt lokale tillegg per 1. januar 2005 på 0,5 prosent og per 1. juli 2005 på 1,13 prosent.

Ifølge lønnsstatistikken for 2005 steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet under ett med 7,2 prosent for heltidsansatte fra 1. september 2004 til 1. september 2005. En stor del av denne økningen skyldes sterk vekst i bonusutbetalinger. I denne perioden har lønnsglidningen (inkludert bonuser) bidratt til lønnsveksten med vel 6 prosentpoeng, hvorav økte bonusutbetalinger utgjør vel halvparten

For forretnings- og sparebanker og forsikring, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet³, har utvalget på grunnlag av lønnsstatistikken for 2005 og

³ Antall ansatte som forhandlingsområdet omfatter, er begrenset til de som omfattes av Sentralavtalen mellom Finansforbundet og Finansnæringens Arbeidsgiverforening og som lønnes etter regulativets satser. Det vil si at ansatte som har høyere lønn enn kr 570 441 per 1. mai 2004, ikke er med i beregningene. Dette omfatter fondsmeglere, assurandører, ledere og spesialister, til sammen 3-4 000 ansatte.

lønnstilleggene i 2005 beregnet årslønnsveksten fra 2004 til 2005 til 7,7 prosent. Som nevnt skyldes den høye lønnsveksten store bonusutbetalinger i 2005.

I varehandelen ble det i i mellomoppgjøret 2005 inngått avtaler mellom LO og HSH og mellom YS og HSH som blant annet omfatter varehandel, transport, reiseliv, renhold, IT, apoteker og begravellesbyråer med flere.

I LO/HSH-området ble det på overenskomster med bransjeavtaler mellom LO/Handel og Kontor og HSH fra 1. april gitt et generelt tillegg på kr 1,- pr time. Minstelønnssetningene for ungdom under 18 år og trinn 1-5 ble hevet med ytterligere kr 1,50 pr time. Trinn 6 ble hevet med kr 1,- pr time utover det generelle tillegget. På overenskomsten mellom LO/Norsk Transportarbeiderforbund og HSH ble det gitt et generelt tillegg på kr 1,- pr time. Minstelønnssetningene ble hevet med ytterligere kr 1,50 pr time. For tillegg på andre overenskomster vises til vedlegg 2.

Garantiordningen på Landsoverenskomsten mellom Handel og Kontor og HSH resulterte i at trinn 6 fikk et tillegg fra 1. februar 2005 på kr 3,15 per time. Om lag 25 prosent av de sysselsatte på avtalen fikk dette tillegget.

I YS/HSH-området ble det fra 1. april 2005 på Funksjonæravtalene mellom YS/NOFU-Kommunikasjonsforbundet og HSH og YS/Parat og HSH og på Kontoroverenskomsten mellom YS/Yrkestrafikkforbundet YTF og HSH gitt et generelt tillegg på kr 1,- pr time. Minstelønnssetningene for ungdom under 18 år og trinn 1-5 ble hevet med ytterligere kr 1,50 per time. Trinn 6 ble hevet med kr 1,- per time utover det generelle tillegget. På grossistoverenskomstene ble det fra 1. april mellom YS/YTF og HSH og YS/Parat og HSH gitt et generelt tillegg på kr 1,- per time. Minstelønnssetningene ble hevet med ytterligere kr 1,50 per time. For tillegg på andre overenskomster vises til vedlegg 2.

Også innen YS/HSH-området ble garantitillegget per 1. februar 2005 gitt med samme beløp (kr 3,15 per time) som for Landsoverenskomsten mellom LO/HK og HSH.

Ifølge lønnsstatistikken for 2005 steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for heltidsansatte i varehandelen under ett med 4,4 prosent fra 1. september 2004 til 1. september 2005.

Utvalget kommer tilbake til årslønnsveksten fra 2004 til 2005 i HSH-bedrifter i varehandelen i mars.

For varehandelen totalt har SSB på grunnlag av strukturstatistikken per 1. september 2005 og den kvartalsvise lønnsindeksen, beregnet årslønnsveksten fra 2004 til 2005 til 3,4 prosent. For engroshandel er lønnsveksten beregnet til 3,5 prosent og for detaljhandel til 3,6 prosent. For varehandelen totalt er motorkjøretøytenester med i lønnsveksttallet. For denne gruppen var årslønnsvekst fra 2004 til 2005 noe sterkere enn for varehandel under ett. Gruppen er ikke med i lønnsveksttallet for HSH-bedrifter i varehandelen.

1.2.6 Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

I mellomoppgjøret 2005 i det *statlige tariffområdet* ble forhandlingene avsluttet med enighet mellom staten på den ene side og LO- Stat, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund – Stat og UHO på den andre siden. Det ble brudd i forhandlingene med Akademikerne, og dette oppgjøret gikk til mekling. Mellom staten og de andre hovedorganisasjonene ble det enighet om at alle gis 1 lønnstrinns opprykk på hovedlønnsstabellen fra 1. mai eller minimum kr 4 000 per år. Det ble ikke avsatt penger til lokale forhandlinger.

Meklingsresultatet ga Akademikerne den samme lønnsregulering for 2. avtaleår som i oppgjøret med de øvrige hovedsammenslutningene. For øvrig heter det i Riksmeklingsmannens møtebok:

”Staten og Akademikerne nedsetter på denne bakgrunn en arbeidsgruppe som innen 1. mars 2006 skal legge fram forslag som bidrar til at en vesentlig større del av lønnsfordelingen kan foregå lokalt. Gruppen skal utrede de alternativer partene mener er aktuelle for å nå dette målet. Lederne for begge parter inngår i gruppen. Partene forplikter seg til at forslag som begge parter anbefaler, skal gå inn som grunnlag for partenes vurderinger av framtidige lønnsoppgjør, første gang ved hovedtariffoppgjøret i 2006.”

Staten førte også forhandlinger med Norges Ingeniørorganisasjon og Norges Farmaceutiske Forening der partene ble enige om samme økonomiske løsning som hovedsammenslutningene i staten.

På grunnlag av lønnsstatistikken for 2005 og tariff tilleggene i 2005 kan årslønnsveksten i det statlige tariffområdet foreløpig beregnes til 3 1/3 prosent fra 2004 til 2005.

Kommunene inkl. undervisningsstillinger

I mellomoppgjøret i 2005 ble KS, LO-kommune, UHO, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund og Akademikerne, herunder også Norges Ingeniørorganisasjon og Den Norske Jordmorforening, enige om at ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4) gis et generelt tillegg på kr 2 000 per år fra 1. mai og en oppjustering av minstelønnsseter. Dette kommer i tillegg til allerede avtalte tillegg fra 1. januar 2005 på 1,1 prosent.

For ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4) i KS-området gir overhenget til 2005 (beregnet til 1,5 prosent) og tariff tilleggene i 2005 et bidrag til årslønnsveksten fra 2004 til 2005 på om lag 3 prosentpoeng. I tillegg kommer lønnsglidning.

På grunnlag av foreløpig lønnsmateriale for 2005, er årslønnsveksten fra 2004 til 2005 (ekskl. Oslo kommune) anslått til 3 1/2 prosent.

I mellomoppgjøret i 2005 i *Oslo kommune* ble det enighet om at det med virkning fra 1. mai gis et tillegg på 1,4 prosent på alle lønnstrinn eller minimum kr 4 000 per år.

Undervisningsstillinger

Ved oppjøret per 1. mai 2004 var *undervisningsstillinger* i kommunesektoren en del av det kommunale tariffområdet, mens de tidligere var en del av det statlige tariffområdet.

I mellomoppgjøret 2005 ble det for ansatte i undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4) enighet om et generelt tillegg på kr 2 000 per år fra 1. mai og en oppjustering av minstelønnsseter. Dette kom i tillegg til lønnstillegg fra 1. januar 2005 avtalt ved oppjøret i 2004. Fra 1. januar 2005 ble det gitt et generelt tillegg på kr 1 000. I tillegg ble minstelønnssetene for undervisningsstillinger med 16 års tjenesteansiennitet hevet med kr 7 000 inkludert det generelle tillegget på kr 1 000

Lønnsstatistikk for 2005 for undervisningspersonell foreligger ikke ennå. Overhenget til 2005 er beregnet til 1,4 prosent. Medregnet tariff tilleggene i 2005 gir dette et bidrag til årslønnsveksten fra 2004 til 2005 på om lag 2,7 prosentpoeng. I tillegg kommer lønnsglidning. I 2004 var bidraget fra glidningen til årslønnsveksten 0,1 prosentpoeng, mens det gjennomsnittlige bidraget i årene 2000-2004 var 0,2 prosentpoeng.

1.2.7 Lønnsutviklingen i NAVO-området

I tråd med forhandlingsmodellen i NAVO forhandles det først på nasjonalt nivå (A-nivå) om overenskomstens generelle del mellom NAVO og den enkelte hovedorganisasjon. Denne delen er felles for alle virksomheter innenfor et overenskomstområde og forplikter arbeidsgiver og den aktuelle hovedorganisasjonens medlemmer. Deretter forhandles overenskomstens spesielle del (B-delen) mellom den enkelte virksomhet på den ene siden og

på den andre siden hovedorganisasjonenes forbund eller forhandlingsgrupper. Det kan avtales avvikende ordninger.

For NAVO-Helse er det for LO, YS, noen av Unios forbund og Den Norske Lægeforening de siste årene avtalt et nasjonalt nivå II (A2) der det forhandles mellom NAVO-Helse og de enkelte foreninger/forbund i hovedorganisasjonene om særskilte lønns- og arbeidsvilkår for den enkelte forenings medlemmer.

I mellomoppgjøret 2005 ble det på A-nivå mellom NAVO og LO-Stat og mellom NAVO og YS-NAVO enighet om at det med virkning fra 1. april 2005 gis et generelt tillegg på kr 1 950 per år. Dette bidro med om lag 0,5 prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2004 til 2005. Det ble videre ført forhandlinger i de enkelte virksomheter (B-nivå) om ytterligere lønnstillegg. I disse forhandlingene ble det gitt noe varierende tillegg.

Anslag på årslønnsveksten fra 2004 til 2005 i NAVO-området ekskl. helseforetakene kommer utvalget tilbake til i mars.

For akademikergruppene i NAVO gis det ikke sentrale tillegg. Lønnstilleggene for disse gruppene avtales i sin helhet lokalt.

For *helseforetakene* kom NAVO, LO og YS til enighet om et generelt tillegg på kr 4 000 til alle medlemmene av LO- og YS-forbundene med virkning fra 1. juli 2005. Fra samme dato ble det gjort endringer i minstelønnsatsene.

NAVO og forbundene i UHO (Norsk Sykepleierforbund, Norsk Fysioterapeutforbund, Norsk Ergoterapeutforbund og Utdanningsforbundet) kom til enighet om et generelt tillegg på 1,6 prosent med virkning fra 1. juni 2005 til medlemmer av Norsk Sykepleierforbund, mens medlemmer i de øvrige forbundene fikk et generelt tillegg på 2 prosent med virkning fra 1. mai 2005. Det ble ikke ført ytterligere lokale forhandlinger i helseforetakene for disse gruppene. I overenskomstrevisjonen for 2004 ble det avtalt en oppjustering av minstelønnsatsene fra 1. juli 2005. Tidspunktet for denne justeringen ble flyttet til 1. juni 2005 for Norsk Sykepleierforbund og 1. mai 2005 for de øvrige forbundene.

Lønnsstatistikk for 2005 for helseforetakene foreligger ikke ennå.

I helseforetakene gir overhendet til 2005, avtalte tillegg i 2004 og forhandlingsresultat i 2005 for medlemmene av LO, YS og UHO en lønnsvekst på vel 3 prosent fra 2004 til 2005. I tillegg kommer lønnsglidningen. Utvalget kommer tilbake til anslaget på årslønnsveksten i helseforetakene i mars.

Forhandlingene mellom de enkelte helseforetak og medlemsforeninger i Akademikerne Helse ble avsluttet 17. juni 2005. Avsluttende forhandlinger mellom NAVO og Akademikerne førte ikke fram og oppgjøret gikk til mekling. Den 8. november 2005 la Riksmeklingsmannen fram et forslag som ble akseptert av partene.

1.3 Lønnsoverhendet

Det har over tid vært bruk litt ulike metoder for beregning av overheng i de ulike tariffområdene. En har derfor ikke umiddelbart kunne sammenlikne på tvers. I arbeidet med rapport nr. 1 i fjor (NOU 2005:7) gikk utvalget gjennom beregningene på de ulike områdene. Dette arbeidet resulterte i at det nå er stor likhet i beregningsmodellene for årslønn og overheng i tariffområdene.

Informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen til SSB viser en viss lønnsvekst for noen grupper i privat sektor fra september/oktober og ut året som ikke har vært fanget opp av overhengsberegningene, se boks 1.4 for nærmere omtale av beregningene.

Utvalget anslår overhendet til 2006 til 1-1¼ prosent for alle grupper under ett. Dette er om lag på linje med overhendet de to foregående år. Overhendet til 2006 varierer fra ½ prosent for ansatte i kommunene til vel 1½ for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter. For

industriarbeidere i NHO-bedrifter er overhenget anslått til om lag 1 prosent, for statsansatte til $\frac{3}{4}$ prosent og til 1,1 prosent for ansatte i forretnings- og sparebanker og forsikring under ett som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring. Utvalget kommer i mars tilbake til anslag på overhenget til 2006 i helseforetakene og i øvrige bedrifter i NAVO-området samt for HSH-bedrifter i varehandelen.

Tabell 1.7 Lønnsoverhenget fra året før i prosent.

Område/gruppe:	2002	2003	2004	2005	2006
Ansatte i NHO-bedrifter:					
- Arbeidere i alt	1,5		1,3	1,1	
- Industriarbeidere	1,3	1,7	1,4	1,2	1
- Industrifunksjonærer	2,5	2,1	1,7	1,5	$1\frac{1}{2}$
- Industrien i alt					$1\frac{1}{4}$
HSH-bedrifter i varehandel	1,1	1,3	0,9	0,7	
Forretnings- og sparebanker ¹⁾	1,5	2,2	0,5	1,5	1,1
Staten	1,8	3,8	0,4	1,9	$\frac{3}{4}$
Skoleverket	1,3	5,3 ²⁾	0,2	-	
Kommunene ³⁾ :	1,4	2,2	0,6	1,5	$\frac{1}{2}$
- Undervisningspersonale				1,4 ⁴⁾	
Ansatte i NAVO-bedrifter:					
- Helseforetakene		2,0	0,7 ⁵⁾	1,5	
- Øvrige bedrifter		1,7	1,1	1,1	
Veid gjennomsnitt ⁶⁾	1,8	2,7	1,1	1,4	$1-1\frac{1}{4}$

- 1) Forsikring er inkludert i overhenget fra og med 2004. Forretnings- og sparebanker og forsikring under ett omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring.
- 2) Kompensasjon for endringer i arbeidstidsavtalen per 01.08.2000 (skolepakke I) trakk opp overhenget til 2001 med 1,8 prosentpoeng.
- 3) Inkl. skoleverket fra 2005.
- 4) Omfatter bare stillinger med sentral lønnsdannelse, mens alle var med i tidligere år.
- 5) Holdes legene utenfor beregningen, er overhenget til 2004 på 0,8 prosent for øvrige grupper i helseforetakene.
- 6) Overhengene er et gjennomsnitt for alle lønnstakergrupper under ett og omfatter således flere grupper enn områdene i tabell 1.7

Kilde: Beregningsutvalget

Boks 1.4 Lønnsoverhenget

Lønnsoverhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Dersom alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og lønnsnivået ikke endret seg gjennom året, ville lønnsoverhenget per definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Tariff tillegg og lønnsøkninger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen over kalenderår for ulike lønnstakergrupper.

Størrelsen på overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål, og kan variere betydelig mellom områdene. Lønnstillegg som gis sent i året, fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året. Det kan argumenteres for å holde bonus utenom lønnsbegrepet ved beregning av overheng. Bonus er en lønnsutbetaling som ofte skyldes spesielle forhold i ett år og ikke kommer igjen til neste år. Motargumenter er bl.a. at bonus får et stadig større omfang, og at bonus også kan være knyttet til den vanlige aktiviteten gjennom hele året. I beregningene er det lagt inn en jevn fordeling av bonus over året, dvs. et fast påslag per måned/tidsenhet. Dermed får det liten betydning om bonus inkluderes eller holdes utenfor ved beregning av overheng.

For flere *hovednæringsområder* i privat sektor (for eksempel industri og varehandel) følger beregningene av lønnsoverheng den vanlige definisjonen av overheng. Grunnlaget for beregningene er informasjon både fra strukturstatistikken per september/oktober og fra den kvartalsvise lønnsindeksen til SSB (som måler lønnsendring gjennom året) samt fra lønnsforhandlingene.

Utvalgets beregninger av lønnsoverheng for *tariffområder* er derimot ikke fullt ut i samsvar med den vanlige definisjonen av overheng. Under forutsetning av at det ikke gis sentrale tillegg de siste tre månedene av året eller det foreligger andre opplysninger om lønnsutviklingen, har utvalget lagt til grunn at lønnsnivået per september/oktober holder seg på samme nivå ut året. Dette betyr at overhenget for tariffområder beregnes på grunnlag av lønnsnivået per september/oktober i forhold til gjennomsnittet for året. Dette er en praktisk tilpasning til det forholdet at vi har lite informasjon om lønnsveksten mot slutten av året og at overhengsberegningene for forhandlingsområder må være ferdige i god tid før forhandlingene starter opp. Imidlertid viser informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen en viss lønnsvekst for noen grupper i privat sektor fra september/oktober og ut året som ikke har vært fanget opp av beregningsoppleggene. Dette får imidlertid bare konsekvenser for overhengsberegningene dersom mønstret i lønnsutviklingen de siste tre månedene endrer seg fra det ene året til det neste.

1.4 Lønnsutviklingen for toppledere

1.4.1 Toppledere i næringsvirksomhet

Utvalget kommer tilbake til lønnsutviklingen i 2005 for toppledere i næringsvirksomhet i oppdateringsrapporten i mars.

1.4.2 Toppledere i offentlig sektor

Utvalget kommer tilbake til lønnsutviklingen for toppledere i offentlig sektor i rapporten i juni.

1.5 Lønnsutviklingen for kvinner og menn

Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn avspeiler bl.a. forskjeller i utdanning og stillingsplassering. Ulike konkurranseforhold sektorer og bransjer imellom, sammen med ulik sysselsettingsfordeling mellom kvinner og menn, kan også bidra til å forklare en del av forskjellene i lønn. Dessuten kan strukturendringer, som er omtalt i boks 1.2, påvirke utviklingen.

Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn kan også avspeile ulike former for lønnsdiskriminering. Vi kan her skille mellom det man kaller stillingsdiskriminering (ulik adgang til stillinger), direkte diskriminering (ulik lønn for likt arbeid) samt verdsettelsesdiskriminering (kvinnedominerte yrker blir mindre verdsatt enn mannsdominerte yrker)

Det vil i mars bli presentert et nytt vedlegg som oppsummerer de siste års forskningsresultater om lønnsforskjeller mellom kvinner og menn.

Lønnsforskjeller etter forhandlingsområder

Tabell 1.8 viser lønnsutviklingen for heltidsansatte⁴ kvinner og menn i en del forhandlingsområder. Tabellen tar utgangspunkt i TBUs årslønnsbegrep, jf. boks 1.1. Tabellen viser gjennomsnittlig årslønn for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn i perioden 1998-2004 og for enkelte områder også i 2005. Dessuten gis gjennomsnittlig årslønn for kvinner og menn i 2004.

Når det gjelder utviklingen fra 2004 til 2005 (tabell 1.8) har lønnsforskjellen mellom kvinner og menn økt noe for ansatte i finansjenester. Denne økte forskjellen kan i stor grad forklares ved at det ble betalt ut en større andel bonus i 2005 enn i tidligere år. Det er en klar tendens til at menn i større grad enn kvinner får utbetalt bonus.

For de andre områdene foreligger det foreløpig ikke tall for 2005, men vil bli presentert av utvalget når rapporten ferdigstilles i mars..

For perioden 1998 til 2004 har det vært en tilnærming i kvinner og menns lønn for industriarbeidere i NHO-bedrifter arbeidere i hotell- og restaurantvirksomhet i NHO-bedrifter,

⁴ For ansatte i kommunene, helseforetakene samt industriarbeidere og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter er deltidsansatte inkludert.

HSH-bedrifter i varehandel, finanstjenester, skoleverket, staten og ansatte i kommunene. For industrifunksjonærer i NHO-bedrifter og helseforetakene har lønnsforskjellene økt noe i denne tidsperioden.

I hovedgruppene i tabell 1.8 er det fortsatt forholdsvis store variasjoner i størrelsen på lønnsforskjellene mellom kvinner og menn. Imidlertid er disse gruppene ikke sammenliknbare med hensyn til sammensetning. I gruppen industriarbeidere er stillingsstrukturen relativt enhetlig, mens den er mer sammensatt blant annet i finanstjenester og i helseforetakene der en også finner de største lønnsforskjellene mellom kvinner og menn.

Tabell 1.8 Gjennomsnittlig årslønn¹ for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn i noen store forhandlingsområder. Heltidsansatte

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Årslønn	Årslønn	Kvinneandel ²
									Menn	Kvinner	
Industriarbeidere i NHO-bedrifter ³	-	89,0	88,4	89,0	90,1	89,1	89,3		313 700	280 200	20
Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter ³	-	77,6	77,5	78,3	76,8	77,1	77,3		470 100	363 100	31
HSH-bedrifter i varehandel	84,7	84,5	85,4	86,2	86,4	88,1	87,6		322 447	282 575	41
Arbeidere i hotell og restaurant i NHO-bedrifter ³	93,0	92,9	93,0	93,3	92,3 ⁶	93,0	93,7		250 300	234 500	63
Finanstjenester ⁷	74,8	75,6	75,8	76,2	76,0	75,6	75,9	75,2	452 100	343 300	47
Statsansatte	89,0	89,0	89,1	89,1	89,0	88,9	89,8		356 700	320 200	39
Skoleverket	93,7	93,9	94,0	94,2	95,0	95,5					
Ansatte i kommunene ³	88,0	88,0	87,6	86,9 ⁴	90,6 ⁵	90,8	90,0 ⁸		329 400	296 300	72
Herav skoleverket							96,2		365 900	352 100	
Statlige eide helseforetak i NAVO-området					77,4	75,7	75,7		427 400	323 500	62
NAVO-området ekskl. statlige eide helseforetak						90,5	92,8		326 200	302 800	36

¹⁾ Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.

²⁾ Andelen heltidsansatte kvinner innenfor det enkelte område (tall fra lønnsstatistikken).

³⁾ Gjelder heltid og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.

⁴⁾ Eksklusive sykehusene 2001: Kvinners lønn i forhold til menn: 90,0 prosent, gjennomsnittlig årslønn for menn: 272 600 kr, gjennomsnittlig årslønn for kvinner: 244 700 kr, kvinneandel: 76 prosent.

⁵⁾ Eksklusive sykehusene fra og med 2002

⁶⁾ Statistikkgrunnlaget er endret i 2002. Med nytt statistikkgrunnlag vil kvinners lønn som andel av menns i 2001 være 92,1.

⁷⁾ Omfatter heltidsansatte i bank og forsikring, (Norges Bank er ikke inkludert). Statistikken omfatter noe mer enn tariffområdet for bank og forsikring.

⁸⁾ Inkluderer ansatte i skoleverket (jf. tabellnote 9 nedenfor). Inkluderer skoleverket i 2003 vil kvinners lønn som andel av menns være 90,0.

⁹⁾ Skoleverket her er undervisningspersonell med sentral lønnsdannelse ekskl. Oslo kommune.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Lønnsforskjeller etter næring

Tabellen (tabell 1.9) viser heltidsansatte kvinners lønn som andel av menns fordelt etter næring. Det er her tatt utgangspunkt i SSBs næringsklassifisering og offisielle månedslønnsstatistikk (per 1/9-1/10). I boks 1.5 forklares forskjellene i datagrunnlaget mellom tabell 1.8 og 1.9. Av tallene fremgår det at det er minst lønnsforskjeller mellom kvinner og menn i bygge- og anleggsvirksomhet, skoleverket, og kommunene. Størst lønnsforskjeller er observert innenfor finanstjenester og helseforetakene. I perioden 1997-2004 økte lønnsforskjellene mellom kvinner og menn i private helse og sosialtjenester, finanstjenester, og kraftforsyning, mens de ble redusert ellers.

Utviklingen fra 2004 til 2005 for de grupper en har tall for, viser en tilnærming i kvinner og menns lønninger for ansatte i eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting, staten og i industrien, mens det var økning i lønnsforskjellene for ansatte i finanstjenester og varehandel.

Lønnsforskjellen mellom alle sysselsatte kvinner og menn

Når en veier alle gruppene sammen, får en et samletall som uttrykker de totale lønnsforskjellene mellom heltidsansatte kvinner og menn i Norge (se tabell 1.9). De heltidsansatte kvinnene tjente i 2004 samlet sett 86,6 prosent av menns lønn. Når deltid inkluderes, utgjorde lønnsnivået for kvinner i gjennomsnitt 84,5 prosent av nivået for menn i 2004. Når en ser på utviklingen fra 1997-2004, har det vært tilnærming mellom kvinner og menns gjennomsnittlige lønn.

Tabell 1.9 Kvinners gjennomsnittslønn som andel av menns gjennomsnittslønn etter næring¹
pr. 1.9/1.10. Heltidsansatte

Næring											Månedslønn*12 ² 1.9/1.10	Månedslønn*12 ² 1.9/1.10	Kvinne andel ⁴
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2004	2004	2004	
Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	77,2	77,9	80,4	80,3	81,3	86,6	88,8	87,0	87,7	527 800	459 100	19	
Industri	86,7	86,8	86,9	88,0	88,2	88,2	87,8	88,5	89,5	343 100	303 500	21	
Kraftforsyning	90,0	90,0	90,4	89,9	89,5	90,8	88,7	89,7		380 200	341 100	15	
Bygge- og anleggsvirksomhet	95,0	91,3	92,2	94,2	94,7	93,8	96,3	97,4		324 600	316 300	5	
Varehandel i alt	81,4	80,6	81,9	81,5	82,8	83,6	84,5	85,1	84,2	352 400	299 800	35	
Hotell- og restaurantvirksomhet					88,8	89,5	88,2	89,9		284 500	255 900	55	
Samferdsel	87,3	86,8	86,0	86,8	86,6	88,1	88,1	89,0		350 100	311 500	28	
Finanstjenester i alt	74,4	74,2	75,2	75,1	75,4	73,4	72,9	73,3	71,9	487 600	357 400	46	
Eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting	74,5	74,7	76,8	76,6	77,5	78,1	78,6	79,3	80,0	439 00	348 100	32	
Ansatte i staten	89,9	89,6	89,7	88,6 ³	88,9	89,2 ⁶	88,7	90,3	90,8 ⁷	361 400	326 300	40	
Undervisningspersonale i skoleverket	93,6	93,7	94,1	94,0	94,5	95,4	95,7	96,4		374 200	360 600	57	
Kommune og fylkeskommune ⁵	87,8	87,6	87,3	87,9	87,6	92,4	92,8	92,3		317 100	292 800	64	
Helseforetak						77,7	75,1	75,1		436 200	327 700	69	
Privat undervisning	83,3	85,5	85,2	85,9	84,4	86,5	87,9	87,9		369 400	324 800	50	
Private helse- og sosialtjenester	87,2	86,6	86,5	85,0	87,4	85,3	85,2	84,0		335 040	281 400	69	
Sosiale og personlige tjenester	81,5	83,3	86,4	85,1	87,1	86,4	87,3	87,2		380 400	331 700	45	
Gjennomsnitt/sum heltidsansatte	85,4	85,3	85,2	85,5	85,5	86,0	86,2	86,6		367 100	317 800	40	

- 1) SSBs Standard for næringsgruppering (NOS). Jordbruk, skogbruk, fiske, hotell og restaurantvirksomhet (1997-2001), Oslo kommune (1997-1999) og lønnet husarbeid er imidlertid ikke inkludert i statistikkgrunnlaget.
- 2) Registrert månedslønn i alt per 1.9/1.10*12. Dette begrepet må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 11 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne kolonnen er det samme som i tabell 1.1, dvs. summen av avtalt lønn, uregelmessig tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.
- 3) Eksklusive Posten BA og NSB BA fra 2000.
- 4) Andel heltidsansatte kvinner i den enkelte næring.
- 5) Ansatte i kraftforsyning og undervisningspersonell i skoleverket er ikke med i statistikkgrunnlaget. Eksklusive ansatte i somatiske eller psykiatriske sykehus f.o.m. 2002.
- 6) Eksklusive statlige sykehus f.o.m. 2002
- 7) Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Beregningsutvalget

Boks 1.5 Forskjeller i statistikkgrunnlag i tabell 1.8 og 1.9

Tabell 1.8 viser lønnsutviklingen for kvinner og menn etter forhandlingsområdene. Tabell 1.9 tar utgangspunkt i næringer etter SSBs standard for næringsgruppering hvor også uorganiserte virksomheter er med. Når vi sammenligner disse tabellene, kan utviklingen bli noe forskjellig innenfor den enkelte gruppe siden grupperingen ikke er helt den samme. F.eks. for industrien er funksjonærer og arbeidere samlet i SSBs klassifisering, mens den er delt i tabell 1.8. Ser vi på hotell og restaurantvirksomhet er det bare arbeidere med i tabell 1.8, mens både funksjonærer og arbeidere i tillegg til uorganiserte virksomheter er inkludert i tabell 1.9. I tabell 1.9 er også toppledere inkludert i statistikkgrunnlaget. Disse er i stor grad ikke med i tabell 1.8 siden topplederne for de fleste områdene ikke er en del av tariffområdet. Endelig er årslønnsbegrepet forskjellig da tabell 1.8 tar utgangspunkt i en gjennomsnittlig årslønn for hele året, mens tabell 1.9 tar utgangspunkt i registrert månedslønn per 1. september/1. oktober.

Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn etter utdanning⁵

Tabell 1.10 viser kvinners lønn som andel av menns fordelt på utdanning. Det er minst lønnsforskjeller på de laveste utdanningsnivåene, dvs. på grunnskolenivå og videregående skole nivå. Størst lønnsforskjeller er anslått for ansatte med universitet eller høyskoleutdanning til og med 4 år. Her har kvinner i 2004 en lønnsandel på 80,9 prosent i forhold til menn. For perioden 1997 til 2004 har det vært en tilnærming mellom kvinner og menns lønninger for alle utdanningsnivåer med unntak av ansatte med universitet eller høyskoleutdanning lengre enn 4 år hvor lønnsforskjellene har økt.

Tabell 4.10 i vedlegg 4 viser utviklingen i lønnsforskjeller mellom heltidsansatte kvinner og menn for de ulike utdanningsgruppene fordelt etter næring⁶ i perioden 1997 til 2004.

For de heltidsansatte med *grunnskole* som høyeste utdanning har lønnsforskjellene blitt redusert fra 1997 til 2004 for alle bortsett fra finanstjenester, kommunene og helseforetakene (2001-2004).

For heltidsansatte med *videregående skole* som høyeste utdanning har lønnsforskjellene fra 1997 til 2004 blitt redusert for industri, varehandel, kommunene og skoleverket. For de andre næringene har lønnsforskjellene økt.

For heltidsansatte med *fagutdanning* har lønnsforskjellene blitt redusert i perioden 1997-2004 for varehandel, staten, kommunene og skoleverket. For de andre næringene har lønnsforskjellene økt.

Når det gjelder *universitet eller høyskoleutdanning til og med 4 år* har det vært en bedring i lønnsutviklingen mellom kvinner og menn på alle de områder vi har tall for bortsett fra for finanstjenester og helseforetakene hvor lønnsforskjellene har økt.

⁵ 2005-tall på utdanning og næring vil bli presentert utvalgets marsrapport og utvalgets junirapport

⁶ De næringene som er med i vedleggstabellene er følgende: Industri i alt, Bygge- og anleggsvirksomhet, varehandel i alt, finanstjenester i alt, skoleverket i alt, staten i alt, kommune og fylkeskommune og helseforetakene

For heltidsansatte med universitet eller høgskoleutdanning lenger enn 4 år har det for perioden 1997-2004 vært en bedring i lønnsutviklingen mellom kvinner og menn for alle grupper bortsett fra på industri i alt, staten og helseforetakene.

Tabell 1.10 Kvinnens lønn som andel av menns etter utdanning. Heltidsansatte¹

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Måneds lønn*12 ² per 1.9/1.10 Menn 2004	Måneds lønn*12 ² per 1.9/1.10 Kvinner 2004	Kvinne- andel ³ 2004
Utdanning på grunnskolenivå	87,2	87,3	87,4	87,0	86,7	87,0	86,9	87,4	306 800	268 300	34
Utdanning på videregående skolenivå	86,5	86,2	86,2	85,9	85,9	86,1	86,4	86,6	332 100	287 700	36
Universitets- eller høgskoleutdanning, tom 4 år	80,4	80,3	79,8	79,9	79,5	80,4	80,2	80,9	429 900	347 700	52
Universitets- eller høgskole- utdanning lengre enn 4 år	84,1	83,3	82,4	82,4	82,6	82,1	82,8	82,8	515 300	426 700	32
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	87,6	86,4	88,7	88,1	88,0	88,3	88,5	89,8	331 700	297 900	35
Gjennomsnitt	85,4	85,3	85,2	85,4	85,5	86,0	86,2	86,6	367 100	317 800	40

1) Statistikkgrunlaget omfatter alle heltidsansatte i Norge eksklusive ansatte i jordbruk, skogbruk, fiske, hotell og restaurantvirksomhet (1997- 2001), Oslo kommune (1997- 1999) og lønnet husarbeid.

2) Se fotnote 2 tabell 1.9

3) Andel heltidsansatte kvinner innenfor de enkelte gruppene etter utdanningsnivå

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn etter alder⁷

Tabell 1.11 viser heltidsansattes kvinners lønn i forhold til menns fordelt på alder. Stort sett øker lønnsforskjellen med alder i 2004. For perioden 1997 til 2004 har lønnsforskjellene mellom kvinner og menn særlig blitt redusert i de midlere aldersgrupper

⁷ Utvalget vil presentere 2005-tall i utvalgets junirapport

Tabell 1.11 Kvinnens lønn som andel av menns fordelt på aldersgrupper. Heltidsansatte¹

Aldersgrupper									Månedslønn*12 ²	Månedslønn*12 ²	Kvinneandel ³
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	per 1.9/1.10 menn	per 1.9/1.10 kvinner	
- 24 år	94,1	93,6	94,1	94,5	94,3	93,8	93,4	94,0	251 300	236 100	37
25 – 29 år	93,1	92,9	92,6	92,9	93,0	93,9	93,2	93,8	306 600	287 500	43
30 – 34 år	91,2	91,0	90,8	90,7	90,9	91,7	90,6	91,3	348 600	318 200	40
35 – 39 år	85,7	85,7	86,0	87,2	87,7	88,2	88,7	88,7	375 500	333 100	38
40 – 44 år	81,9	81,7	81,7	82,2	83,2	84,0	84,9	85,3	393 000	335 200	40
45 – 49 år	81,2	80,8	81,3	81,3	81,4	82,0	82,5	82,7	400 600	331 200	41
50 – 54 år	80,3	80,5	80,3	80,6	81,2	81,3	82,1	82,8	397 200	328 900	41
55 – 59 år	81,9	80,9	80,6	80,6	80,2	81,2	81,5	81,8	395 500	323 300	38
60 og over	83,0	81,7	81,1	80,7	81,4	81,7	81,0	81,6	390 200	318 400	38
Gjennomsnitt	85,4	85,3	85,2	85,4	85,5	86,0	86,2	86,6	367 100	317 800	40

1) Statistikkgrunnlaget omfatter alle heltidsansatte i Norge eksklusive ansatte i jordbruk, skogbruk, fiske, hotell og restaurantvirksomhet (1997- 2001), Oslo kommune (1997- 1999) og lønnet husarbeid.

2) Se fotnote 2 tabell 1.9.

3) Andel heltidsansatte kvinner pr aldersgruppe

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Likelønnstrekk ved oppgjørene i 2005

Følgende trekk ved lønnsoppgjørene er av sentral betydning for hvordan de relative lønnsforskjellene mellom kvinner og menn utvikler seg:

- 1) Formen på de sentrale tilleggene, dvs. om det gis generelle prosenttillegg og/eller kronetillegg, om det gis spesielle lavlønnstillegg, tillegg til bestemte yrkesgrupper m.v. Et likt kronetillegg vil gi en noe sterkere gjennomsnittlig lønnsvekst for kvinner enn for menn, ettersom kvinner i større grad enn menn er representert i lavlønngruppen.
- 2) Fordelingen av de lokale tilleggene.
- 3) De relative lønnstilleggene i typiske kvinnesektorer og næringer til forskjell fra mannsdominerte sektorer og næringer.

I de fleste områder er det gitt kronetillegg eventuelt en kombinasjon av kronetillegg/prosenttillegg. I LO/NHO, LO/HSH, YS/HSH og KS området ble det i tillegg gitt lavlønnstillegg og eller minstelønnsatsene ble hevet. Mens kvinnene utgjorde 20 prosent av LO-NHO området i alt, utgjorde de nesten halvparten av dem som fikk lavlønnstillegg. I staten fikk alle et lønnstrinn hver men minimum 4000 kr. I NAVO-området ble det gitt et generelt tillegg/prosenttillegg og minstelønnsatsene ble hevet for de grupper som har sentral lønnsdannelse.

Det vises til vedlegg 1 for resultatet av lønnsoppgjørene.

1.6 Lønnsutviklingen etter utdanning⁸

I tabell 1.12 vises lønnsutviklingen⁹ for heltidsansatte utdanningsgrupper etter næring i perioden 1997-2004. Tabellen er framkommet ved å koble lønnsstatistikken mot registeret over befolkningens høyeste utdanning. Tabellen viser at andelen med ulike utdanningsnivåer varierer mellom gruppene. I industri, bygg- og anlegg og varehandel hadde i 2004 80 prosent eller flere utdanning på grunnskolenivå og videregående skolenivå (inkludert fagutdanning) som høyeste utdanning. Blant statsansatte var andelen 41 prosent og blant kommunale- og fylkeskommunale ansatte 56 prosent (inkludert deltidsansatte var andelen 68 prosent), mens det bare var 3 prosent i skoleverket.

Samlet for alle utdanningsgruppene viser tabell 1.12 at den høyeste lønnsveksten i perioden 1997-2004 hadde ansatte i skoleverket med vel 48 prosent. For statsansatte¹⁰ var veksten om lag 43 prosent og for kommuneansatte (ekskludert skoleverket) 39 prosent. For de andre gruppene i tabell 1.12 var lønnsveksten 39-40 prosent i perioden 1997-2004.

I industri, bygge- og anleggsvirksomhet, varehandel, finanstjenester, staten og helseforetakene har ansatte med videregående skole hatt den høyeste lønnsveksten fra 2003 til 2004. For skoleverket og kommunene utenom skoleverket har ansatte med universitet eller høyskoleutdanning inntil 4 år hatt den høyeste lønnsveksten i den samme perioden.

Samlet for perioden 1997-2004 hadde utdanningsgruppene til og med 4 års utdanning og mer enn 4 års utdanning på høyskoler eller universitet i industrien og skoleverket høyere lønnsvekst enn de andre utdanningsgruppene i tabell 1.12. Materialet sier ikke noe om i hvilken grad dette dreier seg om samme type utdanning eller fag. Ansatte med fagutdanning i bygge- og anleggsvirksomhet hadde også relativ sterk vekst i perioden 1997-2004.

Tabell 1.12 viser videre at det er betydelige lønnsforskjeller for samme utdanningslengde mellom de ulike næringer/sektorer.

Det vises også til tabell 4.9 i vedlegg 4.

⁸ Utvalget vil presentere 2005-tall for de fleste næringer i utvalgets NOU-rapport (mars 2006).

⁹ Lønnsutviklingen i tabell 1.11 baserer seg på datolønnsvekst, dvs. fra 1.oktober/1.september ett år til samme tidspunkt neste år. En sammenlikning av datolønnsveksten fra ett år til et annet *mellom* næringer blir ofte vanskelig gjort av at lønnsstatistikken først registrerer en del lønnstillegg året etter at de er gitt. F. eks. har dette vært tilfelle for staten og skoleverket. Dette er forhold som en korrigerer for ved beregning av årslønnsvekst, men som forstyrrer sammenlikningen når en ser på datolønnsveksten mellom to år. Over tid vil årslønnsveksten og datolønnsveksten være tilnærmet lik for samme næring/gruppe.

¹⁰ På enkelte områder kan samletallet vise en annen lønnsutvikling enn de ulike utdanningsgruppene som hører til området. Dette gjelder for eksempel for staten hvor den samlede lønnsveksten i perioden 1997-2004 var om lag 43 prosent, mens alle de enkelte utdanningsgruppene lå under dette tallet. Dette er fullt mulig statistisk og årsaken har med strukturendringer å gjøre og i dette tilfelle er det i løpet av perioden blitt relativt flere ansatte med universitets/høyskoleutdanning i staten.

Tabell 1.12 Gjennomsnittlig lønnsvekst fra året før og månedslønn*12¹ per 1.9/1.10 for heltidsansatte etter næring² og utdanningsgrupper³. Kroner og prosent. 1997-2004

	Andeler ⁴ Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før								Samlet vekst		Månedslønn*12 ¹
	2004	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1997-2004	2004	1.9/1.10
Industri i alt	100	7,1	4,8	4,2	4,4	6,4	3,7	3,6	39,6	335 000	
Utdanning på grunnskolenivå	12	6,9	3,2	3,8	3,7	5,6	3,0	3,1	33,2	287 400	
Utdanning på videregående skolenivå	67	7,3	4,4	4,0	4,2	5,7	3,5	3,6	37,5	314 700	
Av dette:											
Fagutdanning ⁵	29	7,7	5,1	4,2	4,5	5,2	3,7	3,3	39,0	322 600	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	13	8,7	6,9	5,5	5,0	6,7	2,3	2,5	44,0	435 500	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	5	9,0	6,1	6,1	5,2	7,5	2,2	2,0	44,6	544 200	
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt¹¹	100	7,4	4,9	4,4	4,6	6,0	2,8	3,5	38,7	324 200	
Utdanning på grunnskolenivå	8	7,4	4,9	4,1	4,6	5,6	3,4	3,7	38,8	309 700	
Utdanning på videregående skolenivå	76	7,3	5,1	4,7	4,9	5,7	2,7	3,8	39,6	315 500	
Av dette:											
- Fagutdanning ⁵	45	8,5	6,8	5,4	5,7	6,1	2,5	4,1	46,1	327 100	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	8	5,8	4,7	4,7	5,2	7,5	3,4	2,0	38,3	430 000	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	2	0,2	3,1	6,5	4,4	5,7	6,4	0,0	29,2	537 400	
Varehandel i alt	100	7,6	3,7	5,9	4,9	5,1	3,3	3,1	38,7	337 100	
Utdanning på grunnskolenivå	11	6,3	3,8	4,5	5,3	5,3	2,9	4,9	37,8	304 800	
Utdanning på videregående skolenivå	70	6,8	3,7	5,9	4,3	4,3	3,7	3,5	36,9	319 300	
Av dette:											
- Fagutdanning ⁵	17	7,7	5,5	6,3	5,6	4,1	4,1	3,2	42,8	318 200	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	14	9,1	4,6	6,5	7,1	5,4	0,0	2,6	40,8	429 900	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	3	9,2	5,7	4,1	9,0	3,5	2,8	-3,5	34,5	505 300	
Finanstjenester i alt⁶	100	7,9	4,0	5,4	4,4	5,8	2,9	4,1	39,8	428 100	
Utdanning på grunnskolenivå	3	8,7	3,7	5,2	4,2	6,5	3,4	5,0	42,9	360 800	
Utdanning på videregående skolenivå	55	7,2	4,1	4,4	4,2	6,4	1,6	4,9	37,7	370 600	
Av dette:											
- Fagutdanning ⁵	3	8,5	2,2	5,6	4,3	5,7	5,1	3,1	39,9	360 700	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	34	7,4	2,8	5,7	3,9	3,6	2,8	2,9	32,8	482 700	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	8	6,9	1,0	9,3	0,2	4,6	2,1	3,8	31,1	603 200	
Statsansatte i alt⁷	100	8,6	2,8	7,9	3,9	6,6	3,2	3,9	43,0	347 300	
Utdanning på grunnskolenivå	2	7,8	2,8	4,9	4,4	4,0	2,2	3,6	33,7	284 700	
Utdanning på videregående skolenivå	34	8,3	2,2	6,8	2,7	6,3	2,4	3,3	36,5	307 500	
Av dette:											
- Fagutdanning ⁵	5	10,0	2,9	5,5	3,1	6,1	2,2	2,7	37,0	298 700	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	30	7,9	2,4	6,6	4,1	6,2	1,5	3,6	36,8	341 900	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	32	7,2	2,7	5,5	5,4	6,6	2,3	3,5	38,3	405 500	

	Andeler ⁴ Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før								Samlet vekst		Månedslønn*12 ¹
	2004	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1997-2004	2004	1.9/1.10
Skoleverket i alt	100	8,6	1,9	9,7	4,3	10,5	2,5	3,4	48,3	366 400	
Utdanning på grunnskolenivå	0	14,2	-0,8	8,4	1,2	9,6	2,0	6,4	47,9	307 700	
Utdanning på videregående skolenivå	4	9,1	2,6	9,4	5,4	10,3	3,2	3,0	51,2	325 300	
Av dette:											
- Fagutdanning ⁵	1	9,7	1,2	11,6	3,9	8,2	1,4	3,9	46,9	339 300	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	84	8,8	1,7	9,6	4,2	10,5	2,4	3,6	48,3	362 700	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	12	7,2	2,5	9,8	3,9	9,8	1,9	3,1	44,5	408 100	
Kommune og fylkeskommune i alt⁸	100	8,4	2,1	4,9	4,7	6,2	2,9	5,1	39,0	301 600	
Utdanning på grunnskolenivå	7	9,1	1,1	4,7	5,4	6,7	1,9	4,9	38,7	262 800	
Utdanning på videregående skolenivå	49	7,9	1,3	4,4	4,7	6,4	2,3	4,8	35,9	275 300	
Av dette:											
- Fagutdanning ⁵	13	6,0	0,4	4,0	3,8	8,0	2,0	5,5	39,1	328 800	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	37	6,9	2,2	5,3	5,0	6,0	3,0	5,5	38,9	328 800	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år ⁹	6	7,8	2,2	3,4	4,8	5,2	2,6	4,8	35,0	392 100	
Helseforetak¹⁰	100					7,9	5,9	3,5	18,3	361 200	
Utdanning på grunnskolenivå	3					8,2	1,2	3,2	13,0	261 600	
Utdanning på videregående skolenivå	29					8,6	1,4	3,9	14,4	278 100	
Av dette:											
- Fagutdanning ⁵	5					-	1,6	3,9	-	280 500	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	47					9,4	3,7	3,3	17,1	333 400	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	17					10,1	11,7	0,5	23,6	585 200	

- 1) Registrert månedslønn i alt per 1.9/1.10*12. Dette begrepet må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 1.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 1.1, dvs avtalt lønn, uregelmessig tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.
- 2) NOS Standard for næringsgrupper
- 3) NOS Standard for utdanningsgruppering
- 4) Andeler av utvalget i den enkelte næring
- 5) Som fagutdannet regnes: a) alle som har fagutdanning med godkjent fagbrev eller svenneprøve i henhold til Lov om fagopplæring i arbeidslivet som fullførte utdanning i henhold til register for befolkningens høyeste utdanning (BHU), og b) alle som har bestått teknisk fagskole som høyeste fullførte utdanning i henhold til register for BHU.
- 6) Omfatter bank og forsikring og annen finansiell tjenesteyting. Nye tall for 2001. Endring fra 2000 til 2001 er basert på tidligere publiserte sammenlignbare tall, mens endring mellom 2001 og 2002 er basert på nye tall for 2001.
- 7) Eksklusive statlige sykehus fra og med veksttallet for 2002.
- 8) Ansatte i somatiske eller psykiatriske sykehus er ikke inkludert f.o.m. veksttallet for 2002.
- 9) Omfatter godtgjørelse for tariffestet utvidet arbeidstid for leger til og med 2001
- 10) For helseforetak gjelder samlet vekst fra 2001-2004
- 11) Nye tall for 2003. Endring fra 2002 til 2003 basert på tidligere publiserte sammenlignbare tall mens endring mellom 2003 og 2004 er basert på nye tall for 2003.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

1.7 Lønnsutviklingen for deltidsansatte¹¹

Tabell 1.13. viser lønnsutviklingen for deltidsansatte per heltidsekvivalent etter næringshovedområde i perioden 1997-2004. Tabellen viser også lønn for deltidsansatte som andel av lønn for heltidsansatte.

Deltidsansatte hadde en gjennomsnittlig årslønn (månedslønn*12) per heltidsekvivalent i 3. kvartal 2004 (1.9/1.10-2004) på kr 289 200, en vekst på 3,7 prosent fra 3. kvartal 2003. Til sammenlikning hadde alle heltidsansatte en gjennomsnittlig årslønn (månedslønn*12) på kr 350 100, en vekst på 3,8 prosent. Samlet over perioden 1997-2004 er lønnsutviklingen i gjennomsnitt likevel lavere for deltidsansatte enn for heltidsansatte, 38,5 prosent mot 41,2 prosent. I kommunene og varehandel, som er to områder med stor andel deltidssysselsetting, har veksten per heltidsekvivalent for deltidsansatte vært henholdsvis 36,6 prosent og 34,0 prosent i perioden 1997-2004. Den høyeste lønnsveksten har det vært blant deltidsansatte i skoleverket og i kraftforsyning med hhv. 52 og 50 prosent.

Deltidsansatte er i mindretall i alle næringshovedområder unntatt i kommunene og hotell og restaurantvirksomhet, der deltidsandelen utgjør fra 54- 60 prosent. For alle ansatte under ett utgjør deltidsansatte om lag 27 prosent. Der antallet deltidsansatte er lite, blir lønnsnivået for disse lettere påvirket av endringer i sysselsettingen, arbeidstid og sesongvariasjoner. Likevel er det slik at under ett viser hovedtrekkene i lønnsutviklingen for deltidsansatte stort sett samme mønster som for heltidsansatte i perioden 1997 til 2004. Det samme trenger likevel ikke å være tilfelle i de enkelte næringshovedområdene i perioden, f. eks. i kommunene og i varehandel som er to områder med relativt stor deltidsandel.

Lønnen til deltidsansatte per heltidsekvivalent som andel av heltidsansattes lønn, varierte i 2004 fra 73 prosent for ansatte i varehandel til 97 prosent for undervisningspersonale i skoleverket, med et gjennomsnitt for alle på 82,6 prosent. Forskjellen i lønn mellom gruppen deltidsansatte og gruppen heltidsansatte knytter seg blant annet til faktorer som yrke, stilling, utdanning og alder. For eksempel er deltidsansatte i varehandel relativt unge og jobber i lavere stillinger enn heltidsansatte. I skoleverket derimot er deltidsansatte og heltidsansatte mer like i alder og utdanning. Også andre forhold kan virke inn, for eksempel at deltidsansatte i enkelte områder stort sett har høyere turnover enn heltidsansatte.

¹¹ Utvalget vil presentere 2005-tall for deltidsansatte for de fleste næringene i utvalgets rapport i mars.

Tabell 1.13 Vekst i prosent i gjennomsnittlig årslønn¹ per heltidsekivalent² for deltidsansatte etter næringer³ og deltidsansattes lønn som andel av heltidsansattes lønn. 1997-2004

	Vekst fra året før i prosent								Samlet vekst 1998-04	Månedslønn*12 1.9/1.10 2004	Lønnsandel ⁵⁾
	Andel deltid 2004 ⁴	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004			
I alt		6,3	3,3	4,3	4,1	7,3	4,3	3,7	38,5	289 200	82,6
Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	6	-3,4	5,9	-2,4	2,0	1,3	10,9	2,1	16,7	407 580	79,1
Industri	8	7,5	3,3	8,3	0,4	8,2	6,2	3,6	43,6	299 244	89,3
Kraftforsyning	4	9,1	-1,1	6,7	5,4	11,1	4,8	5,9	49,5	318 024	84,9
Bygge- og anleggsvirksomhet	4	4	5,5	3,3	5,5	12,6	0,9	1,8	38,3	300 840	92,8
Varehandel	39	6	5	3,0	6,4	3,5	3,6	2,4	34,0	244 080	72,4
Hotell- og restaurantvirksomhet	54	-	-	-	-	7,9	5,1	3,7	-	239 748	89,2
Samferdsel	19	-2,5	-1,9	1,7	6,3	8,7	3,4	4,1	20,9	294 468	86,4
Finanstjenester	14	8,5	3,7	2,2	11,5	5,5	0,4	5,3	43,1	328 692	76,8
Eiendomsdrift og forretningsmessig Staten	18	-6	12,3	0,4	11,3	4,1	8,9	1,1	35,2	301 236	73,4
Undervisningspersonale i skoleverket	18	8,7	0	6,2	9,3	5,6	3,3	6,4	46,4	316 464	91,1
Kommune og fylkeskommune	33	8,5	2,2	9,7	4,4	11,9	2,2	4,7	51,9	354 144	96,6
Statlige sykehustjenester	60	9,9	0,8	5	0,8	7,9	2,7	5,1	36,6	282 432	93,6
Privat undervisning	42	-	-	-	-	8,0	3,8	5,1	-	322 428	89,3
Private helse- og sosialtjenester	34	13,2	-0,6	0,2	7,1	2,0	14,5	-2,7	37,2	322 968	92,8
Sosiale og personlige tjenester	43	3,2	5,4	1,6	5,7	3,6	10,4	1,2	35,2	286 152	96,4
	29	8,1	3,3	4,4	5,1	3,1	15,1	2,3	48,7	308 268	85,7

1) Registrert månedslønn i alt per 1/9/1.10*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 1.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 1.1, dvs. avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

2) Omfatter deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Månedsførtjenesten per heltidsekivalent for deltidsansatte er regnet ut på grunnlag av gjennomsnittlig avtalt arbeidstid per uke for de heltidsansatte, dvs. alle med avtalt arbeidstid på 33 timer per uke eller mer. Dersom gjennomsnittlig arbeidstid for heltidsansatte er 37 timer i uka, vil for eksempel en deltidsansatt som arbeider 15 timer i uka ha en vekt på 0,41 (15/37) regnet som heltidsekivalent. Lønnen for deltidsansatte regnet per heltidsekivalent framkommer ved å multiplisere lønnen til vedkommende deltidsansatt med 2,47 (37/15).

3) NOS Standard for næringsgrupper

4) Andel sysselsatte som jobber deltid innenfor den enkelte næring (prosent)

5) Deltidsansattes lønn som andel av heltidsansattes lønn.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

1.8 Lønnsfordelingen før skatt for heltidsansatte lønnstakere 1997-2004¹²

Tallene som presenteres i dette avsnittet, omfatter en sammenveining av heltidsansatte lønnstakere basert på et materiale fra Statistisk sentralbyrå. Lønnsbegrepet er det samme som benyttes i tabell 1.1, dvs. avtalt utbetalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

Tabell 1.14 viser fordelingen av lønnsinntekt for heltidsansatte for årene 1997-2004. Den viser hvor stor del av den totale lønnsinntekten de ulike lønnsgruppene (desilene) mottar. I 2004 mottok de 10 prosentene (desil 1) med lavest lønn 6,0 prosent av de samlede lønnsinntektene. De 10 prosentene med høyest lønnsinntekt (10. desil) mottok i 2004 18,8 prosent av samlet lønnsinntekt for heltidsansatte.

Fordelingen av lønnsinntekt blant heltidsansatte lønnstakere fra 1997 til 2004 viser en forskyvning i lønnsfordelingen over denne perioden mot høyere andeler av total lønnsinntekt for gruppene (desilene) med de høyeste lønningene. Gini-koeffisienten har økt fra 0,167 til 0,183 i denne perioden, se boks 1.7 for definisjon av Gini-koeffisienten. De 10 prosentene av lønnstakerne med de høyeste lønningene (desil 10), har økt sin andel av de totale lønnsinntektene med 0,6 prosentpoeng til 18,8 prosent og desil 9 har økt sin andel med 0,4 prosentpoeng til 12,9 prosent. Dette har særlig skjedd på bekostning av desilene 1-6. Enkelte personer kan ha beveget seg mellom lønnsgrupper i perioden. Fordelingen sier derfor ikke direkte noe om lønnsutviklingen for den enkelte.

Siste kolonne i tabellen viser den prosentvise endringen i gjennomsnittlig lønnsinntekt fra 1997 til 2004. Samlet sett økte gjennomsnittlig lønnsinntekt i perioden med 41,2 prosent. Det var økende lønnsvekst fra desil 1 til 10. I desil 1 var lønnsveksten 32,5 prosent og i desil 10 45,8 prosent.

Tabell 1.14 viser også fordelingen av lønnsinntekt blant heltidsansatte menn og kvinner. Spredningen i lønnsinntekt målt ved Gini-koeffisienten er større blant menn enn kvinner, 0,194 for menn og 0,148 for kvinner i 2004. På den annen side har økningen i spredningen fra 1997 til 2004 vært større blant kvinner enn for menn

¹² Utvalget kommer tilbake til 2005-tall i rapporten i juni.

Boks 1.6 Begreper i fordelingsanalyser

Desil- og persentiltabeller:

I fordelingsanalyser rangeres ofte individene etter inntekt etter skatt og grupperes deretter i like store grupper. En vanlig type gruppering er å dele antallet individer i 10 like store deler. Disse gruppene kalles ofte for desiler, hvor de 10 prosent med lavest inntekt kalles desil 1, de neste 10 prosent for desil 2 osv. til de 10 prosent med høyest inntekt, som kalles desil 10.

Individene kan også grupperes i mindre grupper. En inndeling i 100 like store grupper kalles ofte for persentiler. Den prosenten med lavest inntekt kalles persentil 1, og prosenten med høyest inntekt kalles persentil 100.

Gini-koeffisienten:

I analyser av inntektsfordelinger er det behov for et summarisk mål på ulikhet som kan benyttes ved sammenlikning av inntektsfordelinger i ulike situasjoner. For eksempel kan virkninger på inntektsulikheten av endringer i skatte- og overføringsordninger belyses ved hjelp av endring i Gini-koeffisienten. Gini-koeffisienten (G) varierer mellom 0 og 1, og ulikheten er større jo større G er. Dersom $G=0$ er inntekten likt fordelt mellom alle individer i gruppen som studeres, mens $G=1$ betyr at det er en person som mottar all inntekt. Gini-koeffisienten representerer bare en av flere mulige metoder for å kvantifisere ulikhet mellom fordelinger. Det viser seg at Gini-koeffisienten vektlegger sterkest endringer som skjer i den sentrale delen av fordelingen og i mindre grad endringer som skjer i toppen og bunnen av fordelingen.

Tabell 1.14 Fordeelingen av total lønnsinntekt for heltidsansatte. Per 1. september/1. oktober 1997-2004.

	1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003		2004		Vekst i prosent 1997-04
	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	
Alle	248 000	100	267 200	100	278 100	100	292 800	100	306 100	100	326 700	100	337 400	100	350 100	100	41,2
Desil 1	159 200	6,4	171 400	6,4	178 200	6,4	185 200	6,3	188 700	6,2	198 500	6,1	203 900	6,0	211 000	6,0	32,5
Desil 2	182 900	7,4	197 900	7,4	205 400	7,4	214 400	7,3	220 900	7,2	234 500	7,2	241 200	7,1	249 800	7,1	36,6
Desil 3	195 900	7,9	212 300	7,9	219 900	7,9	230 500	7,9	237 900	7,9	252 200	7,7	259 700	7,7	269 300	7,7	37,5
Desil 4	207 500	8,4	224 800	8,4	232 400	8,4	244 100	8,3	252 700	8,3	268 500	8,2	276 800	8,2	287 300	8,2	38,5
Desil 5	218 800	8,8	236 700	8,9	244 800	8,9	257 700	8,8	267 900	8,7	285 700	8,8	294 700	8,7	305 500	8,7	39,6
Desil 6	232 500	9,4	250 300	9,4	259 300	9,3	273 500	9,3	285 700	9,3	305 200	9,3	314 800	9,3	327 100	9,3	40,7
Desil 7	248 500	10,0	268 200	10,0	278 200	10,0	294 000	10,0	307 100	10,0	329 200	10,1	339 900	10,1	353 300	10,1	42,2
Desil 8	271 100	10,9	292 900	11,0	304 700	11,0	321 600	11,0	337 200	11,0	362 000	11,1	373 400	11,1	387 900	11,1	43,1
Desil 9	311 100	12,5	335 900	12,6	351 500	12,6	370 900	12,7	390 300	12,7	419 300	12,8	433 300	12,8	450 300	12,9	44,7
Desil 10	452 400	18,2	481 200	18,0	506 900	18,2	536 500	18,3	573 100	18,7	612 100	18,7	636 600	18,9	659 400	18,8	45,8
Gini-koeffisient	0,167		0,165	0,168	0,170	0,178	0,178	0,181	0,182	0,181	0,182	0,182	0,183	0,183	0,183	0,183	
Menn	260 700	100	281 000	100	292 700	100	308 100	100	322 000	100	343 000	100	354 100	100	367 100	100	40,8
Desil 1	163 500	6,3	175 600	6,3	182 600	6,2	189 800	6,2	192 700	6,0	201 300	5,9	207 400	5,8	214 200	5,8	31,0
Desil 2	188 300	7,2	204 000	7,3	211 500	7,2	221 000	7,2	227 100	7,1	240 400	7,0	247 100	7,0	255 900	7,0	35,9
Desil 3	201 400	7,7	218 500	7,8	226 100	7,7	237 100	7,7	244 600	7,6	259 100	7,6	266 900	7,5	276 300	7,5	37,2
Desil 4	213 500	8,2	231 400	8,2	239 500	8,2	251 400	8,2	260 700	8,1	276 900	8,1	285 300	8,1	295 400	8,1	38,4
Desil 5	226 700	8,7	244 800	8,7	253 900	8,7	266 900	8,7	278 100	8,6	296 100	8,6	304 800	8,6	315 800	8,6	39,3
Desil 6	242 400	9,3	261 500	9,3	271 400	9,3	286 300	9,3	298 600	9,3	317 800	9,3	327 700	9,3	340 500	9,3	40,5
Desil 7	261 600	10,0	282 900	10,1	293 600	10,0	309 500	10,0	322 900	10,0	345 800	10,1	356 400	10,1	369 800	10,1	41,4
Desil 8	288 800	11,1	311 600	11,1	324 900	11,1	342 700	11,1	358 800	11,1	384 200	11,2	396 500	11,2	412 100	11,2	42,7
Desil 9	335 200	12,9	362 400	12,9	379 200	13,0	399 700	13,0	420 300	13,1	450 600	13,1	464 800	13,1	482 700	13,2	44,0
Desil 10	485 500	18,6	517 400	18,4	544 500	18,6	577 000	18,7	616 700	19,2	657 500	19,2	684 500	19,3	708 000	19,3	45,8
Gini-koeffisient	0,177		0,175	0,178	0,181	0,189	0,189	0,192	0,194	0,192	0,194	0,194	0,194	0,194	0,194	0,194	

Tabell 1.14 forts.

	1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003		2004		Vekst i prosent 1997-04
	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	Årslønn ¹⁾	Andel ²⁾	
Kvinner	222 700	100	239 700	100	249 400	100	263 400	100	275 600	100	295 000	100	305 100	100	317 800	100	42,7
Desil 1	153 700	6,9	166 200	6,9	173 100	6,9	180 100	6,8	184 100	6,7	195 100	6,6	199 900	6,6	207 200	6,5	34,8
Desil 2	175 100	7,9	189 100	7,9	196 100	7,9	204 900	7,8	211 800	7,7	226 100	7,7	232 500	7,6	241 100	7,6	37,7
Desil 3	186 500	8,4	201 800	8,4	209 400	8,4	219 000	8,3	226 900	8,2	241 400	8,2	248 500	8,1	258 000	8,1	38,3
Desil 4	197 200	8,9	213 600	8,9	221 300	8,9	232 400	8,8	240 600	8,7	255 600	8,7	263 900	8,7	274 400	8,6	39,1
Desil 5	207 400	9,3	224 500	9,4	231 900	9,3	244 300	9,3	253 300	9,2	269 700	9,1	278 500	9,1	290 400	9,1	40,0
Desil 6	217 200	9,8	234 900	9,8	242 600	9,7	256 400	9,7	266 500	9,7	285 200	9,7	294 900	9,7	307 100	9,7	41,4
Desil 7	229 300	10,3	246 700	10,3	255 100	10,2	270 100	10,3	282 500	10,3	303 500	10,3	313 900	10,3	327 200	10,3	42,7
Desil 8	243 500	10,9	262 000	10,9	271 700	10,9	288 300	11,0	302 900	11,0	326 700	11,1	338 100	11,1	352 600	11,1	44,8
Desil 9	264 600	11,9	285 800	11,9	297 900	11,9	316 900	12,0	334 400	12,1	361 300	12,3	373 700	12,3	389 100	12,2	47,1
Desil 10	352 300	15,8	372 600	15,5	395 600	15,9	421 700	16,0	452 700	16,4	485 700	16,5	507 600	16,6	530 500	16,7	50,6
Gini-koeffisient	0,129		0,126		0,126		0,129		0,133		0,141		0,144		0,147		0,148

1) Gjennomsnittlig årslønn per 1.3/1.10.

2) Andel av total lønnsinntekt i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Kvinner er i større grad enn menn i de laveste desilene. I 2004 er 14 prosent av kvinnene og 8 prosent av mennene i desil 1. Desil 10 omfatter 13 prosent av mennene og 4 prosent av kvinnene. I desilene 1-5 er 59 prosent av kvinnene og 45 prosent av mennene, se tabell 1.15. Fra 1997 til 2004 er andelen av kvinnene i laveste desil gått ned, mens den har økt i øverste desil.

Tabell 1.15 Andelen kvinner og menn i de ulike desilene. 1997 og 2004. Prosent.

Desil	Menn		Kvinner	
	1997	2004	1997	2004
1	7	8	15	14
2	9	9	13	12
3	9	9	11	11
4	9	9	12	11
5	10	10	11	11
6	10	10	11	11
7	10	10	10	10
8	11	11	8	9
9	12	12	6	6
10	13	13	3	4
Alle	100	100	100	100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Lavlønn

I forbindelse med tariffoppgjørene har det vært benyttet ulike grenser for utmåling av lavlønnsstillegg. Det har også vært brukt ulike prinsipper for omfanget av de lavlønnsstillegg som er gitt. Ofte har avtaleområdet gjennomsnitt vært avgjørende, ved andre anledninger bedriftens eller den enkeltes lønnsnivå.

En grense som også ble benyttet for den såkalte lavlønnsgarantiordningen for LO/NAF-området (nå LO/NHO-området), var 85 prosent av industriarbeiders gjennomsnitt i dette tariffområdet. En slik definisjon av lavlønns grensen ville tilsvare kr 252 600 for et fullt årsverk uten overtid i 2004, jf. tabell 1.16.

Med denne grensen for lavlønn var 16 prosent av alle heltidsansatte lønnstakere lavlønte i 2004 mot 18 prosent i 2003, jf. tabell 1.16. I perioden 1997-2004 har andelen variert mellom 14 og 18 prosent. Blant kvinner var andelen lavlønte 22 prosent i 2004 og blant menn 13 prosent. Nedgangen fra 1997 til 2004 har vært sterkere for kvinner enn for menn.

Når denne grensen tilsvarer 72 prosent av gjennomsnittlig lønnsnivå for alle heltidsansatte (på kr 350 100), kan dette tilskrives flere forhold:

- lønnsinntekten på kr 350 100 kan skrive seg fra mer en ett normalårsverk
- industriens lønnsnivå er noe lavere enn gjennomsnittet for alle

På denne måten er fordelingstallene foran mer egnet til eventuelt å antyde en utviklingstendens enn til å gi en eksakt beskrivelse av omfanget av lavlønn.

Tabell 1.16 Andel lavtlønte¹⁾, beregnet lavtlønnsnivå¹⁾, gjennomsnittlig årslønn og median²⁾ årslønn for alle. 1997-2004. Prosent og kroner.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
I alt	18	14	16	16	18	17	18	16
Menn	14	11	12	12	14	13	15	13
Kvinner	25	21	23	23	25	23	24	22
Lavtlønnsnivå ¹⁾	186 800	197 300	206 500	215 800	226 400	237 700	246 600	252 600
Gj. snitt årslønn, alle ³⁾	248 000	267 200	278 100	292 800	306 100	326 700	337 400	350 100
Median årslønn, alle	225 000	242 800	252 000	265 200	276 100	295 000	304 200	315 600

1) Definert som lønnsnivå lavere enn 85 prosent av gjennomsnittlig lønnsnivå for industriarbeidere i LO/NHO-området

2) Median årslønn finner en ved å sortere lønnen for lønnstakerne etter størrelse og så finne lønnsnivået for den personen som blir liggende i midten.

3) Månedsfortjeneste per september/oktober*12

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Kapittel 2

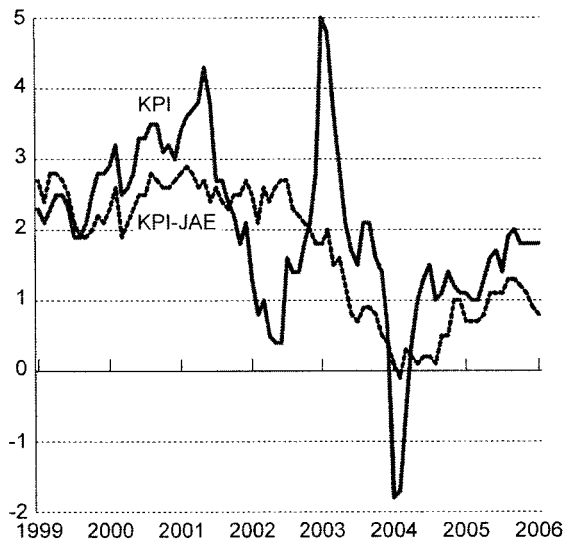
Konsumprisutviklingen i Norge

- *Fra 2004 til 2005 økte konsumprisindeksen (KPI) med 1,6 prosent. Justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) steg konsumprisene med 1,0 prosent. Konsumprisveksten er fortsatt moderat, men har det siste året tatt seg opp i forhold til i 2004 da årsveksten for KPI og KPI-JAE var henholdsvis 0,4 og 0,3 prosent.*
- *KPI økte med 1,8 prosent fra januar 2005 til januar 2006. Veksten i KPI-JAE var 0,8 prosent i samme periode.*
- *Beregningsutvalget anslår en gjennomsnittlig prisvekst på om lag 2 prosent fra 2005 til 2006. Beregningene på den makroøkonomisk modellen Kvarts, indikerer en vekst i KPI på 2,0 prosent fra 2005 til 2006, mens veksten i KPI-JAE anslås til 1,3 prosent. Modellberegningene bygger blant annet på forutsetninger om utviklingen i energipriser, valutakurs, importpriser og jordbrukspriser. Slike modellbaserte beregninger vil alltid være beheftet med usikkerhet. Usikkerheten er blant annet knyttet til den videre utviklingen i prisene på importerte konsumvarer og energivarer.*

2.1 Prisutviklingen i senere år

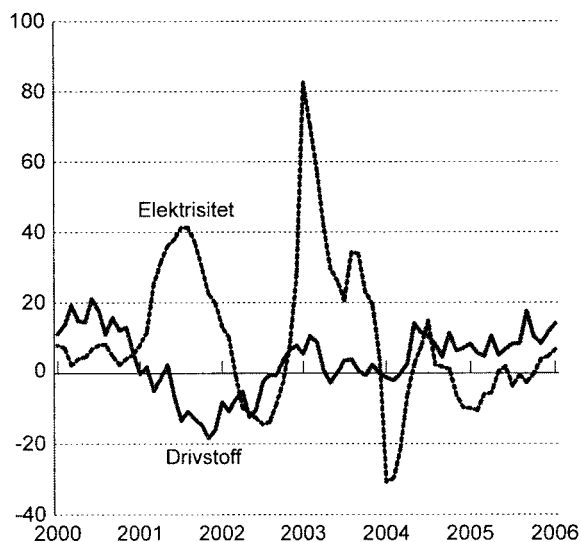
2.1.1 Hovedlinjer i prisutviklingen

Konsumprisene (KPI) økte i gjennomsnitt med 1,6 prosent fra 2004 til 2005, mot 0,4 prosent året før. Økte priser på bensin og transporttjenester trakk prisveksten mest opp fra 2004 til 2005. Klesprisene og prisene på møbler, audiovisuelt utstyr og elektrisitet trakk i motsatt retning og var lavere enn året før. Prisveksten tiltok utover i 2005, jf. figur 2.1, særlig som følge av høyere priser på energivarer. I september var tolv månedersveksten oppe i 2,0 prosent. Deretter har tolv månedersveksten ligget på 1,8 prosent. Prisveksten justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) tiltok fra en tolv månedersvekst på 0,7 prosent i januar 2005 til 1,3 prosent i august og september i fjor, for så å avta noe. I januar 2006 var tolv månedersveksten i KPI-JAE på 0,8 prosent. I utøvelsen av pengepolitikken har Norges Bank et særlig fokus på utviklingen i KPI-JAE.

Figur 2.1. KPI og KPI-JAE. Prosentvis vekst fra samme måned året før
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

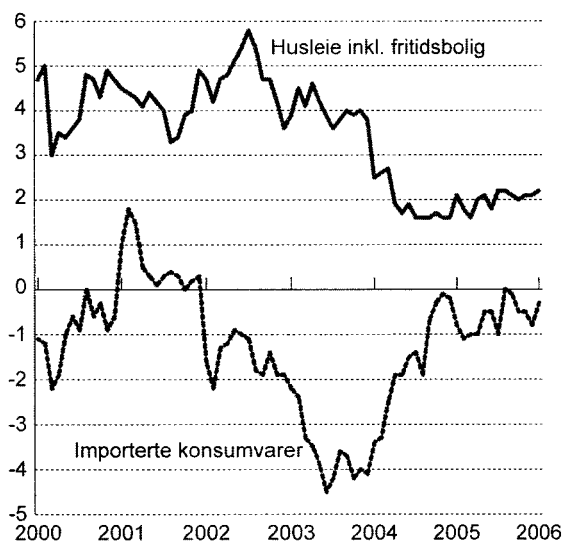
Figur 2.2 viser prisutviklingen for energivarene drivstoff og elektrisitet. Disse energivarene bidro samlet til å trekke opp prisveksten med om lag 0,2 prosentpoeng i fjor. Prisen på drivstoff økte i gjennomsnitt med 8,8 prosent fra 2004 til 2005. Tolv månedersveksten var oppe i hele 17,5 prosent i september, blant annet som følge av redusert raffinerikapasitet i etterkant av orkanene Katrina og Rita. Siden har tolv månedersveksten kommet noe ned til 14,1 prosent i januar i år. Fra 2004 til 2005 falt elektrisitetsprisene med 2,4 prosent etter en nedgang på 8,8 prosent året før. Normale sesongvariasjoner tilsier at elektrisitetsprisene er lavere om sommeren enn om vinteren. I fjor var imidlertid elektrisitetsprisene lavest i begynnelsen av året for så å øke utover sommeren og høsten. Fra januar 2005 til januar 2006 økte elektrisitetsprisene med 6,7 prosent.

Figur 2.2 Energivarer i KPI. Prosentvis vekst fra samme måned året før
Kilde: Statistisk sentralbyrå

I januar 2005 ble merverdiavgiften på matvarer og alkoholfrie drikkevarer redusert med ett prosentpoeng, mens de øvrige merverdiavgiftssatsene ble økt med ett prosentpoeng. Disse avgiftsendringene bidro isolert sett til å trekke prisveksten opp med om lag 0,4 prosentpoeng i 2005. Med virkning fra januar 2006 er merverdiavgiftssatsen på matvarer økt fra 11 til 13 prosent. Nærmere omtale av de ulike avgiftsendringene for 2006 er gitt i avsnitt 2.2.1.

De senere årene har prisutviklingen for importerte konsumvarer vært preget av prisnedgang på varer som klær, skotøy og audiovisuelt utstyr. Lav prisstigning internasjonalt, sterk produktivitetsvekst i viktige produsentland og vridning i handelsmønsteret med økt andel import fra lavkostland som Kina og India, bidrar til lavere priser på importerte konsumvarer. Den norske importen fra Kina er mer enn doblet siden 2001. I august i fjor lå prisene på importerte konsumvarer på samme nivå som ett år tidligere. Mot slutten av fjoråret falt disse prisene igjen, og i januar 2006 var prisene 0,3 prosent lavere enn i januar 2005, jf. figur 2.3.

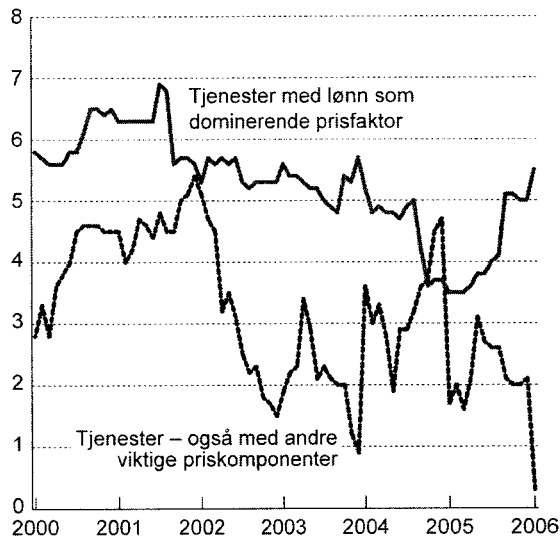

Figur 2.3 KPI etter leveringssektor: Importerte konsumvarer og husleie inkl. fritidsbolig. Prosentvis vekst fra samme måned året før
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Husleieindeksen består av beregnet husleie og betalt husleie. Betalt husleie er husleie fra leietakere, mens beregnet husleie skal uttrykke verdien på tjenesten selveiere og andelseiere får av boligen sin. Verdien av denne tjenesten antas å følge utviklingen i leieprisen på tilsvarende boliger på leiemarkedet. Figur 2.3 viser utviklingen i husleiene inkl. fritidsbolig, som samlet utgjør om lag 16 prosent av KPI. Fra januar 2005 til januar 2006 økte husleiene med 2,2 prosent. Målt på tolv månedersbasis er veksten i husleiene fortsatt betydelig lavere enn sommeren 2002 da tolv månedersveksten var 5,6 prosent, men veksten har likevel tatt seg noe opp siden andre halvår 2004. Utviklingen i leieprisene de siste årene må bl.a. ses i sammenheng med utviklingen i rentenivået. Renteendringer kan påvirke husleiene både gjennom reduserte kostnader for utleier og ved at alternativkostnaden leietakere står overfor ved å kjøpe bolig blir lavere. Dessuten kan bestemmelsen i husleieloven om at husleien de første tre årene av et leieforhold bare kan reguleres i takt med konsumprisindeksen i noen grad forklare at husleiene øker moderat i perioder med lav rente.

Figur 2.4 viser prisutviklingen for tjenester. Eksempler på tjenester med lønn som dominerende priskomponent er tjenester utført av håndverkere, tannleger og frisører. Prisveksten

har tatt seg noe opp det siste året fra en tolv månedersvekst på 3,5 prosent i januar i fjor til en tolv månedersvekst på 5,5 prosent i januar i år. For tjenester som også har andre viktige pris-komponenter, er prisveksten betydelig lavere. Eksempler på slike tjenester er barnehager, reiser med fly, tog eller taxi, restaurantbesøk og telefonsamtaler. Det er store forskjeller mellom prisutviklingen på de ulike tjenestene. Fra januar 2005 til januar 2006 økte prisene på slike tjenester med bare 0,3 prosent. Til sammenlikning var tolv månedersveksten i måneden før på 2,1 prosent. Nedgangen i tolv månedersveksten skyldes hovedsakelig at maksimalsatsen for foreldrebetaling i barnehager er redusert fra 2 750 kroner til 2 250 kroner fra 1. januar 2006, jf. omtale i boks 2.1

Figur 2.4 KPI etter leveringssektor: Tjenester. Prosentvis vekst fra samme måned året før
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.1 viser utviklingen i KPI-JAE (underliggende prisvekst) etter leveringssektor. Disse tallene er justert for effekter av endringer i energipriser og avgifter.

Tabell 2.1 Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE), etter leveringssektor

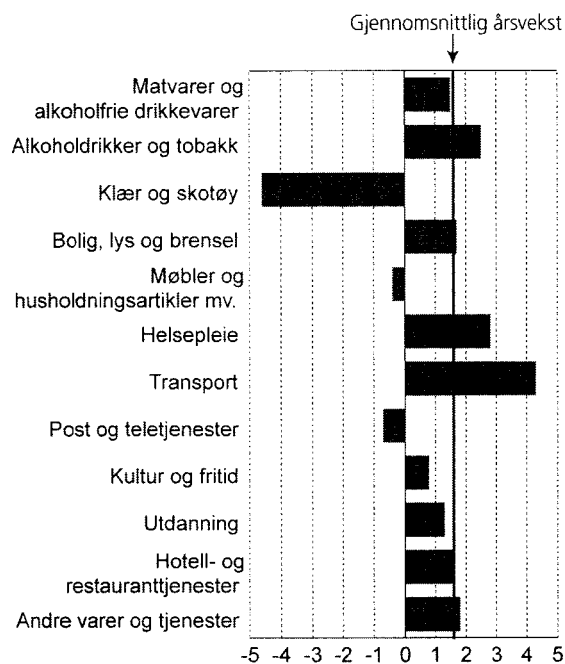
	Endring i prosent	
	2004- 2005	januar 05- januar 06
Totalt	1,0	0,8
Jordbruksvarer ¹⁾	3,0	0,2
Fiskevarer	2,8	-4,3
Andre norskprod. konsumvarer	0,9	0,4
Importerte konsumvarer	-1,2	-0,3
Husleie, inkl. fritidsbolig	2,0	2,1
Andre tjenester	2,2	1,8
- med arb.lønn som dominerende prisfaktor	3,7	5,5
- også med andre viktige priskomponenter	1,7	0,4

1) I hovedsak norskproduserte jordbruksvarer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

2.1.2 Prisutviklingen for ulike konsumgrupper

I tabell 2.2 og figur 2.5 er konsumprisindeksen inndelt etter *konsumgrupper*.

Figur 2.5 Konsumprisindeksen. Årsvekst for ulike konsumgrupper fra 2004 til 2005. Prosent
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fra 2004 til 2005 økte prisene på ”matvarer og alkoholfrie drikkevarer” med 1,5 prosent i gjennomsnitt. Disse prisene falt gjennom hele siste kvartal i fjor. Prisøkningen på 0,7 prosent fra desember 2005 til januar 2006 må ses i sammenheng med at merverdiavgiftssatsen for matvarer økte fra 11 til 13 prosent 1. januar i år. Delindeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer besto tidligere av om lag 250 representantvarer, men ble med virkning fra 15. august i fjor erstattet med et beregningsopplegg basert på skannerdata, dvs. tilnærmet totaltelling. Beregningsopplegget innebærer at indeksen for matvarer angir gjennomsnittsprisen på alle varer der de enkelte prisene vektet etter omsetningsandeler. I det nye beregningsopplegget vil alle tilbud komme med i beregningene og dermed påvirke prisveksten. Den nye metoden vil ventelig gi større månedlige prisvariasjoner, spesielt for varer med mye sesongvariasjoner i forbruk og priser. Statistisk sentralbyrå arbeider med å utvide bruken av strekkodedata til andre varegrupper.

For konsumgruppen ”alkoholholdige drikkevarer og tobakk” økte prisene med i gjennomsnitt 2,5 prosent fra 2004 til 2005. Til sammenlikning var årsveksten på 7,9 prosent året før, men dette skyldtes hovedsakelig økte avgifter på tobakk i januar 2004.

Prisutviklingen for de typiske importvarene ”klær og skotøy” bidro til å dempe veksten i KPI fra 2004 til 2005. Samlet falt prisene med 4,6 prosent, men prisnedgangen har likevel avtatt noe i forhold til i 2003 og 2004, da prisene sank med henholdsvis 10,6 og 6,9 prosent.

Fra 2004 til 2005 økte prisene for konsumgruppen ”bolig, lys og brensel” med 1,7 prosent i gjennomsnitt. Prisutviklingen i fjor var mindre påvirket av utviklingen i elektrisitetsprisene enn det som har vært tilfellet de siste årene, selv om moderat prisnedgang på elektrisitet og

brensel trakk prisveksten noe ned. På den annen side bidrar husleiene samt prisene på varer og tjenester for vedlikehold og reparasjon av bolig til å trekke prisveksten opp.

Prisene på ”møbler og husholdningsartikler” falt med 0,4 prosent fra 2004 til 2005, og bidro dermed til å dempe veksten i KPI. Til sammenlikning hadde denne konsumgruppen en prisnedgang på 1,8 prosent fra 2003 til 2004.

For konsumgruppen ”transport” økte prisene med i gjennomsnitt 4,3 prosent fra 2004 til 2005. Drivstoffprisen økte med 8,8 prosent i fjor, og det var også høy prisvekst på vedlikehold og reparasjon av biler. Dessuten bidro prisoppgang på transporttjenester, herunder økningen i prisene på flybilletter, til veksten i KPI med en samlet prisstigning fra 2004 til 2005 på 5,4 prosent.

”Kultur og fritid” hadde samlet en prisstigning på 0,8 prosent fra 2004 til 2005. Det er imidlertid store variasjoner innad i denne konsumgruppen. Mens tjenester innen kultur og fritid bidrar til å trekke prisveksten opp med en prisøkning på 6,4 prosent fra 2004 til 2005, trekker prisutviklingen på audiovisuelt utstyr i motsatt retning. Prisene på slikt utstyr falt med hele 7,9 prosent fra 2004 til 2005.

Tabell 2.2 Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter konsumgruppe

	Vekt ¹⁾	Endring i prosent fra samme periode året før		
		2004	2005	januar 06
Totalt	1000	0,4	1,6	1,8
01 Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	117,4	1,8	1,5	1,5
02 Alkoholdrikker og tobakk	29,9	7,9	2,5	1,0
03 Klær og skotøy	59,2	-6,9	-4,6	-2,2
04 Bolig, lys og brensel	260,2	0,2	1,7	3,0
Herav: Betalt husleie	31,0	2,0	2,0	2,1
Beregnet husleie	111,0	1,9	1,9	2,1
Elektrisitet og brensel	46,8	-7,3	-1,7	6,8
05 Møbler og husholdnings art.	69,6	-1,8	-0,4	-0,6
06 Helsepleie	28,1	4,6	2,8	4,8
07 Transport	173,1	1,7	4,3	4,3
Herav: Kjøp av egne tr. midler	86,5	0,8	1,4	0,7
Drift/vedlikehold	61,3	5,0	7,7	9,7
Transporttjenester	25,3	-2,8	5,4	3,4
08 Post og teletjenester	27,3	-3,9	-0,7	3,9
09 Kultur og fritid	124,5	0,1	0,8	-0,4
10 Utdanning	3,2	4,8	1,3	2,2
11 Hotell- og restauranttjenester	38,6	2,3	1,6	2,4
12 Andre varer og tjenester	68,9	0,8	1,8	-1,2

1)Vektene gjelder fra august 2005 til juli 2006. Vektene er basert på et gjennomsnitt av de tre siste forbruksundersøkelsene.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrås undersøkelse av kommunale gebyrer basert på KOSTRA-tall for perioden januar 2005 til januar 2006 foreligger ikke før medio mars. De siste tilgjengelige tallene for kommunale gebyrer er fra mars i fjor og er omtalt i NOU 2005:7.

Boks 2.1 Utviklingen i barnehagesatser og egenandeler de siste årene

Barnehagesatser

Ordinære undersøkelser om foreldrebetaling i barnehager blir foretatt i januar og august. Regelen om maksimalpris på foreldrebetaling i barnehagene trådte i kraft 1. mai 2004, og maksimalprisen ble den gang satt til 2 750 kroner.

Januarundersøkelsen 2005 viste at flere kommunale barnehager, som tidligere hadde satser under maksimalprisen, valgte å økte satsene. Likevel lå satsene for kommunale barnehager i gjennomsnitt 1,0 prosent lavere enn ett år tidligere. De private barnehagene hadde i gjennomsnitt redusert sine satser med 6,0 prosent i samme periode.

Fra 1. januar 2006 er maksimalprisen redusert til 2 250 kroner. Januarundersøkelsen 2006 viser at barnehagesatsene fra januar 2005 til januar 2006 i gjennomsnitt falt med 15,7 prosent i kommunale barnehager og 10,9 prosent i private barnehager.

Egenandeler

Blant de helserelaterte varene og tjenestene som er inkludert i konsumprisindeksen, er et utvalg legemidler, legekonsultasjoner og fysikalsk behandling. De ulike egenandelene som omtales nedenfor, fanges dermed bare delvis opp av konsumprisindeksen.

Egenandelstak 1 omfatter egenandeler for legehjelp, psykologhjelp, legemidler og sykepleieartikler på blå resept samt syketransport. Når taket er nådd, får en et frikort som gjelder resten av året. Egenandelstak 1 er for 2006 på 1615 kroner og er økt med 1,9 prosent i forhold til 2005. De to foregående årene økte taket med henholdsvis 2,3 og 14,8 prosent. I 2005 ble det utstedt om lag 1 million frikort.

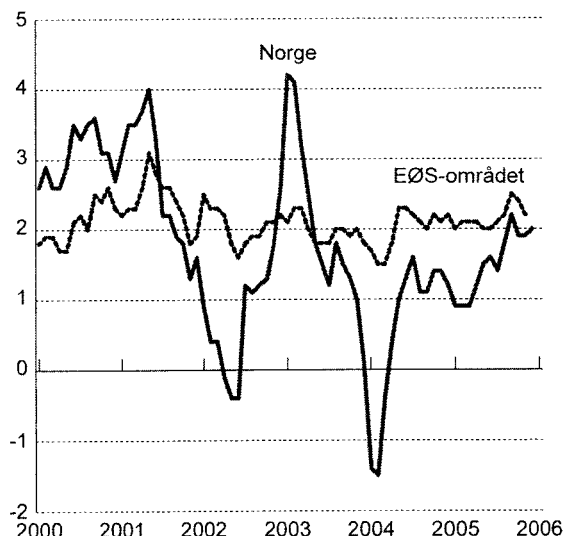
Egenandelstak 2 omfatter egenandeler for fysioterapi, refusjonsberettiget tannbehandling med visse unntak, opphold ved opptreningsinstitusjoner og behandlingsreiser til utlandet. Egenandelstak 2 er for 2006 satt til 2500 kroner, mot 3500 kroner i 2005 og 4500 kroner i 2003 og 2004. Fra 1. januar 2006 er det innført en egenandel på 50 kroner pr. behandling for pasienter som tidligere fikk gratis fysioterapibehandling som følge av bestemte diagnoser. I 2005 var det om lag 13 000 personer som nådde egenandelstak 2.

2.1.3 Den harmoniserte konsumprisindeksen

Det produseres harmoniserte konsumprisindekser i alle EU-land, samt Island og Norge, for å sammenlikne prisveksten mellom disse landene. Den harmoniserte konsumprisindeksen (HKPI) utarbeides parallelt med den tradisjonelle konsumprisindeksen (KPI). For Norge er det eneste området som er utelatt fra HKPI i forhold til KPI, selveieres bokostnader (beregnet husleie). Betalt husleie inngår imidlertid i indeksen. Totalt sett innebærer det at husholdningenes gjennomsnittlige boutgifter blir mindre vektlagt i HKPI enn i KPI. I Norge bygger vektene i både KPI og HKPI på et gjennomsnitt av resultater fra Forbruksundersøkelsen de siste tre årene, men vektene byttes på forskjellige tidspunkter i de to indeksene.

I 2004 var den gjennomsnittlige økningen i HKPI 0,6 prosent, mot en vekst i KPI på 0,4 prosent. I 2005 var den gjennomsnittlige økningen i HKPI og KPI på henholdsvis 1,5 og 1,6 prosent.

Figur 2.6 gir en oversikt over tolv månedersveksten i HKPI i Norge og EØS-området siden januar 2000. Fram til sommeren 2001 var prisstigningen i Norge høyere enn i EØS-området. I 2001 og 2002 påvirket endringer i momssatsene prisforløpet i Norge betydelig. Økningen i merverdiavgiftssatsen fra 1. januar 2001 bidro til å øke differansen i forhold til EØS-området, mens prisstigningstakten i Norge falt under veksten i EØS-området etter halveringen av merverdiavgiftssatsen for matvarer fra 1. juli 2001. Prisveksten i Norge har siden sommeren 2003 vært lavere enn i EØS-området. I 2003 og 2004 var imidlertid den norske prisveksten betydelig påvirket av endringer i elektrisitetsprisene.

Figur 2.6 Harmonisert konsumprisindeks i Norge og EØS-området. Prosentvis vekst fra samme måned året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå

2.2 Anslag på konsumprisutviklingen i 2006

Utvalget har gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen Kvarts¹³. I tillegg har utvalget hentet informasjon fra et materiale utarbeidet av Statistisk sentralbyrå om detaljistenes forventninger til prisendringene fram til mai 2006.

2.2.1 Forutsetninger for modellberegningene

De viktigste størrelsene som må anslås utenfor modellen, er summert opp i tabell 2.3.

Utviklingen i *importprisene* er viktig for prisutviklingen i Norge. Konsumprisindeksen definerer om lag $\frac{1}{4}$ av produktene (målt ved budsjettandeler) som importerte konsumvarer. Prisene på disse varene inneholder også betydelige hjemmekostnadselementer knyttet til distribusjon og avgifter. På den annen side er det viktige elementer av importert produktinnsats knyttet til produksjonen av varer og tjenester som er definert som leverte fra norske næringer.

¹³ For nærmere omtale av Kvarts vises det til Statistisk sentralbyrås hjemmesider: www.ssb.no/forskning/modeller/kvarts/

Importprisene på konsumrelaterte varer er anslått å ha falt med 2,1 prosent fra 2004 til 2005. Året før økte prisene med 1,7 prosent. Utviklingen i importprisene på konsumvarer styres i stor grad av utviklingen i kronekursen, prisstigningen hos handelspartnerne og vridninger i importen fra høykostland til lavkostland, jf. avsnitt 2.1. Den importveide kronekursen styrket seg med 3,9 prosent i gjennomsnitt fra 2004 til 2005. Styrkingen kom i hovedsak i andre halvår i 2005, men mot slutten av året svekket kronen seg. Ved utarbeidningen av prisprognosen har utvalget tatt utgangspunkt i den importveide kronekursen i perioden november 2005 til januar 2006 og lagt til grunn at valutakursen vil holde seg på om lag dette nivået gjennom 2006. Det vil innebære en uendret valutakurs i gjennomsnitt fra 2005 til 2006 målt ved den importveide kronekursen. Utvalget har i anslaget for 2006 lagt til grunn en fortsatt økning i importen fra lavkostland. Det er i modellberegningene lagt til grunn et gjennomsnittlig fall i importprisene på konsumrelaterte varer med 0,3 prosent fra 2005 til 2006, regnet i norske kroner. I en alternativ beregning har utvalget anslått virkningen av at den importveide kronekursen blir 2 prosentpoeng svakere enn lagt til grunn. Det vil bidra til å trekke prisveksten opp med om lag 0,3 prosentpoeng fra 2005 til 2006.

Spotprisen på råolje (Brent Blend) var i gjennomsnitt 54,6 USD eller 352 kroner pr. fat i 2005, mot en pris på 257 kroner pr. fat i 2004. Oljeprisen nådde en topp på nesten 68 USD i august, men falt deretter til om lag 52 USD midt i desember, bl.a. som følge av varmere vær enn normalt på den nordlige halvkule mot slutten av 2005. I hele januar lå prisen på råolje godt over 60 USD, mens den i første halvdel av februar har kommet noe ned. Utvalget har lagt til grunn at den gjennomsnittlige oljeprisen blir om lag uendret fra 2005 til 2006. Endringer i oljeprisen slår ut i konsumprisene først og fremst gjennom bensinprisene, andre transportkostnader og prisen på fyringsolje. For å illustrere virkningen av å endre oljeprisforutsetningen, har utvalget foretatt en beregning der en ser på virkningen på konsumprisindeksen av at oljeprisen blir 40 kroner høyere pr. fat i år enn det som er lagt til grunn. Dette anslås å øke prisstigningen med 0,1 prosentpoeng.

Utviklingen i *prisene på norskproduserte jordbruksvarer* vil bl.a. være avhengig av den avtalte rammen i jordbruksoppgjøret og hvor mye av rammen som forutsettes tatt ut ved endring av prisene. Det er også av betydning i hvilken grad markeds situasjonen gjør det mulig å realisere de avtalebestemte prisene. Som en beregningsteknisk forutsetning er det lagt til grunn at basisprisenivået for norskproduserte jordbruksvarer øker med 0,3 prosent fra 2005 til 2006.

Elektrisitetsprisene falt med 2,4 prosent fra 2004 til 2005. Markedsforholdene for elektrisitet tilsier at elektrisitetsprisene er høyere om vinteren enn om sommeren. I fjor var imidlertid elektrisitetsprisene lavest i begynnelsen av året for så å ta seg opp utover sommeren og høsten. I januar i år var elektrisitetsprisene 6,7 prosent høyere enn i januar 2005. Spotprisene på elektrisitet har imidlertid økt siden midten av januar. Ifølge prisopp-gaver samlet inn av Konkurransetilsynet ligger det videre an til en markert økning i gjennomsnittsprisen fra midten av januar til begynnelsen av mars. På årsbasis anslår utvalget at elektrisitetsprisene vil øke med 10,0 prosent fra 2005 til 2006. Modellberegninger viser at 10 prosentpoeng høyere eller lavere elektrisitetspriser enn lagt til grunn, vil endre prisveksten med 0,6 prosentpoeng i forhold til referansebanen.

I modellberegningene er det forutsatt at *pengemarkedsrenten* i år i gjennomsnitt vil ligge på 2,9 prosent, opp fra 2,2 prosent i gjennomsnitt i 2005.

I beregningene med Kvarts har en benyttet modellens relasjon for husleie. Dette har gitt en anslått vekst i husleiene fra 2005 til 2006 på 2,4 prosent. Veksten antas dermed å ta seg noe opp i forhold til i fjor, da husleieindeksen økte med 2,0 prosent. Dette må ses i sammenheng med at utvalget har anslått en økning i pengemarkedsrenten og høyere prisvekst i år enn i fjor.

Prisene på varer til konsum inkluderer *avgifter og subsidier*, og vil dermed bli påvirket av det avgiftsopplegget som Stortinget vedtar. Hovedtrekkene i avgiftsopplegget som Stortinget vedtok for 2006, innebar følgende avgiftsendringer fra 1. januar:

- Merverdiavgiftssatsen for matvarer økte fra 11 til 13 prosent
- Den lave satsen for merverdiavgiften økte fra 7 til 8 prosent
- 25 prosent merverdiavgift på teletjenester i utlandet
- Miljøavgift på drikkevareemballasje og avgift på PET-flasker
- Overnatting inn i merverdiavgiftssystemet med lav sats på 8 prosent (gjelder først fra 1. september)

Øvrige mengdeavgifter ble prisjustert med i gjennomsnitt 1¼ prosent fra 1. januar. Utvalget har gjennomført beregninger for å vurdere de direkte prisvirkningene i 2006 av det vedtatte avgiftsopplegget for 2006. I forhold til et prisjustert avgiftsopplegg i tråd med utvalgets prisanslag, bidrar de vedtatte avgiftssatsene samlet til å øke prisveksten med vel 0,3 prosentpoeng i 2006.

Det er som vanlig knyttet usikkerhet til takster og avgifter som fastsettes i kommunesektoren. Utviklingen i disse påvirkes av den generelle kostnadsutviklingen, men kommunenes adgang til å fastsette gebyrer gjør at andre økonomiske forhold i den enkelte kommune vil spille inn. For offentlige varer og tjenester har en ved å benytte modellens prisrelasjoner forutsatt at prisveksten på disse følger kostnadsutviklingen i produksjonen av tjenestene.

Tabell 2.3 Hovedforutsetninger for Kvarts-beregning av konsumprisvekst fra 2005 til 2006. Prosentvis vekst fra året før

Varegruppe	2005	2006
Importveid valutakurs ¹⁾	-3,9	0,0
Importpriser, tradisjonelle varer	0,2	0,0
Konsumrelaterte varer ²⁾	-2,1	-0,3
Øvrige varer	9,5	1,3
Råolje i NOK	36,9	-0,3
Priser på jordbruksvarer ³⁾	-0,8	0,3
Elektrisitetspris ⁴⁾	-2,5	10,0

1) Positiv endring betyr depresiering av norske kroner

2) Foredlede jordbruks- og fiskeprodukter, drikkevarer og tobakk, tekstil- og bekledningsprodukter, diverse industriprodukter, (verkstedprodukter), biler m.v. og matvarer og råvarer.

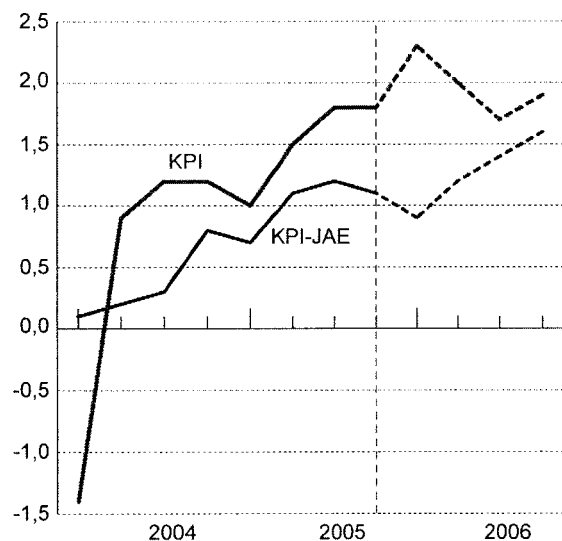
3) Prisen på jordbruksprodukter til produsent eksklusive subsidier og avgifter.

4) Prisen på elektrisk kraft som husholdningene betaler.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

2.2.2 Modellresultater

Beregningene som har blitt gjennomført med Kvarts, gir en økning i konsumprisindeksen på 2,0 prosent fra 2005 til 2006. Det tilsvarer en økning på 0,4 prosentpoeng fra året før, da KPI i gjennomsnitt økte med 1,6 prosent. Både utviklingen i elektrisitetsprisene og avgiftsendringene trekker opp prisveksten. Justert for avgiftsendringer og uten energivarer, gir modellberegningene en prisvekst i 2006 på 1,3 prosent, mot en vekst på 1,0 prosent i fjor.

Figur 2.7 KPI og KPI-JAE. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før ¹⁾

1) Den heltrukne linjen illustrerer faktisk utvikling, mens stiplet linje er prognose.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Målt som vekst over fire kvartaler indikerer modellberegningene at prisveksten målt ved KPI vil være høyest i begynnelsen av 2006. Dette har sammenheng med forutsetningene om utviklingen i energiprisene gjennom inneværende år i forhold til utviklingen gjennom fjoråret. Det er anslått at prisveksten blir 2,3 prosent i 1. kvartal, 2,0 prosent i 2. kvartal, 1,7 prosent i 3. kvartal og 1,9 prosent i 4. kvartal. Prisveksten målt ved KPI-JAE antas imidlertid å tilta gjennom året, jf. tabell 2.4 og figur 2.7. Dette henger bl.a. sammen med forløpet på prisene for importerte konsumvarer.

I modellberegningen har en nyttet modellens relasjoner for lønnsdannelse som har gitt et anslag for en gjennomsnittlig lønnsvekst på 3,6 prosent fra 2005 til 2006.

Tabell 2.4 Modellresultater. Beregnet vekst i KPI fra 2005 til 2006 og isolerte virkninger av enkelte endringer i forutsetningene. Konsumprisvekst i prosent fra samme periode året før

	1. kv	2. kv	3. kv	4. kv	Året
KPI	2,3	2,0	1,7	1,9	2,0
KPI-JAE	0,9	1,2	1,4	1,6	1,3
<i>Isolerte prisvirkninger av:</i>					
10 prosentpoeng høyere/lavere elektrisitetspriser	+/-0,5	+/-0,5	+/-0,6	+/-0,6	+/-0,6
2 prosent svakere/sterkere krone	+/-0,1	+/-0,3	+/-0,4	+/-0,4	+/-0,3
40 kroner høyere/lavere oljepris	+/-0,1	+/-0,1	+/-0,1	+/-0,2	+/-0,1

2.2.3 Forventningsindikator

Siden 2002 har Statistisk sentralbyrå hvert halvår utarbeidet og publisert en forventningsindikator for konsumprisene. Forventningsindikatoren bygger på opplysninger fra detaljister og offentlige institusjoner om forventet utvikling i deres utsalgspriser til forbruker i seks måneder framover, og utvalget består av om lag 450 respondenter. Den siste undersøkelsen dekker utviklingen fra november 2005 til mai 2006. I forventningsindikatoren er de innsamlede opplysningene benyttet uten videre bearbeiding. Opplysningene kan ses på som et samlet uttrykk for prisforventninger på detaljistsiden i økonomien på innsamlingstidspunktet.

Materialet fra undersøkelsen indikerte forventninger om en tolv månedersvekst i KPI på 1,8 prosent i desember og 2,4 prosent i januar. Undersøkelsens prisforventning var identisk med realisert prisvekst i desember, men lå 0,6 prosentpoeng for høyt i januar. Framover er forventningene noe høyere enn modellberegningene i 1. kvartal, men deretter om lag på linje med modellberegningene for prisutviklingen. Undersøkelsens forventning til tolv månedersvekst i KPI framover varierer fra 2,7 prosent i februar, til 2,2 prosent i april og 1,7 prosent i mai.

2.2.4 Utvalgets anslag på konsumprisutviklingen i 2006

Beregningene på den makroøkonomisk modellen Kvarts, indikerer en vekst i KPI på 2,0 prosent fra 2005 til 2006, mens veksten i KPI-JAE anslås til 1,3 prosent. Modellberegningene bygger blant annet på forutsetninger om utviklingen i energipriser, valutakurs, importpriser og jordbrukspriser, og disse forutsetningene er gjengitt i tabell 2.3. Slike modellbaserte beregninger vil alltid være beheftet med usikkerhet. Usikkerheten er blant annet knyttet til hvor raskt og sterkt endringer i kronekursen påvirker prisveksten, og hvor sterke effektene fra endringene i den internasjonale arbeidsdelingen blir framover. Dessuten har energiprisene i de senere årene svingt mye, og dette innebærer en betydelig usikkerhet i anslagene for utviklingen i disse prisene framover.

Med bakgrunn i de beregningene som er foretatt og ovennevnte vurderinger, anslår Beregningsutvalget en **gjennomsnittlig prisvekst på om lag 2 prosent** fra 2005 til 2006.

Kapittel 3

Utviklingen i norsk industris konkurransevne

- *Den kostnadmessige konkurransevnen bedret seg i 2003 og 2004. Timelønnskostnadene i norsk industri økte om lag på linje med handelspartnerne, mens kronkursen svekket seg. I 2005 var lønnsveksten fortsatt nær veksten hos handelspartnerne, men kronkursen styrket seg med 4,4 prosent. De relative lønnskostnadene målt i felles valuta anslås dermed å ha økt med 4¾ prosent i fjor.*
- *Norske timelønnskostnader for alle ansatte i alt (både funksjonærer og arbeidere) i industrien var i 2005 anslagsvis 21 prosent høyere enn handelsvektet gjennomsnitt av handelspartnerne. For industriarbeidere alene lå de norske kostnadene 35 prosent høyere enn gjennomsnittet.*
- *Lønnsomheten i industrien, målt ved tall fra nasjonalregnskapet, var om lag uendret fra 2003 til 2004, etter en klar forbedring året før. Regnskapstall for aksjeselskaper i industrien viser at lønnsomheten bedret seg både i 2003 og 2004.*
- *I ettertid kan utviklingen i industriens totale konkurransevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i markedsandelene for tradisjonelle varer på hjemmemarkedene og eksportmarkedene. Etter et betydelig fall i eksportmarkedsandelene på slutten av 1990-tallet, har disse holdt seg relativt stabile de siste årene.*

Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å oppnå en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjernet overfor utenlandsk konkurranse. Fordelene ved det internasjonale varebyttet vil bli vesentlig redusert, hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressursutnyttelse, herunder full sysselsetting, og en akseptabel inntektsfordeling. Land som deltar i det internasjonale vare- og tjenestebyttet må over tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. *Et lands konkurransevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien over tid, samtidig som en har full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

Konkurransevnen for en næring karakteriserer evnen til å overleve over tid. Dette beror på næringens lønnsomhet og dens evne til å trekke til seg investeringer. En lønnsom næring må kunne hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på produktmarkedene, og med andre norske næringer i arbeidsmarkedet. En kan ikke uten videre trekke slutninger fra utviklingen i konkurransevnen for en enkelt bedrift eller næring til utviklingen i konkurransevnen for et helt land. En økonomi med vekst og omstilling vil normalt være preget av ulik utvikling i konkurransevnen for de enkelte næringer. Videre kan en bedring i konkurransevnen for en næring, f.eks. gjennom subsidiering av innsatsfaktorene, gi en dårligere utnyttelse av ressursene samlet sett, og dermed ikke bedre konkurransevnen i samfunnsøkonomisk forstand. Det er derfor viktig å skille mellom konkurransevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

3.1 Indikatorer for industriens kostnadsutvikling

Blant de eksport- og importkonkurrerende næringene i fastlandsøkonomien er industrien den viktigste enkeltnæringen. En rimelig god evne for industrien til å konkurrere både ute og

hjemme er dermed viktig for å realisere en balansert økonomisk utvikling. Dette behøver imidlertid ikke innebære at industriens konkurranseevne hele tiden må være like god. Da oljeinntektene kom inn i norsk økonomi, kunne kravet til balanse i utenriksøkonomien sikres med en mindre industrisektor. Men oljeinntektene innebærer ikke at konkurranseutsatt sektor på varig basis kan ha svakere konkurranseevne enn industrien hos handelspartnerne.

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene i næringslivet. Foruten lønnskostnadene vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader, transportkostnader og andre kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen. Videre vil produktivitetsutviklingen og offentlige avgifter og subsidier være av betydning for konkurranseevnen.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv. Disse næringene leverer vareinnsats, energi og kapitalvarer til industrien. Jo billigere disse leveransene kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurranseevne. Videre konkurrerer industrien med øvrige næringer om enkelte innsatsfaktorer, særlig arbeidskraft. Lavere lønninger og svekket lønnsomhet i andre næringer kan føre til at industriens konkurranseevne bedres ved at det blir lettere og billigere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapitalvarer. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke ses uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

Forutsigbare og stabile rammebetingelser kan også bidra til å styrke næringslivets konkurranseposisjon. For en liten, åpen økonomi som den norske vil det være svært vanskelig å oppnå en stabil realøkonomisk utvikling uten at en samtidig har en relativt stabil nominell utvikling, herunder stabile valutakurser.

I dette kapitlet ser vi på noen utvalgte indikatorer for utviklingen i industriens konkurranseevne. I avsnitt 3.1 kommenteres utviklingen i hhv. lønnskostnader, kapitalkostnader og andre kostnader. I avsnitt 3.2 presenteres tall for produktivetsutviklingen. I avsnitt 3.3 kommenteres utviklingen i lønnsomheten. For å antyde noe om mulige nivåforskjeller i industriens kostnadsmessige konkurranseevne mellom land, omtales de totale lønnskostnadsnivåene for arbeidere i industrien i Norge og i andre land i avsnitt 3.4. For andre kostnadskomponenter er det vanskelig å finne brukbare tall for nivåammenlikninger. I avsnitt 3.5 gis det en oversikt over utviklingen i markedsandeler for tradisjonelle varer hjemme og ute.

3.1.1 Lønnskostnadsvekst

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene i norsk industriproduksjon. Målt som andel av verdiskapingen (bruttoproduktet) i industrien har lønnskostnadene utgjort om lag 70 prosent de siste ti årene.

Tabell 3.1 Timelønnskostnader i industrien. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	Gj.snitt 1981- 1990	Gj.snitt 1991- 2000	Gj.snitt 1996- 2005	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ⁴⁾
Lønnskostnader pr. time													
Norge	9,0	4,3	4,8	4,1	4,4	6,2	6,2	5,1	5,4	5,7	4,6	3,6	2,8
Handelspartnerne	7,1	4,4	3,6	4,7	3,6	3,3	3,2	4,2	4,2	3,4	3,7	3,4	2,7
Relative timelønnskostnader i nasjonal valuta ²⁾	1,7	-0,1	1,1	-0,6	0,8	2,8	2,9	0,9	1,2	2,2	0,9	0,2	0,1
Relative timelønnskostnader i felles valuta	0,3	-0,8	1,4	-0,7	1,8	-0,9	2,0	-1,2	4,4	10,4	-2,1	-3,5	4,7
Memo:													
Valutakurs ³⁾	1,4	0,8	-0,3	0,1	-1,0	3,7	0,9	2,1	-3,1	-7,4	3,0	3,8	-4,4

1) Tall for Norge er justert for endringer i antall virkedager. Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregning av industriens effektive valutakurs. Timelønnskostnadene inkluderer både funksjonærer og arbeidere i industrien. Timelønnsveksten i de enkelte landene er gjengitt i vedleggstabell 7.3.

2) Differansen mellom vekst i timelønn i norsk industri justert for endringer i antall virkedager, og timelønnsveksten hos handelspartnerne. Endringer i antall virkedager påvirker ikke den underliggende kostnadsutviklingen. En økning på 1 virkedag fra et år til et annet vil anslagsvis redusere veksten i timelønnskostnadene i norsk industri med ¼ prosentpoeng.

3) Industriens effektive valutakurs. Et positivt endringstall innebærer en effektiv svekkelse av norske kroner.

4) Lønnskostnadsveksten i 2005 er beregnet som veksten i 1.-3. kv. 2005 sammenliknet med samme periode året før.

Kilder: Norge: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget, handelspartnerne: Se tabell 7.3 i vedlegg 7.

Tabell 3.1 og figur 3.1 viser utviklingen i lønnskostnader per time i norsk industri og for våre viktigste handelspartnere siden 1980. Ved å ta hensyn til valutakursendringer, kommer en fram til endringer i relative timelønnskostnader i felles valuta¹⁴. Tallene gir imidlertid ikke uten videre uttrykk for en enkel årsaks-virknings sammenheng. For eksempel vil en svekkelse av den norske kronen kunne påvirke den generelle prisutviklingen og bedriftenes inntjening, som i neste omgang kan påvirke lønnsveksten.

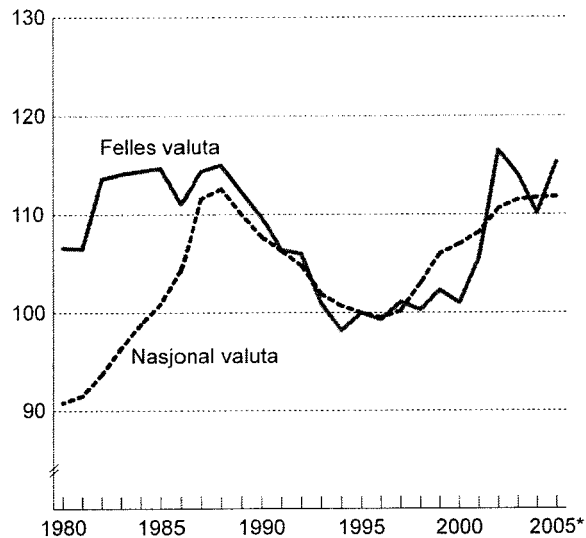
I løpet av de siste ti årene har den kostnadmessige konkurranseevnen, målt ved relative timelønnskostnader i felles valuta, i gjennomsnitt svekket seg med 1½ prosent per år. Svekkelsen må i hovedsak ses i sammenheng med gjennomgående høyere lønnskostnadsvekst i Norge i forhold til handelspartnerne. Forskjellen i lønnskostnadsvekst var på sitt høyeste i årene 1998 og 1999. For enkeltår har imidlertid valutakursen gitt sterke utslag på de relative lønnskostnadene, jf. figur 3.1. For eksempel var lønnskostnadsveksten i 2002 2,2 prosentpoeng høyere enn hos handelspartnerne. Den kraftige styrkingen av kronekursen fra 2001 til 2002 førte imidlertid til at de relative lønnskostnadene målt i felles valuta økte med over 10 prosent, jf. også omtale av kronekursutviklingen i vedlegg 3.

Veksten i timelønnskostnadene i norsk industri avtok i 2003 og 2004. Samtidig svekket kronekursen seg, og de relative timelønnskostnadene målt i felles valuta falt dermed med 5,7 prosent for de to årene sett under ett. Fra 2004 til 2005 økte de norske timelønnskostnadene anslagsvis med 2,8 prosent¹⁵. På bakgrunn av lønnskostnadstall fra Eurostat og IMF anslås

¹⁴ Utviklingen i industriens effektive valutakurs kan avvike betydelig fra kronens verdi mot enkeltvalutaer. Dette innebærer bl.a. at et veid gjennomsnitt ikke gir et fullstendig uttrykk for den endringen i konkurransesituasjonen de enkelte bedriftene eller bransjene står overfor.

¹⁵ Veksten i timelønnskostnader fra 1. til 3. kvartal 2005 sammenliknet med tilsvarende periode året før, ifølge det kvartalsvise nasjonalregnskapet. Tallet er glattet for endringer i antall virkedager.

den gjennomsnittlige veksten i timelønnskostnadene hos handelspartnerne til 2,7 prosent i samme periode. Kronekursen, målt ved konkurransekursindeksen, styrket seg imidlertid med 4,4 prosent fra 2004 til 2005. Samlet sett tyder dette på at de relative timelønnskostnadene i norsk industri økte med om lag 4¾ prosent målt i felles valuta fra 2004 til 2005.

Figur 3.1 Relative timelønnskostnader i industrien, 1981 til 2005. Indeks 1995=100
Kilde: IMF, OECD, Eurostat og Statistisk sentralbyrå.

En rekke faktorer kan bidra til ulik utvikling i timelønnskostnadene og lønn per normalårsverk, f.eks. endringer i overtid, antall virkedager og sykefravær. Mens endringer i antall virkedager jevnes ut over tid, og således ikke har betydning for den underliggende utviklingen i relative lønnskostnader vis-à-vis utlandet, vil endringer i sykefravær, overtid, ferie mv. kunne gi uttrykk for reelle bidrag til utviklingen i lønnskostnadene. Tabell 3.2 gir en illustrasjon på hvordan ulike faktorer har bidratt til avvik mellom lønn per normalårsverk og lønnskostnader per utførte timeverk i Norge. Tallene for 2004 og 2005 er beheftet med usikkerhet som følge av at anslagene for utvikling i overtid, skiftarbeid og trygde- og pensjonspremier (dvs. andre arbeidskraftskostnader i tabell 3.2) bygger på et svært foreløpig kildemateriale.

Tabell 3.2 Ulike faktorerers bidrag til avvik mellom lønn per normalårsverk og lønnskostnader per utførte timeverk i norsk industri. Bidrag i prosentpoeng

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Lønnskostnader pr. time, prosent ¹⁾	5,9	5,8	5,7	5,7	4,3	2,6	3,1 ²⁾
Lønn per normalårsverk, prosent	5,8	3,8	4,8	5,2	3,3	5,1	3,6
Avvik i prosentpoeng ³⁾	0,1	2,0	0,9	0,5	1,0	-2,5	-0,5

Anslag på bidrag til avvik i prosentpoeng. Endring i ⁴⁾ :							
- Fravær	0,4	0,2	0,3	0,4	0,4	-1,1	-0,5
- Overtid	-0,1	0,3	-0,5	0,2	0,9	-0,6	-0,3
- Ferie	0,0	0,8	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0
- Antall virkedager	-0,3	0,7	0,3	0,0	-0,3	-1,0	0,3
- Andre arbeidskraftskostnader (inkl. strukturendringer)	0,1	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,2	0,0

1) Utvalgets anslag på timelønnsvekst.

2) 1. til 3. kvartal 2005 sammenliknet samme periode året før.

3) Positivt avvik innebærer at timelønnskostnadene øker mer enn lønn per normalårsverk

4) Økt fravær og ferieutvidelser vil bidra til høyere timelønnskostnader sammenliknet med lønn per normalårsverk. Økt overtid og flere virkedager til trekke i motsatt retning.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Veksten i timelønnskostnadene var markert lavere enn veksten i lønn per normalårsverk i 2004. Dette skyldes det kraftige fallet i sykefraværet i løpet av 2004, økt overtid, samt en økning i antall virkedager sammenliknet med året før. Fra 2004 til 2005 falt sykefraværet målt som årsgjennomsnitt og bruken av betalt overtid økte, noe som trakk i retning av reduserte timelønnskostnader i forhold til lønn per normalårsverk. På den annen side falt antall virkedager med én dag, noe som isolert sett bidro til økte timelønnskostnader¹⁶. Samlet sett anslår utvalget at timelønnskostnadene økte 0,5 prosentpoeng mindre enn lønn per normalårsverk i 2005.

Beregningsutvalget lager ikke egne anslag for den framtidige lønnsveksten hos Norges handelspartnere. EU-kommisjonen¹⁷ utarbeider imidlertid slike prognoser for de viktigste landene. Når disse veies sammen, anslås en vekst i samlede lønnskostnader per ansatt i industrien på om lag 3 prosent i 2006.

Merknad: Boks 3.2 Timelønnskostnader og årslønn

3.1.2 Andre kostnader

Ved siden av lønnskostnadene er kostnadene ved bruk av innsatsfaktorer og kapital viktige for industrien. Tabell 3.3 gir en oversikt over indikatorer som kan antyde noe om den relative kostnadsutviklingen for renter, priser og energikostnader.

Kapitalkostnadene kan i teorien gjenspeiles i den såkalte brukerprisen på kapital. Brukerprisen tar hensyn til markedsprisen på kapitalutstyret, kostnadene ved å binde kapital i bedriften (renten), kapitalslitet og reglene for bedrifts- og kapitalbeskatning. Brukerprisen på

¹⁶ Timelønnskostnadene presentert i tabell 3.1 er imidlertid glattet for virkedagseffekter.

¹⁷ EU-kommisjonens AMECO database (Annual macro-economic database), november 2005 (http://europa.eu.int/comm/economy_finance/indicators/annual_macro_economic_database/ameco_en.htm). Anslagene gjelder vekst i lønn pr. sysselsatt i vareproduserende virksomhet.

kapital er vanskelig å måle i praksis, men en har data for enkelte viktige komponenter i brukerprisen som f.eks. renter.

I lys av den tettere integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene og at reguleringene av kapitalbevegelser over landegrensene i all hovedsak er fjernet, er det mindre grunn til å vente at kostnadene for bedriftene ved å ta opp lån skal være vesentlig annerledes i Norge enn i andre land. Likevel er det en klar tendens til at mange bedrifter låner mest i nasjonal valuta. Dette gjelder særlig små og mellomstore bedrifter som produserer for hjemmemarkedene, hvor tilbud av kreditt forutsetter god lokal kunnskap om marked og aktører. Det kan også være rasjonelt å ha gjeld i nasjonal valuta siden andre kostnader og inntekter er i nasjonal valuta. Også slike bedrifter vil imidlertid møte internasjonal konkurranse. Det kan derfor være relevant å sammenlikne lånekostnadene i norske kroner med lånekostnadene for gjennomsnittet av våre handelspartnere. I så fall må en også korrigere for endringer i verdien på den norske kronen i forhold til valutaene til våre handelspartnere.

De siste ti årene har nominelle renter i gjennomsnitt ligget noe høyere i Norge enn hos handelspartnerne. Rentenivået i Norge falt markert gjennom 2003, og den nominelle rentedifferansen var negativ, hhv. 0,3 og 0,2 prosentpoeng i 2004 og 2005. På grunn av styrkingen av kronekursen gjennom 2005 økte isolert sett bedriftenes lånekostnader i Norge i forhold til handelspartnerne i 2005, når en korrigerer for valutakursendringer.

Utviklingen i renteindikatoren vil ikke fullt ut reflektere forskjeller i bedriftenes lånekostnader i eget land. For det første låner bedriftene i liten grad direkte i pengemarkedet. For det andre foregår en stor del av næringslivets opplåning både i Norge og andre land med lengre rentebindingstid. Omfanget av opplåning i utenlandsk valuta må bl.a. ses i sammenheng med bedriftenes eksponering på inntekts- og utgiftssiden. Graden av rentebinding kan også variere mellom land. Et tredje forhold er at den indikatoren som er stilt opp i tabellen, ikke tar hensyn til forskjeller i skattesystemene mellom land, som også er viktig for å vurdere bedriftenes kapitalkostnader.

Lønnsutviklingen i industrien setter gjerne et visst mønster for andre næringer og dermed for prisene på de varene og tjenestene de leverer til industrien. Tabell 3.3 viser utviklingen i prisnivået i Norge i forhold til handelspartnerne. Som indikator for prisutviklingen på innsatsvarer har en i mangel av brukbare pristall for leveranser til bedriftene benyttet konsumprisindeksen i Norge og hos handelspartnerne. Over tid kan en imidlertid regne med at det er en viss parallellitet i prisutviklingen. I løpet av de siste ti årene har prisveksten hos handelspartnerne vært noe lavere enn i Norge. I 2004 var konsumprisveksten markert lavere i Norge enn hos handelspartnerne, noe som bl.a. må ses i lys av at elektrisitetsprisene i Norge falt tilbake til et mer normalt nivå, etter en markert økning vinteren 2002-2003. I 2005 var prisveksten i Norge på linje med prisutviklingen i utlandet, jf. også omtalen av harmoniserte konsumpriser i kapittel 2.

Energikostnader, spesielt knyttet til elektrisk kraft, er av stor betydning for konkurranseevnen for deler av norsk industri. Kostnadene for elektrisitet er vesentlig lavere i Norge enn hos handelspartnerne. I 2005 var gjennomsnittlig pris på elektrisitet til industrien i Norge vel 40 prosent av gjennomsnittsprisen hos våre viktigste handelspartnere. I løpet av de siste ti årene har imidlertid prisveksten på elektrisitet for norsk industri vært høyere enn hos handelspartnerne, målt i felles valuta. Oppgangen skyldes i hovedsak høyere prisvekst, ikke valutakursendringer. Fra år til år vil imidlertid kronekursen kunne påvirke tallene til dels betydelig.

Avgifter og subsidier som knyttes direkte til bruk av arbeidskraft, f.eks. arbeidsgiveravgift, fanges opp i lønnskostnadene, slik de måles i dette kapitlet. Andre avgifter og subsidier fanges imidlertid ikke opp, f.eks. CO₂-avgifter. Slike avgifter og subsidier vil også påvirke konkurranseevnen, men det er vanskelig å framskaffe sammenliknbare tall mellom land.

Tabell 3.3 Andre kostnader. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	Gj. snitt 1981- 1990	Gj.snitt 1991- 2000	Gj.snitt 1996- 2005	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<i>Nominelle korte renter,</i>													
<i>nivå²⁾:</i>													
Norge	13,3	6,9	5,0	4,9	3,7	5,8	6,5	6,8	7,2	6,9	4,0	2,0	2,2
Handelspartnerne	9,7	6,2	3,8	5,0	4,7	4,8	3,6	4,7	4,2	3,4	2,5	2,3	2,4
Rentedifferanse korr. for endringer i valutakurs	1,8	-0,2	1,5	-0,2	0,0	-2,6	1,9	-0,1	6,2	11,6	-1,5	-3,9	4,4
<i>Konsumpriser:</i>													
Norge	7,6	2,3	2,0	1,2	2,6	2,3	2,3	3,1	3,0	1,3	2,5	0,4	1,6
Handelspartnerne	5,3	2,3	1,7	1,8	1,6	1,1	1,2	2,0	2,3	1,9	1,9	1,5	1,7
Relative konsumpriser i nasjonal valuta	2,2	0,0	0,3	-0,6	1,0	1,2	1,1	1,1	0,7	-0,6	0,6	-1,1	-0,1
Relative konsumpriser i felles valuta	0,8	-0,8	0,6	-0,7	2,0	-2,4	0,2	-1,0	3,9	7,4	-2,3	-4,7	4,5
<i>Industriens el.priser i øre pr. kWh:</i>													
Norge	13,4	15,0	17,3	15,8	15,8	14,1	15,8	15,7	17,7	17,6	19,2	20,3	20,5
Handelspartnerne	38,5	47,0	46,7	45,8	44,3	45,8	44,6	44,4	46,2	50,6	50,1	45,1	50,2
Relative elektrisitetspriser, prosent ³⁾	34,8	31,9	36,9	34,6	35,7	30,8	35,4	35,4	38,3	34,8	38,3	45,1	40,8

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.

2) Tremåneders pengemarkedsrenter.

3) Nivået på prisen i Norge i prosent av nivået for handelspartnerne.

Kilder: International Energy Agency, Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

3.2 Produktivitetsutviklingen

Målt ved relative timelønnskostnader har den kostnadmessige konkurranseevnen i industrien svekket seg betydelig i løpet av de siste ti årene. Høy produktivitetsvekst innenlands kan i prinsippet motvirke denne svekkelsen. Gjennomsnittlig produktivitetsvekst i industrien i Norge, målt ved bruttoprodukt per timeverk, har imidlertid vært lavere enn hos handelspartnerne i samme periode.

Måleproblemer knyttet til produktivitetstallene indikerer imidlertid at deler av denne svekkelsen ikke er reell, jf. nærmere redegjørelse i Beregningsutvalgets rapport NOU 1996:4. Dersom en ser på utviklingen i relativ produksjon per utførte timeverk, er svekkelsen langt mindre enn om en ser på utviklingen i bruttoprodukt per timeverk. I løpet av de siste ti årene var produktivitetsveksten målt på denne måten om lag på linje med handelspartnerne.

Usikkerheten i produktivitetstallene er i hovedsak knyttet til to forhold. For det første er det metodiske problemer knyttet til målingen av bruttoproduktet i faste priser. Datagrunnlaget for nasjonalregnskapsstatistikken og metoder for bl.a. deflatering varierer mellom ulike lands nasjonalregnskap. Videre er det en tendens til betydelige revisjoner i produktivitetstallene i ettertid. De foreløpige regnskapene baseres på relativt summarisk behandling av korttidsindikatorer, som for eksempel produksjonsindeksen. Senere regnskapsbaserte nasjonalregnskapstall kan dermed avvike forholdsvis mye fra foreløpige tall.

For det andre kan tallene for gjennomsnittlig relativ produktivitet i industrien gi et misvisende bilde. Ulik produktivitetstallene mellom næringer kombinert med ulik industristruktur mellom land kan gi opphav til forskjeller. Analyser av produktivitetstallene i industrien i Norge og Sverige på et mer disaggregert nivå tyder på dette kan være en viktig faktor i forhold til den relative utviklingen mellom enkeltland, jf. vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport NOU 2001:17.

Tabell 3.4 Utviklingen i arbeidskraftsproduktiviteten. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	Gjennomsnitt			1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	1981-1990	1991-2000	1996-2004 ³⁾										
<i>Produktivitet målt ved produksjon</i>													
<i>Hele økonomien</i>													
- Fastlands-Norge	2,3	3,2	3,1	3,3	4,8	3,0	3,1	2,6	4,5	2,5	2,1	1,9	
<i>Markedsrettet virksomhet²⁾</i>													
- Fastlands-Norge	2,6	4,0	3,6	3,5	6,0	4,3	4,1	2,3	5,0	2,5	2,9	2,0	
<i>Industrien</i>													
- Norsk industri	3,8	2,8	3,5	3,8	3,9	3,9	3,8	1,2	5,4	2,7	4,7	2,5	
- Handelspartnerne	2,6	4,0	3,6	2,4	5,6	4,6	4,6	6,4	0,7	1,7	2,6		
- Relativ produktivitet	1,2	-1,1	0,1	1,4	-1,6	-0,7	-0,8	-4,9	4,7	0,9	2,1		
<i>Produktivitet målt ved bruttoprodukt</i>													
<i>Hele økonomien</i>													
- Fastlands-Norge	1,8	2,4	2,3	2,0	2,5	1,1	2,4	3,5	3,1	2,0	3,0	1,2	
- Handelspartnerne	2,5	2,1	1,7	1,6	1,7	1,6	1,8	1,9	1,4	2,0	1,5	1,8	
- Relativ produktivitet	-0,3	0,3	0,6	0,3	0,8	-0,4	0,6	1,5	1,8	0,0	1,5	-0,6	
<i>Markedsrettet virksomhet²⁾</i>													
- Fastlands-Norge	2,0	3,0	3,1	1,5	3,6	2,9	4,2	3,3	4,2	2,0	4,4	1,4	
- Handelspartnerne	2,1	2,2	1,8	1,9	2,6	1,4	1,8	2,2	0,3	1,5	1,8	2,7	
- Relativ produktivitet	0,0	0,8	1,2	-0,4	1,0	1,4	2,3	1,1	3,9	0,5	2,6	-1,3	
<i>Industrien</i>													
- Norsk industri	2,3	0,8	2,5	1,9	-0,6	-2,0	3,7	2,8	3,1	2,8	8,6	2,4	
- Handelspartnerne	2,3	3,4	3,3	1,9	5,7	3,7	3,7	5,6	-0,3	3,0	3,3		
- Relativ produktivitet	0,0	-2,5	-0,8	0,0	-6,0	-5,5	0,0	-2,7	3,4	-0,2	5,1		

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.

2) Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet. Det er betydelige forskjeller mellom land når det gjelder hvilke aktiviteter i økonomien som er offentlige og hvilke som faller inn under definisjonen markedsrettet virksomhet. Ettersom produktivitet i offentlig sektor er definisjonsmessig fastsatt, og varierer noe mellom ulike land, vanskeliggjør dette produktivitetssammenlikningene for hele økonomien og markedsrettet virksomhet.

3) 1996-2003 der tall for 2004 ikke er tilgjengelig.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og OECD

Dersom en ser på utviklingen i bruttoprodukt pr. timeverk i løpende priser regnet i felles valuta, har utviklingen i norsk industri også vært mer positiv, jf. figur 3.3. Dette gjenspeiler at den relativt svake utviklingen i produktiviteten ifølge nasjonalregnskapstallene blir motvirket av en tilsvarende sterkere prisvekst på norske industriprodukter. Det kan være flere årsaker til at nasjonalregnskapstallene viser en sterkere prisutvikling for norske industriprodukter, bl.a.:

- Norsk industri lager i stor grad produkter der prisene i sterkere grad har holdt seg oppe sammenliknet med næringer der produktivitetsveksten er høy.
- Skjerming av enkelte deler av norsk industri kan gjøre det mulig å ha høyere prisvekst for å kompensere for lav produktivitetsvekst.
- Måle metodene i nasjonalregnskapet i Norge og hos handelspartnerne kan være ulike.

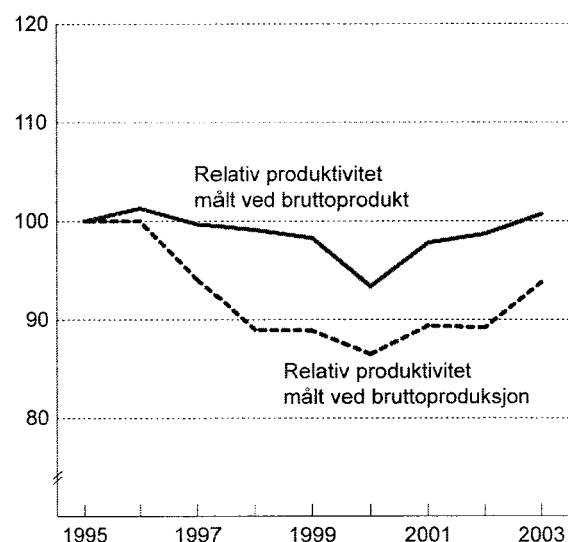
Dersom den høyere prisveksten på norske industriprodukter skyldes det første forholdet, vil den relativt svake produktivitetsveksten i norsk industri ikke nødvendigvis innebære en

tilsvarende svekkelse av konkurranseevnen. Dersom den relativt sterke prisveksten skyldes at skjerming gjør at deler av industrien kan kompensere for svak produktivitetsvekst ved høy prisvekst, er det større grunn til bekymring.

En analyse av utviklingen i arbeidskraftsproduktiviteten i industrien med utgangspunkt i mer disaggregerte tall (dvs. tall for de enkelte industrinæringer) for Norge, Sverige og Tyskland tyder likevel på at norsk industri samlet har hatt en relativt svak produktivitetsutvikling på 1990-tallet. Undersøkelsen viser imidlertid at noe av produktivitetsforskjellen mellom norsk og svensk industri på 1990-tallet kan tilskrives forskjeller i produktsammensetning, jf. nærmere redegjørelse i beregningsutvalgets rapport NOU 2001:17, vedlegg 6.

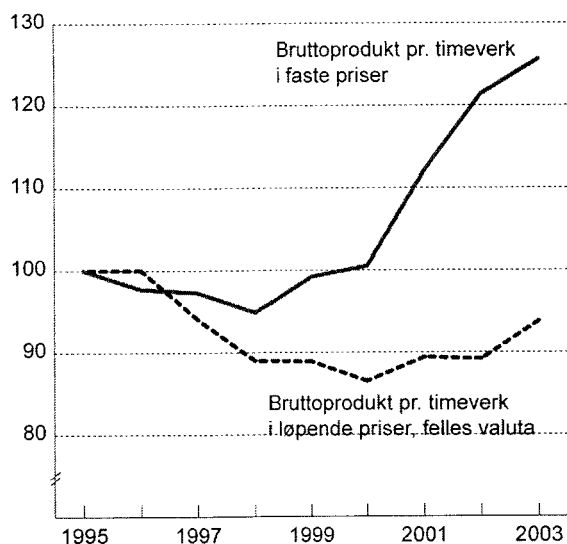
Tallene i tabell 3.4 viser videre at produktivitetsveksten innen hele den markedsrettede virksomheten i norsk fastlandsøkonomi har vært sterkere enn hos handelspartnerne i løpet av de siste ti årene. Måling av produktivitet i tjenesteytende næringer er enda mer komplisert enn for vareproduserende næringer, bl.a. fordi datainnhenting til nasjonalregnskapet er mer ufullstendig. Utviklingen i produktiviteten i tjenesteytende næringer er viktig fordi tjenesteytende næringer utgjør en stor og stadig økende andel av økonomien.

Merknad: Boks 3.2 Produktivitetssammenlikninger

Figur 3.2 Relativ produktivitet i industrien målt ved produksjon og bruttoprodukt. 1995 til 2003. Indeks 1995=100.

Kilde: OECD, IMF og Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.3 Relativ utvikling i bruttoprodukt pr. timeverk i industrien. 1995 til 2003. Faste priser og løpende priser i felles valuta. Indeks 1995=100.

Kilde: OECD, IMF og Statistisk sentralbyrå.

3.3 Indikatorer for utviklingen i lønnsomheten

Det er en nær sammenheng mellom utviklingen i konkurranseevnen og lønnsomheten i næringslivet. Høyere lønnskostnader, lavere produsentpriser eller svakere produktivitetsutvikling er faktorer som isolert bidrar til svekket konkurranseevne og lavere lønnsomhet. Motsatt bidrar lavere lønnskostnader, høyere produsentpriser eller sterkere produktivitetsutvikling isolert til bedret konkurranseevne og høyere lønnsomhet.

I løpet av de siste ti årene sett under ett har lønnsomheten i norsk industri utviklet seg om lag på linje med lønnsomheten hos handelspartnerne, til tross for svekkelsen av den kostnadsmessige konkurranseevnen i denne perioden. Dette henger bl.a. sammen med at norsk industri har opplevd raskere prisvekst for sine produkter enn for sine innsatsvarer, og dermed hatt en betydelig "terms of trade"-gevinst, jf. også drøftingen i avsnitt 3.2. En nærmere beskrivelse av de ulike lønnsomhetsmålene er gitt i boks 3.3.

Lønnsomheten kan måles både ved makroøkonomiske og bedriftsøkonomiske mål, jf. vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport NOU 2000:25. Makromålene tar utgangspunkt i sentrale nasjonalregnskapssammenhenger mellom innenlandsk verdiskaping og produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. De bedriftsøkonomiske målene tar utgangspunkt i kjente nøkkeltall fra ordinære regnskaper. Det er til en viss grad samsvar mellom de to lønnsomhetsmålene, men forskjeller mellom nasjonalregnskapet og regnskapsstatistikken vil bidra til avvik.

Merknad: Boks 3.3 Indikatorer for lønnsomhetsutviklingen

Vedleggstabell 4.5 i vedlegg 4 viser makroøkonomiske indikatorer for lønnsomhetsutviklingen i Norge og utlandet. I industrien tyder tallene på en moderat nedgang i lønnsomheten fra 2001 til 2002, noe som må ses i sammenheng med styrkingen av kronekursen og høy timelønnskostnadsvekst i denne perioden. Reviderte nasjonalregnskapstall viser en klar bedring av industriens lønnsomhet i 2003 og 2004, jf. også avsnitt 6.3 og boks 3.7.

Lønnsomheten for hele fastlandsøkonomien har også tatt seg opp de siste årene, etter en relativ svekkelse mot handelspartnerne gjennom siste halvdel av 1990-tallet. Tallene tyder på at nivået på lønnsomheten ligger noe lavere i Norge enn hos handelspartnerne. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til slike nivå sammenlikninger, jf. vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport NOU 2000:25.

Tabell 4.6 i vedlegg 4 viser utviklingen i bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål for industrien i Norge og utvalgte land for perioden 1996-2004. Mens lønnsomheten i norsk industri viste en synkende tendens i perioden fram til år 2000, var lønnsomheten relativt stabil blant handelspartnerne. Lønnsomheten i norsk industri sank dermed relativt til lønnsomheten i utlandet. Lønnsomheten i både norsk, europeisk og amerikansk industri falt i perioden 2000-2002, både målt ved driftsmarginen og totalrentabiliteten. Nedgangen i lønnsomheten i denne perioden må trolig må ses i sammenheng med markert lavere vekst i verdensøkonomien. I 2003 tyder tallene på at lønnsomheten i både Norge, USA og Japan tok seg noe opp igjen. Foreløpige tall viser at lønnsomheten i Norge tok seg ytterligere opp i 2004.

Merknad: Boks 3.7 inn her.

3.4 Sammenlikning av nivåer på arbeidskraftkostnader i Norge og i andre land.

3.4.1 Innledning.

De nordiske forhandlings- og lønnsdannelsesmodellene i privat sektor har skilt relativt skarpt mellom arbeidere og funksjonærer. Fordi det er vanskelig å få verifisert sammenlignbarheten og kvaliteten av lønnsstatistikk mellom landene for alle sektorer, begrenser man seg til å sammenligne grupper hvor klassifikasjonsstandardene er noenlunde like landene imellom og hvor praksis i innsamling (for eksempel lønnsbegreper) er noenlunde de samme. Industriarbeidergruppen antas i statistikk sammenheng å være en relativt homogen gruppe mellom landene.

Nye produksjonsprosesser innen industrien har bidratt til at arbeidsinnholdet for mange industriarbeidsplasser har endret seg kraftig. Funksjonærene utgjør en stadig større andel av lønnsmassen også i industribedrifter og avgrensningen mellom funksjonærer og arbeidere er heller ikke lengre så tydelig som tidligere. I NHO-bedrifter utgjorde lønnssummen for industrifunksjonærer i 2004 i overkant av 50 prosent av lønnssummen totalt i industrien. Denne andelen har steget jevnt de siste årene. For funksjonærer avtales det sentrale tillegg bare for en begrenset gruppe, men også i den lokale og individuelle lønnsdannelsen kan kollektive føringer ha betydning.

I tillegg til lønnskostnadssammenlikninger mellom industriarbeidere i avsnitt 3.4.2, presenteres i avsnitt 3.4.3 derfor også tall både for industriarbeidere og industrifunksjonærer samlet. Selv om kildematerialene er noe ulike, mener utvalget at sammenlikningen kan gi et brukbart bilde av kostnadsforskjellene mellom land for alle ansatte innenfor industrien selv om forskjellene kan være basert på ulik yrkessammensetning. I sammenlikningen mellom land vil også arbeidstiden og de indirekte personalkostnadene være forskjellige for arbeidere og funksjonærer landene imellom. Også fordelingen av antall funksjonærer varierer mellom land.

I boks 3.5 har utvalget forsøkt å identifisere metodiske forskjeller som kan ha betydning for de relative forskjellene.

3.4.2 Industriarbeidere

Avlønningsformen for industriarbeidere har tradisjonelt vært timelønn. En del industriarbeidere kan også ha fast månedslønn. Alle lønns-elementer som grunnlønn, bonus uregelmessige tillegg og overtid er tatt med i lønnsbegrepet. Alle lønninger er omregnet til timefortjeneste pr. arbeidet time.

Lønnskostnadstallene er basert på datasammenligninger av BLS (Bureau of Labor Statistics) i USA. Direkte sammenlignbare nivå-tall finnes frem til 2004. Tallmaterialet fra BLS (nov. 05) er revidert for nesten alle land i tråd med nye opplysninger i forhold til tall i NOU 2005:16. Revisjonen er langt større for 2004 enn det som har vært vanlig. Siste revisjon har ført til at lønnskostnadene er nedjustert for en rekke av handelspartnerne. Dette bidrar til at relative lønnskostnader for norske industriarbeidere lå 3-4 prosentenheter høyere enn anslått for 2004 i forrige rapport fra utvalget. De største endringene har skjedd for Danmark og Belgia. I tillegg er sammenlignbare tall for Tsjekkia og Ungarn tatt med i sammenligningene fra 2000.

Tabell 3.8 og 3.9 viser lønnskostnader pr. time for industriarbeidere i forhold til Norges handelspartnerne, målt i felles valuta. De faktiske valutakursene er lagt til grunn sammen med konkurransevekter som er brukt forøvrig i kapittel 3.

Som bakgrunn for endringene av relativt lønnsnivå fra 2004 til 2005 har man framskrevet lønnsveksten for industriansatte på grunnlag av tabell 4.3 i vedlegg 4.

I forhold til gjennomsnittet for alle grupper av land i tabell 3.8 økte lønnskostnadsnivået i Norge sterkere i alle årene fra 1995 til 2002, målt i felles valuta. Fra 2002 til 2004 bidro lav lønnskostnadsvekst i Norge og endrede valutakurser til en viss reversering av den sterke veksten i relativt lønnskostnadsnivå. Tallene for 2005 tyder på at dette snudde, slik at det relative lønnsnivået i 2005 var nær toppnivået fra 2002. Norske industriarbeidere hadde i 2005 det høyeste gjennomsnittlige lønnsnivå av samtlige land i tabell 3.9 og 3.10.

Lønnskostnadsnivået for norske industriarbeidere lå i 2004 29 prosent høyere enn gjennomsnittet for handelspartnerne som er med i tabell 3.9, regnet i norske kroner. Utvalget anslår at de tilsvarende relative lønnskostnadene for 2005 har steget til knapt 35 prosent høyere enn konkurrentene.

Nivåsammenligningene omfatter ca.97 prosent av konkurrentene brukt ellers i dette kapitlet. Landene som ikke er med i de relative sammenligningene i 3.8 og 3.9 (som står for vel 2 prosent av samhandelen) er Thailand, Singapore, Taiwan, Polen.

I tabell 3.8 er det satt opp relative nivå-tall for **noen grupper av land** i forhold til lønnsnivå for norske industriarbeidere.

Tabell 3.8 Lønnskostnader for industriarbeidere i Norge i forhold til grupper av land
(Handelsveide grupper av land=100)

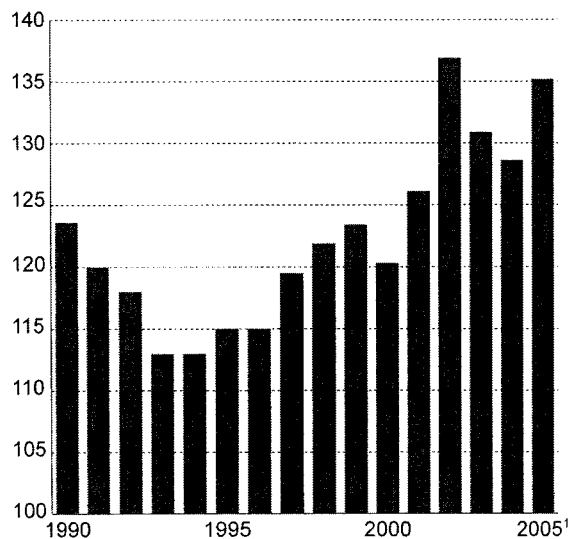
	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ¹⁾
Alle	124	115	120	126	137	131	129	135
Nordiske land ²⁾	107	108	110	119	128	118	115	122
Euro-landene ³⁾	116	104	123	126	136	127	125	131
Ikke-Euroland ⁴⁾	130	125	118	126	138	134	132	138

1) Anslag for 2005.

2) Danmark, Sverige og Finland.

3) Tyskland, Frankrike, Italia, Belgia, Nederland, Østerrike, Finland, Irland, Spania, Hellas og Portugal.

4) Danmark, Sverige, Sveits, USA, Japan, Sør-Korea, Canada og Storbritannia, Ungarn, Tsjekkia

Figur 3.4 Lønnskostnader per arbeidet time for industriarbeidere i Norge i forhold til handelspartnerne. Handelspartnerne=100

1) Anslag

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 3.9. Totale lønnskostnader¹⁾ for voksne industriarbeidere i felles valuta²⁾. Indeks Norge=100

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Norge	100	100	100	100	100	100	100	100
Danmark	84	102	97	95	89	96	97	92
Tyskland	100	121	100	96	88	94	94	89
Finland	97	98	86	85	79	86	88	86
Nederland	83	97	85	85	81	87	89	83
Sveits	95	117	93	93	87	88	87	82
Belgia	82	103	88	85	79	84	86	82
Sverige	96	87	89	79	74	80	82	77
Østerrike	82	102	84	82	75	80	82	78
Storbritannia	58	55	74	72	67	67	71	68
Frankrike	71	77	68	67	62	67	69	66
USA	68	69	87	88	78	71	67	65
Canada	75	67	73	70	61	62	62	64
Irland	54	55	56	58	56	60	63	62
Japan	58	95	97	83	68	64	63	58
Italia	80	63	61	58	54	57	59	56
Spania	52	51	47	46	43	47	49	48
Hellas ³⁾	31	37	35	35	34	37	37	35
Sør-Korea	17	29	36	33	32	32	33	37
Portugal	17	20	20	20	18	20	20	19
Tsjekia			12	13	14	15	16	16
Ungarn			12	14	14	15	17	17

- 1) Lønnsbegrepet er lønn og indirekte personalkostnader per arbeidet time.
- 2) Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.
- 3) Av mangel på data fra BLS etter 2000, er lønnsnivået som da ble oppgitt fremskrevet med vekstprosent og kildemateriale for lønnskostnader i tabell 7.3, justert for valutakurser.

Kilde: Bureau of Labor Statistics (BLS). For 2005: Lønnsnivå i 2005 er fremskrevet med lønnskostnadsveksten og kildematerialet i tabell 4.3. i vedlegg 4. Valutakurser fra Norges Bank.

Strukturen på timelønnskostnadene varierer sterkt fra land til land. Noen land har forholdsvis høye faktiske lønninger pr. arbeidet time og lavere indirekte personalkostnader, mens andre land har lavere lønninger pr. arbeidet time og høyere indirekte personalkostnader. Tallmaterialet gir grunnlag for en slik oppsplitting frem til 2004. I 2004 hadde danske og norske industriarbeidere høyeste utbetalt lønn pr. arbeidet time. For 14 av de 19 landene i tabell 3.10 utgjorde de indirekte personalkostnadene en høyere andel av utbetalt lønn enn i Norge. 8 av de 19 landene hadde høyere indirekte lønnskostnader enn Norge. Disse representerer om lag 55 prosent av konkurransevektene knyttet til de land vi har data for indirekte personalkostnader for.

Noen av komponentene i lønnskostnadstallene er anslått på et noe usikkert grunnlag. Statistikken må derfor ikke sees på som et presist uttrykk for kostnadsforholdene mellom land. Nivåsammenligningen er basert på gjennomsnitt for industriarbeidere og er ikke representativ for alle deler av industrien.

Ifølge beregninger fra Statistisk sentralbyrå (SSB) utgjorde trygde- og pensjonspremier 19,1 prosent av utbetalt lønn i industrien i 2003. Arbeidsgiveravgift til folketrygden utgjorde den største posten på 13,2 prosent, mens andre trygde- og pensjonspremier¹⁸ utgjorde 5,9 prosent.

Tallmaterialet fra BLS tyder på at indirekte personalkostnader i Norge utgjorde om lag 41 prosent av lønn for arbeidet tid i 2004, jf. tabell 3.10. Avviket mellom tallmaterialet fra SSB og BLS må bl.a. ses i sammenheng med at:

- Arbeidsgiverfinansiert lønn under sykdom, feriepenger og bonuser er i BLS-statistikken regnet som indirekte personalkostnader. I nasjonalregnskapet regnes disse størrelsene som utbetalt lønn.
- BLS-tallene omfatter bare industriarbeidere, mens nasjonalregnskapstallene gjelder alle ansatte i industrien.
- BLS-tallene er basert på lønn pr. arbeidet time, mens tallene fra SSB er basert på samlet årlig utbetalt lønn.

Utvalget vil arbeide videre med spørsmål knyttet til internasjonale sammenlikninger av indirekte lønnskostnader.

¹⁸ Faktiske og beregnede.

Tabell 3.10 Direkte og totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere. I norske kroner i 2004¹⁾

	Gj.snitt timefortj. pr. arbeidstid	Indirekte personalkostnader i % av lønn for arbeidstid ²⁾	Totale lønnskostnader pr. arbeidstid
	Kr./time	%	Kr./time
Norge	164	41,8	234
Danmark	165	38,4	227
Tyskland	129	69,7	219
Nederland	123	68,2	207
Finland	118	75,5	206
Sveits	133	53,5	204
Belgia	102	97,8	202
Sverige	114	67,4	192
Østerrike	98	93,5	190
Storbritannia	114	46,2	166
Frankrike	87	84,0	161
USA	109	43,6	156
Japan	87	70,3	148
Irland	112	31,9	148
Canada	105	37,9	145
Italia	73	88,1	138
Spania	64	79,0	115
Hellas	-	-	86
Sør-Korea	-	-	78
Portugal	28	68,2	47
Ungarn	20	83,7	38
Tsjekkia	20	58,9	31

1) Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.

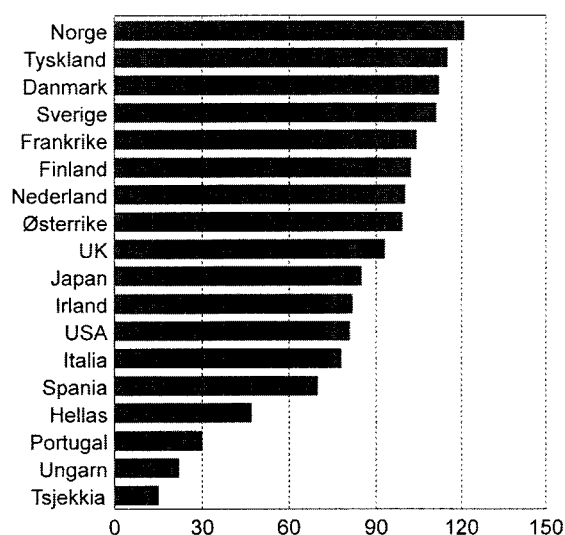
2) Indirekte personalkostnader pr. faktisk arbeidstid: Gjelder både lønn for ikke-arbeidet tid (lønn under sykdom, feriepenger, bevegelige helligdager) og andre indirekte personalkostnader og arbeidsgiveravgifter
Kilde: Bureau of Labor Statistics, USA

3.4.3 Internasjonale sammenlikninger av timelønnskostnader for alle ansatte (funksjonærer og arbeidere) i industrien

Figur 3.5 og tabell 4.4 i vedlegg 4 viser at norske timelønnskostnader for alle ansatte (både funksjonærer og arbeidere) i 2005 var 21 prosent høyere enn handelsvektet gjennomsnitt av de andre landene som er med i sammenlikningen. For industriarbeidere alene lå de norske kostnadene 35 prosent høyere enn gjennomsnittet. Forskjellen i lønnskostnadsnivå til andre

land reduseres dermed med om lag 14 prosentpoeng når funksjonærene ovenfor tas med. En hovedforklaring på dette er at de relative forskjellene for industrifunksjonærer mellom Norge og konkurrentene er klart mindre enn for arbeidere. Likevel er lønnskostnadsnivået for industrifunksjonærer trolig også høyere enn i konkurrentlandene.

Sammenlikningen er basert på nivå tall for timelønnskostnader fra år 2000. I figuren under er disse nivåene fremskrevet til 2005 ved hjelp av vekstrater for timelønnskostnader for alle ansatte i industrien samt endringer i valutakursene.

Figur 3.5 Timelønnskostnader i Norge i forhold til handelspartnerne i 2005 for alle ansatte i industrien. Handelspartnerne=100.

Kilder: Eurostat og Statistisk sentralbyrå.

Merknad: Boks 3.4 og 3.5 inn her

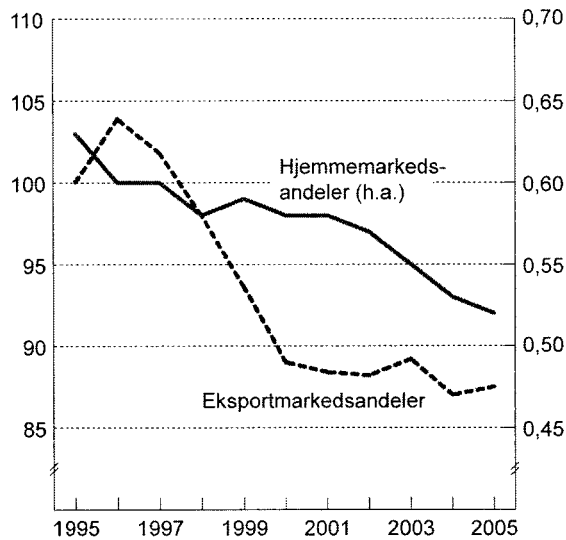
3.5 Markedsandeler på hjemme- og eksportmarkedene

Merknad: Boks 3.6 Om markedsandeler

I ettertid kan industriens totale konkurransevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i *markedsandelene* for industriprodukter på *hjemmemarkedene* og *eksportmarkedene*, jf. boks 3.6. I tillegg vil utviklingen i industriens konkurransevne bl.a. påvirke industriens andel av bruttonasjonalproduktet, sysselsetting og beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å omsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

Det kan imidlertid ta noe tid før endringer i konkurransevnen fører til evt. endrede markedsandeler. I tillegg vil forskjeller i selve kostnadsnivået ha betydning for sammenhengen mellom endringer i konkurransevnen og endringer i markedsandelene. Utviklingen i markedsandelene må dessuten ses i sammenheng med den økonomiske utviklingen for øvrig. Økonomisk vekst kjennetegnes bl.a. ved økt internasjonal spesialisering. Ved økonomisk vekst vil derfor enkelte næringer og bedrifter øke sine

markedsandeler, mens andre får reduserte markedsandeler uten at det nødvendigvis gir uttrykk for endringer i konkurranseevnen for landet. Økt internasjonal arbeidsdeling vil for eksempel bidra til en underliggende nedgang i hjemmemarkedsandelene. Norske hjemmemarkedsandeler bør derfor sammenliknes med hjemmemarkedsandelene hos handelspartnerne. Avvik i enkeltår kan ha sammenheng med at konjunkturutviklingen ikke er i fase i Norge og hos handelspartnerne.

Figur 3.6 Eksport¹⁾- og hjemmemarkedsandeler²⁾ for tradisjonelle varer, 1995 til 2005.

1) Volumindeks 1995=100

2) Volumandeler

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Hjemmemarkedsandelen for tradisjonelle varer utgjorde ifølge nasjonalregnskapstall 63 prosent i 1995. Andelen har falt jevnt de siste ti årene og var anslagsvis 52 prosent i 2005. Foreløpige tall indikerer at eksportmarkedsandelene for tradisjonelle varer har vært relativt stabile de siste fire årene, etter et fall på om lag 11 prosent gjennom de foregående fem årene.

Boks 3.1 Konkurransetsatte og skjermede næringer

Tradisjonelt har konkurransetsatte næringer blitt assosiert med industrien, mens skjermede næringer som regel har blitt assosiert med tjenesteproduserende næringer (varehandel, transporttjenester, finansiell tjenesteyting, annen privat tjenesteyting etc.). Økt globalisering, sterkere internasjonal konkurranse og lavere transportkostnader har imidlertid bidratt til at stadig større deler av norsk næringsliv utsettes for konkurranse fra utlandet.

En drøfting av innholdet i begrepene konkurransetsatte og skjermede næringer er gitt i Holden-utvalgets rapport NOU 2000:21, vedlegg 8 (av professor Asbjørn Rødseth). I teorien blir skjermede næringer definert ved at de produserer varer eller tjenester som verken eksporteres eller importeres, mens konkurransetsatte næringer produserer varer eller tjenester som eksporteres eller importeres. Denne inndelingen kan ses i lys av en sontring mellom rotløse næringer og andre næringer. Rotløse næringer er næringer som ikke har noen naturlig geografisk forankring, og de kan dermed relativt enkelt flytte produksjonen til et annet land dersom dette viser seg lønnsomt.

For de konkurransetsatte næringene vil produsentprisene i stor grad bli bestemt på verdensmarkedet, mens produsentprisene i de skjermede næringene i større grad vil reflektere forholdet mellom tilbud og etterspørsel innenlands. I praksis er det imidlertid vanskelig å avgrense hvilke næringer som er konkurransetsatte og hvilke som er skjermede, fordi mange næringer er i en mellomstilling.

Rene konkurransetsatte næringer kjennetegnes av bedrifter som produserer for et internasjonalt marked ved hjelp av arbeidskraft som eneste lokale (ikke-mobile) produksjonsfaktor. (Bedriftene bruker også kapital, men er ikke bundet til å investere denne i Norge). For konkurransetsatte næringer vil utviklingen i lønnsnivået over tid bestemme om næringen blir værende i Norge eller ikke. Blir lønnsnivået for høyt sammenliknet med produktiviteten, reduseres lønnsomheten, noe som kan føre til at det ikke blir investert i nye arbeidsplasser. Lønnsnivået i de rene konkurransetsatte næringene binder samtidig opp lønnsnivået i resten av økonomien dersom en skal ha samme lønn for samme arbeid uavhengig av næring.

Boks 3.2 Timelønnskostnader og årslønn

Timelønnskostnadene som omtales i dette kapittelet utgjør samlede lønnskostnader regnet per utførte timeverk. Lønnskostnadene inkluderer i prinsippet direkte lønnskostnader (alle lønnsutbetalinger inklusive overtidsgodtgjørelse og lønn under sykdom, fødselspermisjoner m.v. som betales av arbeidsgiver, samt naturallønn) og indirekte lønnskostnader (arbeidsgiveravgift, faktiske og beregnede pensjonsutgifter betalt av arbeidsgiver). Antall utførte timeverk regnes eksklusive fravær, som for eksempel ferie, permisjon og sykefravær, men inklusive overtid.

Årslønn for en lønnstakergruppe er definert som gjennomsnittlig årslønn for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sykefravær, permisjoner m.v. Årslønnen kan dermed sies å gi et samlet uttrykk for veksten i de avtalte lønnssetningene for arbeidstakerne i gruppen som en betrakter.

Det følger av definisjonene ovenfor at bl.a. følgende forhold kan bidra til ulik utvikling i timelønnskostnader og årslønn:

- endringer i overtid
- endringer i betalt fravær, f.eks. sykefravær
- endringer i antall virkedager, f.eks. pga. endringer i bevegelige helligdager og skuddår
- endringer i arbeidsgiveravgift og pensjonspremier
- endret sats for feriepenger

I tillegg til faktorene som er nevnt i strekpunktene ovenfor, vil forskyvninger i sysselsettingen mellom ulike regioner med forskjellig arbeidsgiveravgift bidra til at de samlede timelønnskostnadene for en lønnstakergruppe utvikler seg forskjellig fra årslønnen. Forskyvning i alderssammensetningen og endringer i antall som mottar pensjonsytelser fra bedriftene, vil også bidra til at timelønnskostnadene utvikler seg forskjellig fra årslønnen.

Boks 3.3 Indikatorer for lønnsomhetsutviklingen

Lønnsomheten kan måles både ved makroøkonomiske og bedriftsøkonomiske mål, jf. vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport NOU 2000:25:

Makroøkonomiske lønnsomhetsmål

- I) driftsresultatandel = $\text{driftsresultat} / \text{totale faktorinntekter}$
- II) kapitalavkastningsraten = $\text{driftsresultat} / \text{verdien av kapitalbeholdningen}$

Driftsresultatandelen fanger opp sentrale forhold som påvirker lønnsomheten. F.eks. vil økende lønnskostnader føre til redusert driftsresultatandel, noe som isolert sett innebærer redusert lønnsomhet og svekket konkurranseevne.

Kapitalavkastningsraten er en indikator for hvor mye kapitaleierne får igjen i forhold til innsatsen (innskutt realkapital).

Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål

- III) driftsmargin = $\text{driftsresultat} / \text{driftsinntekter}$
- IV) totalrentabilitet = $(\text{resultat før ekstraordinære poster} + \text{finanskostnader}) / \text{totalkapital}$
- V) egenkapitalandel = $\text{egenkapital pr. 31.12} / \text{sum eiendeler pr. 31.12}$

Driftsmarginen kan beregnes brutto eller netto, dvs. henholdsvis før og etter ordinære avskrivninger. I internasjonale sammenlikninger brukes ofte brutto driftsmargin pga. ulike avskrivningsregler i forskjellige land. Ulik kapitalinnsats og ulik omløphastighet for kapitalen i ulike bransjer innebærer at identiske driftsmarginer kan gi forskjellig kapitalavkastning. Driftsmargin er dermed mer egnet til å analysere utviklingen i lønnsomheten innen en bransje, enn utviklingen i lønnsomheten mellom ulike bransjer.

Totalrentabiliteten beregnes som resultatet i forhold til kapitalen i bedriften. Det er resultatet inklusive kostnader knyttet til lånefinansieringen som er relevant for å beregne avkastningen på hele kapitalen. For totalrentabiliteten måles resultatet uavhengig av om kapitalen er finansiert av egenkapitalen eller av lånte midler. Totalrentabilitetsmålet svarer i prinsippet til makrolønnsomhetsmålet *kapitalavkastningsraten*. Ulike metoder for å beregne verdsettingen av realkapitalen mv. i regnskapsstatistikken og nasjonalregnskapet bidrar imidlertid til at det ikke nødvendigvis er samsvar mellom tall basert på disse to lønnsomhetsmålene.

God lønnsomhet ett bestemt år vil ikke nødvendigvis innebære noen garanti for god lønnsomhet i fremtiden dersom lønnsomheten i det bestemte året skyldes en forbigående oppgangskonjunktur. Generelt, og spesielt i sykliske og svært konkurranseutsatte bransjer eller i bransjer med stor forretningsmessig risiko, vil en tilfredsstillende soliditet være nødvendig for å sikre bedriftens eksistens gjennom konjunkturforløpet. Soliditeten måles ofte ved *egenkapitalandelen*. Ulike bransjer krever ulik soliditet fordi risikoen i ulike bransjer er forskjellig.

Boks 3.4 Lønnsbegreper og lønnskomponenter i sammenlikningene.

Lønnsbegrepene som brukes av BLS faller ikke helt sammen med ILOs definisjon av totale lønnskostnader (Se forøvrig boks 3.5). Basis for beregningene i tabell 3.9 og 3.10 er arbeidet tid, i dette tilfelle arbeidet time i ulike land. Lønn for ikke-arbeidet tid (feriepenger, sykefravær etc. betalt av bedriften) vil komme som påslag i forhold til arbeidet tid.

Av andre indirekte lønnskostnader vil bedriftens pensjonskostnader, enten gjennom arbeidsgiveravgifter og/eller egne spesielle ordninger utgjøre en vesentlig del. En rekke andre ordninger knyttet til arbeidsgivers bruk av arbeidskraft vil også inngå. Noen elementer av indirekte lønnskostnader er ikke med. Blant annet er rekrutteringskostnader, opplæringskostnader, arbeidsklær og bedriftsfasiliteter som f. eks. kafeteria og helsetjenestekostnader ikke med i sammenlikningen. Grunnen til dette er at det ikke finnes data over slike kostnader i alle landene, og at det derfor gir en bedre sammenlikning når man ser bort fra disse kostnadene. I de land hvor slike kostnader er tilgjengelig utgjør de utelatte kostnadene mindre enn 4 prosent av de totale lønnskostnadene. I noen land, særlig i Norden, kan de utelatte kostnadene være påbudt ved lov eller avtale (f. eks. bedriftshelsetjenesten i Norge) og påløper automatisk ved ansettelse. Slike kostnader kan i andre land være frivillige og/eller driftskostnader, ikke knyttet til lønn.

De indirekte lønnskostnadene skal i prinsippet (i tabellene) også inkludere arbeidsgivers bidrag til pensjon, uførhet og andre ordninger som innebærer innbetaling til "fond" som kommer til utbetaling nå eller senere. Dette betyr at en del av kostnadene for bedriften er relatert til et lønnsbegrep som inneholder påløpt, men ikke realiserte lønnskostnadselementer ("utsatt inntekt").

For de fleste konkurrentlandene i tabellen har tyngdepunktet i aldersfordelingen beveget seg oppover. Dette innebærer sannsynlig en øket kostnadmessig belastning på lønnskostnadene pr. time fra pensjonsordninger. Det finnes en rekke ordninger som er svært ulike mellom land. For eksempel i Italia og Storbritannia fungerer slike ordninger vanligvis som forsikringsordninger. I slike land vil slike kostnader være lettere å plassere regnskapsmessig og innrapporteres som lønnskostnad. For andre land kan fordelingene være noe mer usikre mellom lønn og andre kostnadskomponenter. I land med ordninger som mer er basert på arbeidstakers innbetalinger, vil sannsynlig dette reflekteres i lønnsnivået i de respektive land.

Flere forhold taler for at nåværende pensjonskostnader bare delvis er med i tallene foran. Kildematerialet for slike kostnader er basert på undersøkelser noe tilbake i tid, samtidig som det har vært en betydelig økning i slike kostnader de siste årene (i alle fall etter årtusenskiftet) i flere land. Sannsynligvis er lønnskostnadene som følge av dette undervurdert noe i de fleste landene. Samtidig kan det være store forskjeller mellom land som ennå ikke er kommet tilsyne i de statistiske sammenlikningstallene. Utvalget vil på bakgrunn av en standardisering av lønnskostnader, særlig innenfor EØS-området, ta slike forhold med ved sammenlikning av lønnsnivå mellom land når slike opplysninger foreligger.

Et viktig element er også bonusutbetalinger. Dette skaper stadig større usikkerhet i sammenlikningen mellom land.

Boks 3.5 Sammenlikning av lønnskostnader

Med bakgrunn i rapport fra arbeidsgruppe presentert i NOU 2000:26, vedlegg 6, vil utvalget peke på noen sentrale forhold knyttet til sammenligninger av lønnskostnader mellom land:

Arbeidstid.

For kostnadssammenligninger av arbeidskraft mellom land vil kostnader pr. arbeidet tid være det mest relevante begrepet. I kildematerialet for handelspartnernes lønnsnivå og -vekst, i hovedsak Eurostat og BLS, er kostnadene i prinsippet målt i forhold til arbeidet tid. For noen land kan imidlertid kostnadene være målt i forhold til betalt tid. Som eksempel på betydningen av dette forhold viste summariske oppstillinger (NOU 2000:26) og beregninger basert på forskjellig arbeidstid pr. fulltidsårsverk i 1999 i ulike land i forhold til Norge at for eksempel Japan kunne ligge ca. 10 prosentpoeng høyere i kostnader pr. årsverk (jf. betalt tid) enn pr. arbeidet time. Motsatt ytterlighet var Tyskland med kort effektiv tid, hvor kostnadene pr. årsverk ble 10 prosent lavere enn pr. arbeidet time. Gjennomsnittlig vektete kostnader for alle landene var omlag de samme for betalt tid som for arbeidet tid.

Lønnskostnadsbegreper.

Lønnskostnadsbegrepene er i prinsippet godt sammenfallende i materialet for industriarbeidere (BLS) og for alle arbeidere (Eurostat). Den viktigste forskjellen er at Eurostat under indirekte personalkostnader tar med opplæringskostnader og visse former for naturalytelser som ikke er med i BLS-sammenstillingene, fordi slike kostnader gjerne har vært regnet som øvrige driftskostnader i ikke-europiske land. En annen forskjell kan være hvordan ikke-kontante godtgjørelser eller naturalytelser prises.

Noen land er ikke med i Eurostat-sammenlikningene.

I forhold til sammenlikningen for industriarbeidere er Sveits, Canada og Sør-Korea ikke med i sammenlikningene for gruppene i pkt. 3.4.3. Dette betyr forholdsvis lite for vektete relative gjennomsnittstall i forhold til Norge.

Boks 3.6 Om markedsandeler

I ettertid kan industriens totale konkurransevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i *markedsandelene* for industriprodukter på *hjemmemarkedene og eksportmarkedene*. Markedsandelene på hjemmemarkedet for industrivarer beregnes ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av industrivarer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av samme typer varer. Siden den samlede innenlandske anvendelsen inkluderer import som vil ha en tendens til å øke ved økt internasjonal arbeidsdeling, vil det være en tendens til at hjemmemarkedsandelene faller. Det følger av dette at en bør sammenlikne utviklingen i hjemmemarkedsandelene mellom ulike land for å få et bilde på tap av markedsandeler på hjemmemarkedet som ikke kan tilskrives økt internasjonal arbeidsdeling. I tillegg til en trendmessig nedgang som følge av økende grad av internasjonal arbeidsdeling, vil utviklingen i hjemmemarkedsandelene også kunne avhenge av utviklingen i forholdet mellom importpriser og hjemmemarkedspriser. Det er vanskelig å tallfeste hvor mye av nedgangen i hjemmemarkedsandelene de siste årene som kan tilskrives de ulike forklaringsfaktorene. En analyse¹⁹ av de viktigste industrivarene kan imidlertid tyde på at vel halvparten av nedgangen i hjemmemarkedsandelene fra 1968 til 1994 skyldes økt internasjonal spesialisering. I tillegg har prisene på hjemmemarkedet økt klart kraftigere enn importprisene i denne perioden, noe som også har bidratt til tapet av hjemmemarkedsandeler. Utviklingen i dette prisforholdet kan imidlertid være påvirket av de samme bakenforliggende faktorer som tendensen til økende internasjonal arbeidsdeling. Spesielt kan lavere transportkostnader, bl.a. som følge av utviklingen innenfor informasjonsteknologi, ha bidratt til nedgang i forholdet mellom importpriser og hjemmemarkedspriser i alle land over tid. Den samlede betydningen av internasjonal arbeidsdeling for nedgangen i hjemmemarkedsandelene er derfor trolig enda større enn antydningene over.

Endringene i norsk industris *eksportmarkedsandeler* kan beregnes ved å sammenligne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer (ekskl. skip og oljeplattformer) med et handelsvektet gjennomsnitt av veksten i vareimporten hos våre handelspartnere. Til forskjell fra hjemmemarkedsandelene, tilsier økt internasjonal handel ingen tilsvarende trend i markedsandelene for eksport. Denne forskjellen henger sammen med at en bare ser på norsk eksport i forhold til handelspartnernes import, ikke samlet tilgang som også inkluderer hjemmeproduksjon. Forskyvninger i sammensetningen av norsk industris eksport i forhold til handelspartnernes vareimport vil kunne gi endringer i den samlede eksportmarkedsandelen uten at det behøver å være endringer i markedsandelene for undergrupper av industrivarer. Tolkingsproblemet forsterkes når en måler utviklingen i markedsandeler for undergrupper av industrivarer med endringen i den samlede vareimporten hos handelspartnerne som indikator for markedsvekst.

¹⁹ B. E. Naug (1999): "Modelling the Demand for Imports and Domestic Output", Discussion Papers No. 243, Statistisk sentralbyrå.

Boks 3.7 Revisjoner av nasjonalregnskapet

De endelige 2003-tallene for industrien viste en oppjustering av verdiskapningen for de fleste næringene sammenlignet med tidligere publiserte tall. Samlet sett ble bruttoproduktet justert opp med 16,5 milliarder eller 12 prosent i verdi. Årsaken til revisjonen var at strukturstatistikken som er basert på regnskapsopplysninger, viste at inntektene fra produksjonen var høyere enn først beregnet. Også verdien av produktinnsatsen viste seg å være høyere enn først antatt, men utgiftene ble likevel revidert opp langt mindre enn produksjonsinntektene. Prisene ble i liten grad endret, og resultatet var at produksjonsvolumet i industrien ble revidert opp med 3,0 prosentpoeng, fra en nedgang på 3,7 prosent til en nedgang på 0,7 prosent. Brutttoproduktet i faste priser ble oppjustert med 6,9 prosentpoeng og vokste med 3,0 prosent fra året før.

Strukturstatistikken for 2003 viste at industrinæringer hadde relativt store inntekter fra andre kilder enn tradisjonell industriproduksjon. For eksempel solgte noen bedrifter elektrisitet de hadde tilgang på i stedet for å anvende den selv, og disse bedriftene stanset normal produksjon og permitterte de ansatte. Slike "ymse inntekter" fanges ikke opp av produksjonsindeksen for industrien, som blir brukt som indikator i de foreløpige nasjonalregnskapstallene.

Produksjonsindeksen forutsetter at det er et fast forhold mellom produksjonsvolumet og volumet av innsatsfaktorene. Når det skjer klare strukturelle endringer i forholdet mellom produksjon og produktinnsats, blir resultatet store revisjoner i både bruttoprodukt, lønnsomhet og i produktivitet.

Kapittel 4

Makroøkonomisk utvikling

4.1 Internasjonal økonomi

- *BNP-veksten hos Norges handelspartnere ble om lag 2 prosent i 2005. Basert på OECDs siste anslag vil veksten hos handelspartnerne kunne ta seg opp til 2¾ prosent i år.*
- *Veksten er særlig sterk i Kina og India og andre framvoksende økonomier i Asia. Også i USA er veksttakten høy, mens oppgangen i euroområdet er mer beskjeden.*
- *Selv om råoljeprisen har holdt seg høy en god stund, har veksten i konsumprisene vært moderat. Hos Norges handelspartnere økte konsumprisene med 1¾ prosent i fjor og anslag fra OECD trekker i retning av en viss oppgang i prisveksten til i underkant av 2 prosent i år.*
- *I tillegg til høye oljepriser utgjør de store ubalansene i verdenshandelen en usikkerhetsfaktor. Underskuddet i amerikansk utenriksøkonomi legger beslag på en betydelig andel av verdens finansielle sparing. Verdien på amerikanske dollar og rentenivået er derfor sårbare for brå endringer i utenlandske kreditors vurdering av amerikanske verdipapirer som plasseringsobjekter.*

Veksten i verdensøkonomien er god, men med betydelige forskjeller mellom regionene. Særlig er veksten sterk i de framvoksende økonomiene i Asia, inkludert Kina og India. Også i USA er veksttakten høy, mens oppgangen i euroområdet er mer beskjeden. BNP-veksten for Norges handelspartnere anslås til om lag 2 prosent i fjor. Basert på OECDs siste anslag vil veksten hos handelspartnerne kunne ta seg opp til 2¾ prosent i år. Den sterkere veksten må særlig ses i sammenheng med at det ventes klart sterkere vekst i euroområdet og Sverige.

Selv om råoljeprisen har holdt seg høy en god stund, har veksten i konsumprisene vært moderat. Heller ikke økt kapasitetsutnyttelse har i vesentlig grad bidratt til oppgang i konsumprisene. En viktig årsak til dette er økt import fra lavkostland i Asia. Hos våre viktigste handelspartnere økte konsumprisene med 1¾ prosent i fjor, og anslag fra OECD trekker i retning av en viss oppgang i prisveksten til i underkant av 2 prosent i år. Økningen i veksten må i hovedsak ses i sammenheng med at prisveksten i Sverige ventes å ta seg opp. Den moderate prisveksten har bidratt til at korte renter har blitt liggende svært lave over lang tid. Inflasjonsforventningene har bidratt til at lange renter også er lave. I USA er de korte rentene hevet betydelig siden våren 2004, men de lange rentene er fortsatt relativt lave. Etter å ha holdt styringsrenten uendret på 2 prosent siden juni 2003, hevet den europeiske sentralbanken (ESB) renten til 2¼ prosent i desember i fjor. Signalene fra sentralbanken tyder på ytterligere rentehevinger i tiden framover.

Oppgangen i den økonomiske aktiviteten bidrar til vekst i sysselsettingen og nedgang i arbeidsledigheten. Arbeidsledigheten i OECD-området kom opp i 6,9 prosent i 2003 og har siden avtatt jevnt. OECD anslår ledigheten til 6¼ prosent i inneværende år. Arbeidsledigheten i euroområdet, som nådde sitt høyeste nivå i 2004 med 8,8 prosent, ventes å avta til i

underkant av 8½ prosent i år. OECD anslår på den annen side at arbeidsledigheten i Sverige først avtar i inneværende år.

Amerikanske dollar har det siste året styrket seg mot euro. Ved inngangen til 2005 kostet 1 euro 1,36 dollar, mens dollaren i januar 2006 hadde styrket seg til om lag 1,20. Etter langvarig kritikk for å ha holdt en kunstig svak valutakurs, gjennomførte Kina endringer i valutakursregimet i juli 2005. Kursen på yuan ble revaluert med i overkant av 2 prosent mot dollar. Samtidig annonserte sentralbanken at valutaen heretter skal holdes stabil mot en kurv av valutaer, mens den før var knyttet ensidig opp mot dollar.

Det knytter seg betydelig usikkerhet til den internasjonale økonomiske utviklingen, og usikkerheten synes å være størst på nedsiden. I tillegg til høye oljepriser utgjør de store ubalansene i verdenshandelen en usikkerhetsfaktor. Underskuddet i amerikansk utenriksøkonomi legger beslag på en betydelig andel av verdens finansielle sparing. Verdien på amerikanske dollar og rentenivået er derfor sårbare for brå endringer i utenlandske kreditorens vurdering av amerikanske verdipapirer som plasseringsobjekter. Boligprisene i USA har steget til et historisk sett høyt nivå, målt både i forhold til inntekt og i forhold til kostnadene ved å leie. Disse forholdene vil kunne gjøre den amerikanske økonomien mindre motstandsdyktig mot midlertidige sjokk enn det den har vært de siste årene. Risikoen for lavere vekst i euroområdet er i første rekke knyttet til at den innenlandske etterspørselen fortsatt ikke skal ta seg opp. Særlig vil dette kunne være tilfelle dersom høyere prisstigning medfører innstramning i pengepolitikken og høyere renter. På den annen side kan en fortsatt ekspansiv pengepolitikk, økte bolig- og aksjeverdier, samt reformene i bl.a. arbeidsmarkedet etter hvert utløse et sterkere oppsving. Nedenfor gis en kort gjennomgang av den økonomiske situasjonen og utsiktene for sentrale handelspartnere.

Den økonomiske veksten i *USA* holder seg fortsatt godt oppe, og veksttakten i år ventes å holde seg uendret fra i fjor på om lag 3½ prosent. BNP-veksten i 4. kvartal i fjor var svakere enn ventet, men tilgjengelig korttidsstatistikk tyder på at veksten har tatt seg klart opp igjen i 1. kvartal. Husholdningenes etterspørsel har vært den viktigste drivkraften bak oppgangen. Lave renter og skattelettelse har gitt sterk inntektsvekst, mens økte boligpriser har gitt grunnlag for større lånefinansiert forbruk. Forbruksveksten har de seneste årene jevnt over vært sterkere enn inntektsveksten, og husholdningenes sparing utgjorde i 2005 - 1/2 prosent av deres disponible inntekt. Finanspolitikken ga vesentlige impulser i en tidlig fase av oppsvinget, men er nå tilnærmet nøytral. Etter hvert som virkningene av de lave rentene og skattelettelsene uttømmes, ligger det an til en avdemping av forbruksveksten. Lønnsomheten i bedriftene har vært god er god pga. de lave rentene, skattereduksjonene, relativt lav lønnsvekst og en høy produktivitetsvekst. Investeringsveksten, som har tatt seg markert opp, ventes derfor å holde seg høy også framover. En svekkelse av amerikanske dollar, særlig mot euro, og økt aktivitet internasjonalt bidro til at eksporten og industriproduksjonen har tatt seg opp de siste par årene. Mye av etterspørselen har likevel rettet seg mot import, særlig fra asiatiske lavkostland, slik at nettoeksporten har bidratt negativt til BNP-veksten. I arbeidsmarkedet har bildet vært noe blandet. Arbeidsledigheten er på vei ned, mens sysselsettingen har økt noe mindre enn i tidligere oppgangskonjunkturer. Motstykket har vært en sterk produktivitetsvekst. Konsumprisveksten i USA tok seg opp gjennom 2005, i første rekke som følge av økte energipriser.

Euroområdet har i flere år vært preget av svak økonomisk utvikling. BNP-veksten tok seg riktignok opp fra ¾ prosent i 2003 til 1¾ prosent i 2004, men en ny avdemping av den innenlandske etterspørselen i 2005 førte igjen euroområdet inn i en periode med svak

utvikling. Også i 2005 bidro store land som Tyskland og Italia til å dra ned gjennomsnittet i euroområdet til i 1¼ prosent. OECD legger imidlertid til grunn at BNP-veksten tar seg opp til 2 prosent igjen i inneværende år. Anslaget er basert på at den innenlandske etterspørselen tar seg gradvis opp i tiden framover. Fortsatt lave realrenter og økte boligpriser kan bidra til økt etterspørsel fra husholdningene, samtidig som økt lønnsomhet i næringslivet tilsier at også investeringene kan øke. Arbeidsledigheten i euroområdet kom opp i knapt 9 prosent i 2004 og har deretter falt til under 8½ prosent. Prisveksten i euroområdet ventes å holde seg i overkant av ESBs tak på 2 prosent også i år. Finanspolitikken i euroområdet har de to siste årene virket svakt kontraktivt. Dette har sammenheng med at budsjettunderskuddene i flere land, inkludert de tre største, har ligget godt over Stabilitets- og vekstpaktens grense på 3 prosent av BNP. EU har vedtatt en revisjon av pakten som bl.a. skal muliggjøre økt finanspolitisk fleksibilitet i perioder med særlig svak økonomisk utvikling. Det legges samtidig opp til sterkere konsolidering i oppgangstider.

I **Sverige** økte BNP med 2½ prosent i fjor. Veksten var i hovedsak drevet av innenlandsk etterspørsel, men også utenrikshandelen ga et positivt bidrag. Utenrikshandelen ventes å bidra til at BNP-veksten tar seg opp til 3½ prosent i 2006. På tross av solid økonomisk vekst holdt arbeidsledigheten seg på 5½ prosent i 2005. Den svenske regjeringen har derfor annonsert omfattende sysselsettingstiltak i budsjettet for 2006, og OECD anslår at ledigheten avtar til 4½ prosent i inneværende år. Inflasjonen var på lave 0,4 prosent i både 2004 og 2005, men ventes å ta seg opp til rundt 1½ prosent i år som følge av mindre ledig kapasitet i økonomien. I **Danmark** økte BNP med 3 prosent i fjor. Skattelettelser, lave renter og en gradvis bedring i arbeidsmarkedet bidro til en solid vekst i det private forbruket og boliginvesteringene. I 2006 ventes en mindre avdemping som følge av lavere vekst i det private konsumet. Veksten i **Storbritannia** avtok fra 3½ prosent i 2004 til om lag 1¼ prosent i 2005. Avdempingen må særlig ses i sammenheng med at en utflating i boligprisene, etter flere år med tosifrede vekstrater, ga en markert nedgang i konsumveksten. OECD legger til grunn at økende investeringer og økt eksport vil trekke BNP-veksten opp til 2¾ prosent i år. Målt som andel av arbeidsstyrken tok ledigheten seg opp til 5 prosent mot slutten av fjoråret, og den ventes å øke moderat gjennom 2006.

I **Japan** ventes BNP-veksten å avta fra 2¾ prosent i 2005 til 2 prosent i år. Veksten vil først og fremst være drevet av innenlandsk etterspørsel som følge av høy lønnsomhet i bedriftene, en bedring i arbeidsmarkedet og økt lønnsvekst. Utenrikshandelen ventes å bidra positivt til veksten i år, etter et nøytralt bidrag i fjor. Det er lagt til grunn at pengepolitikken fortsatt vil være ekspansiv med nullrente, mens finanspolitikken vil bli innrettet mot å redusere det store offentlige budsjettunderskuddet.

Mange land utenfor OECD-området har hatt sterk vekst gjennom flere år. Særlig gjelder dette Kina, India og andre utviklingsland i **Asia**. Disse landenes andel av verdens BNP og handel er doblet i løpet av de siste 20 årene. Med en økonomisk vekst på nær 8 prosent bidro denne gruppen land betydelig til den sterke veksten i verdensøkonomien i 2004 og 2005. Mens veksten ventes å vedvare i Kina og India, kan det ligge an til en klar avdemping i de mer utviklede økonomiene i Asia i 2006. Veksten i **Kina** har i flere år vært særlig sterk, og nylige revisjoner av kinesiske nasjonalregnskapstall tyder på at veksten de siste ti årene har vært enda høyere enn tidligere antatt. Både finans- og pengepolitikken er strammet noe til og det er gjort forsøk på å begrense bankenes utlån til sektorer med særlig høy kapasitetsvekst. Veksten i eksportrettet virksomhet har vært særlig høy, og Kinas overskudd på driftsbalansen i fjor var på hele 6 prosent av BNP. Både EU og USA har innført restriksjoner på import av kinesiske tekstilprodukter. Ettersom denne typen varer bare utgjør en tidel av den samlede eksporten,

blir virkningene på kinesisk økonomi trolig begrenset. I **India** var BNP-veksten om lag 8 prosent i fjor. Sterk innenlandsk etterspørsel bidrar fortsatt til veksten, og importen er høy. Betydelig tjenesteeksport bidrar imidlertid til å redusere handelsunderskuddet.

Tabell 4.1 Internasjonale hovedtall. Prosentvis endring fra året før.

	Bruttonasjonalprodukt				Konsumprisindeksen				Arbeidsledigheten (nivå)			
	2004	2005 ¹⁾	2006 ²⁾		2004	2005 ¹⁾	2006 ²⁾		2004	2005 ¹⁾	2006 ²⁾	
	OECD			CF	OECD			CF	OECD			CF
Euroområdet.....	1,8	1,3	2,1	1,9	2,1	2,2	2,1	2,0	8,8	8,7	8,4	8,3
USA.....	4,2	3,5	3,5	3,4	2,7	3,4	2,8	2,8	5,5	5,1	4,8	4,9
Japan.....	2,7	2,8	2,0	2,2	0,0	-0,4	0,1	0,2	4,7	4,4	3,9	4,1
Storbritannia.....	3,2	1,8	2,4	2,1	1,3	2,1	2,1	2,0	4,7	4,8	5,1	..
Tyskland.....	1,1	1,1	1,8	1,6	1,8	2,0	1,7	1,7	9,2	9,3	9,1	..
Frankrike.....	2,1	1,6	2,1	2,0	2,1	1,8	1,7	1,8	10,0	10,0	9,6	9,5
Sverige.....	3,1	2,4	3,5	3,2	0,4	0,4	1,6	1,4	5,5	5,6	4,5	..
Danmark.....	2,1	3,0	2,7	2,5	1,2	1,8	1,7	1,9	5,4	4,9	4,6	..
Finland.....	3,5	1,3	3,3	3,2	0,2	0,9	1,3	1,5	8,9	8,6	7,9	..
OECD-området.....	3,3	2,7	2,9	6,7	6,5	6,3	..
Kina.....	9,5	9,9	9,4	..	3,9	3,0	3,8
Norges handelspartnere ³⁾ ...	2,7	2,1	2,7	..	1,4	1,7	1,9	..	6,6	6,6	6,2	..

¹⁾ OECDs halvårslige rapport Economic Outlook nr. 78 som utkom i november 2005. For 2005 er det lagt inn nasjonalregnskapstall der disse foreligger.

²⁾ Anslag for 2005 er fra Economic Outlook 78 og Consensus Forecasts (januar 2006).

³⁾ Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregning av industriens effektive valutakurs.

Kilder: Statistisk sentralbyrå, OECD og Consensus Forecasts.

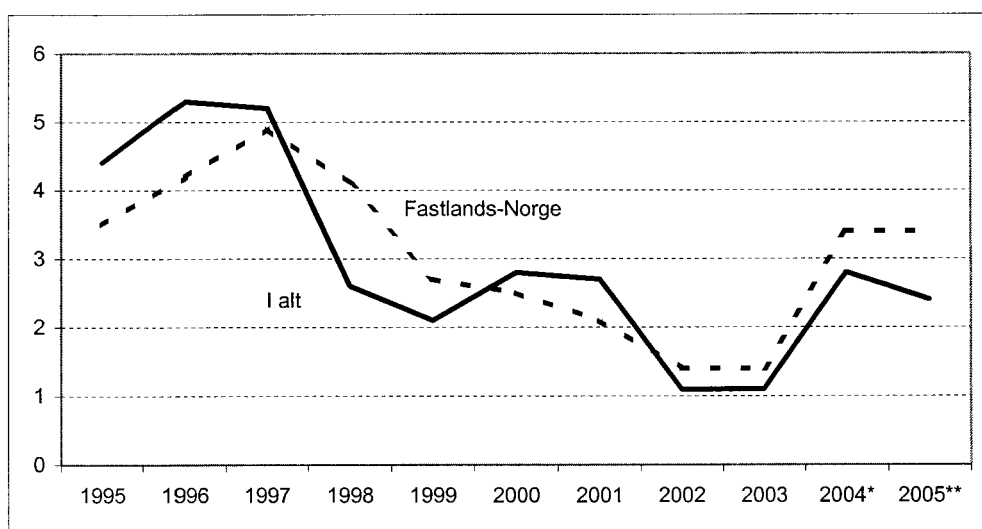
4.2 NORSK ØKONOMI

- *Aktiviteten i fastlandsøkonomien utviklet seg svakt gjennom 2002 og inn i 2003, men har deretter vært i oppgang. BNP for Fastlands-Norge ser ut til å ha økt med 3½ prosent i 2005, om lag det samme som året før. Lave renter, lav prisvekst, økte petroleumsinvesteringer og økt etterspørsel fra utlandet har vært viktige drivkrefter for oppgangen i norsk økonomi. Utviklingen har vært preget av høy vekst i husholdningenes konsum og boliginvesteringer. Også private fastlandsbedrifter har økt sine investeringer. Sterk økning i importen har imidlertid bidratt til å dempe effektene fra høyere etterspørsel til norsk produksjon.*
- *Arbeidsmarkedet har etter hvert tatt seg opp. På årsbasis økte sysselsettingen i 2005 med om lag 14 000 personer, og den registrerte arbeidsledigheten gikk ned. Fra 2004 til 2005 ble summen av antall registrerte ledige og personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak redusert med 8 100, til 83 500. Fra utgangen av januar 2005 til utgangen av januar 2006 ble summen av personer på tiltak og registrerte ledige redusert med 23 100.*
- *Prognosene fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå peker alle i retning av en fortsatt høy aktivitetsvekst i fastlandsøkonomien i 2006. Veksten antas likevel å bli noe lavere enn i 2005, i hovedsak på grunn av mindre ekspansive impulser fra petroleumsinvesteringene og lavere vekst i de norske eksportmarkedene. Sysselsetningsveksten ventes å tilta, og arbeidsledigheten antas å bli redusert. Både husholdningenes forbruk og investeringene i bedriftene i Fastlands-Norge vil ventelig*

fortsette å stige klart. Det ventes en avmatning i boliginvesteringene. Den tradisjonelle vareeksporten ligger an til å øke noe mindre enn i fjor.

4.2.1 Konjunktursituasjonen

Etter en svak utvikling i aktiviteten i fastlandsøkonomien i 2002 kom et omslag på vårparten i 2003, og norsk økonomi har deretter vært i markert oppgang. Nasjonalregnskapet viser at veksten i **BNP for Fastlands-Norge** i 2003 var 1,4 prosent. Ifølge de foreløpige regnskapstallene var veksten i 2004 3,4 prosent. Veksttakten holdt seg godt oppe i 2005 med en vekst på anslagsvis 3½ prosent basert på tall for de tre første kvartalene. En svak produksjonsutvikling innenfor både olje- og gassutvinning og utenriks sjøfart bidro til en lavere vekst i BNP-totalt enn for Fastlands-Norge i 2003, 2004 og trolig også i 2005.

Figur 4.1: BNP - volumvekst fra året før i prosent

* Foreløpige tall

** Prognose

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Omslaget i økonomien startet med at petroleumsinvesteringene tok til å vokse sterkt i siste halvdel av 2002, etter et markert fall fra toppnivået i 1998. I begynnelsen av 2003 tok den tradisjonelle vareeksporten seg opp, etter svak utvikling gjennom de to foregående årene. Også offentlige investeringer tok seg kraftig opp. Fra og med 2. kvartal 2003 skjøt veksten i husholdningenes konsum ny fart. Mot slutten av 2003 fulgte boliginvesteringene og investeringene i tjenesteytende næringer etter, mens konsumveksten i offentlig sektor tok seg klart opp i begynnelsen av 2004. Litt senere på året begynte også industriinvesteringene og investeringene i andre vareproduserende næringer å øke. Omslaget i etterspørselen ga en klar vekst i norsk produksjon i 2004, men i enda sterkere grad en kraftig importvekst. I 2005 har den høye veksten i husholdningenes konsum og i investeringsaktiviteten fortsatt. Særlig oljeinvesteringene, men også investeringer i annen næringsvirksomhet har vist klar vekst. I 2. og 3. kvartal 2005 viste imidlertid sesongjusterte, foreløpige tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet nedgang i boliginvesteringene for første gang siden 2. kvartal 2003.

Rente- og valutakursutviklingen har gitt kraftige impulser til konjunkturutviklingen i de siste årene. Økt rente og rentedifferanse mot utlandet gjennom 2002 bidro til avdemping av

den innenlandske etterspørselen, samtidig med at kronen styrket seg kraftig. Rentenedgang fra slutten av 2002 til begynnelsen av 2004 reverserte dette. Pengemarkedsrentene i Norge har siden 2004 vært rekordlave og til dels lavere enn i euroområdet. Målt mot euro varierte kronkursen i hovedsak mellom 7,8 og 8,0 i andre halvår av 2005. I begynnelsen av 2006 lå eurokursen nær 8,0, noe som innebar at kronen var 2,8 prosent sterkere enn ved forrige årsskifte. Norske kroner har imidlertid svekket seg mot amerikanske dollar slik at kronestyrkingen i denne perioden reduseres til 0,3 prosent målt mot den importveide kronkursen. I vedlegg 5 er det redegjort nærmere for valutakursutviklingen.

Disponibel realinntekt i husholdningene ser ut til å ha økt med noe i overkant av 5 prosent i 2005, om lag det samme som året før, men nesten 1 prosentpoeng mer enn i 2003. Husholdningenes inntektsutvikling har i de senere årene vært betydelig påvirket av svingninger i mottatt aksjeutbytte, som trolig i stor grad har vært skattemotiverte. Endringene i denne inntektskomponenten påvirker antakelig i liten grad husholdningens forbruk. Husholdningens disponible realinntekt *utenom aksjeutbytte* har vist en forholdsvis jevnt økende vekst etter 2000. Inntektsutviklingen i husholdningene er nærmere beskrevet i kapittel 5. Som en skulle vente, finner en mye av dette forløpet igjen i utviklingen i **forbruket i husholdninger og ideelle organisasjoner**. Etter en beskjeden vekst i forbruket på 1,8 prosent i 2001, var økningen i de to påfølgende årene om lag 3 prosent, mens veksten i 2004 var 4,7 prosent. I 2005 ser veksten ut til å bli i overkant av 4 prosent. Til sammenligning var den gjennomsnittlige forbruksveksten i perioden 1984-2004 2,6 prosent. Forklaringen på dette ligger trolig i rentenedgangen gjennom 2003 og 2004. Renten påvirker husholdningenes forbruk dels gjennom virkningen på husholdningens inntekter og dels gjennom avveiningen av forbruk over tid. Realrenter etter skatt ble mer enn halvert fra 2002 til 2003 og ble ytterligere redusert fra 2004 til 2005.

Etter at **investeringene** i fast kapital økte med 0,2 prosent i 2003, viser de foreløpige nasjonalregnskapstallene en vekst på 7,8 prosent i 2004. Veksten ser ut til å ha blitt ytterligere forsterket i 2005; antakelig kom investeringsveksten da opp i nesten 9 prosent. Etter fire år med fall har det i de tre siste årene vært en markert økning i petroleumsinvesteringene. Økningen i petroleumsinvesteringene i 2005 var trolig nær 20 prosent. Veksten i investeringene i Fastlands-Norge kom trolig opp i om lag 5 prosent i 2005. Sterk vekst i bolig- og næringslivsinvesteringene ga kraftige bidrag til denne investeringsveksten. Sesongjusterte tall viser klar vekst i boliginvesteringene i 1. kvartal 2005, og om lag uendret vekst i kvartalet etter. I 3. kvartal i fjor falt imidlertid boliginvesteringene med 1,9 prosent.

En moderat internasjonal konjunkturoppgang og økt produksjonskapasitet i aluminiumsindustrien har bidratt til at veksten i den **tradisjonelle vareeksporten** har tatt seg opp de tre siste årene, etter meget lav vekst i 2001 og 2002. Eksporten av tradisjonelle varer ligger an til å ha økt med over 5 prosent i 2005. Det var særlig økt eksport av kjemiske og mineralske produkter, metaller og verkstedsprodukter som bidro til den sterke veksten. Moderat vekst i innenlandsk etterspørsel, og spesielt investeringsnedgangen i 2003 bidro til at **importvolumet** i starten av oppgangen økte forholdsvis beskjedt. Oppsvinget i økonomien i 2003, og spesielt investeringsomslaget og den sterke konsumveksten i 2004 og 2005, har deretter bidratt til kraftig importvekst.

Høye oljepriser har bidratt til at overskuddet på **driftsbalansen overfor utlandet** har vært meget høyt i flere år. Gjennomsnittsprisen på Brent Blend økte fra 96 kroner per fat i 1998 til 252 kroner per fat i 2000. Deretter har prisen steget ytterligere, og i 2005 var den i

gjennomsnitt 351 kroner per fat. Mens overskuddet på driftsbalansen bare var på en halv milliard kroner i 1998, kom overskuddet trolig opp i nesten 300 milliarder kroner i 2005.

Fra og med statsbudsjettet for 2002 har **finanspolitikken** vært utformet med utgangspunkt i handlingsregelen for finanspolitikken. Ifølge denne skal innretningen av finanspolitikken sikte mot en jevn og opprettholdbar innfasing av petroleumsinntektene, i tillegg til at den skal virke stabiliserende på økonomien. Regelen er konkretisert ved at det strukturelle, oljekorrigerede budsjettunderskuddet over tid skal tilsvare den forventede realavkastningen av Statens pensjonsfond – Utland (Petroleumsfondet) ved inngangen til budsjettåret, der forventet realavkastning er satt til 4 prosent.

I **Tilleggsproposisjonen til Nasjonalbudsjettet 2006** ble det strukturelle, oljekorrigerede underskuddet på statsbudsjettet i 2004 anslått til 57 milliarder kroner. Målt i faste 2006-priser var dette 25 milliarder kroner mer enn det 4-prosentregelen isolert sett skulle tilsi, og målt i forhold til trend-BNP for Fastlands-Norge utgjorde dette 4,4 prosent. I 2005 økte underskuddet ytterligere. I Tilleggsproposisjonen ble det anslått at underskuddet i fjor utgjorde 4,6 prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge. Budsjettpolitikken for 2006 ble innrettet slik at underskuddet målt på denne måten vil holde seg uforandret fra 2005 til 2006. Avviket fra 4-prosentregelen lå dermed an til å bli redusert til 13 milliarder kroner i 2006.

I forskriften for **pengepolitikken** heter det at pengepolitikken skal sikte mot stabilitet i den norske kronens nasjonale og internasjonale verdi, herunder også bidra til stabile forventninger om valutakursutviklingen. Samtidig skal pengepolitikken understøtte finanspolitikken ved å bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting. Det operative målet for Norges Banks rentesetting er en vekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 prosent. Norges Bank skal i sin rentesetting se bort fra de direkte effektene på konsumprisene som skyldes endringer i skatter, avgifter og særskilte, midlertidige forstyrrelser.

Norges Bank satte 12. desember 2002 **styringsrenten**, foliorenten, ned med 0,5 prosentpoeng, etter å ha holdt den uforandret på 7,0 prosent siden 3. juli 2002. Dette var starten på en serie rentenedsettelse. Den siste i rekken kom 12. mars 2004, og foliorenten var med det kommet ned i 1,75 prosent. Renten ble deretter holdt uforandret fram til 30. juni 2005, da den ble satt opp med 0,25 prosentpoeng. Den 2. november 2005 ble foliorenten økt med ytterligere 0,25 prosentpoeng til 2,25 prosent, og renten har siden ikke blitt endret. **Pengemarkedsrenten** har fulgt det samme forløpet, men har ligget om lag $\frac{1}{4}$ prosentpoeng over foliorenten.

I en pressemelding 25. januar 2006 meddelte hovedstyret i Norges Bank at den høye veksttaket i økonomien tilsier at den underliggende prisveksten etter hvert vil ta seg opp, men at det er usikkert hvor raskt dette vil skje. Renten ble holdt uendret, men hovedstyret uttalte at det er utsikter til at renten vil bli økt videre i små, ikke hyppige skritt.

4.2.2 Arbeidsmarkedet

Sysselsettingen falt svakt gjennom 2003 og inn i 2004. Deretter har sysselsettingen tatt seg opp igjen. Ifølge det kvartalsvise nasjonalregnskapet økte sysselsettingen med nesten 15 000 personer fra 3. kvartal 2004 til 3. kvartal 2005. Veksten i sysselsettingen skriver seg i hovedsak fra private tjenesteytende næringer og bygge- og anleggsvirksomhet. Foreløpige nasjonalregnskapstall tyder på at sysselsettingsnedgangen i industrien fortsatte fra 2004 til 2005 for sjuende året på rad. Nedgangen ser imidlertid ut til å ha vært mindre enn årene før. Bemanningsreduksjoner i forsvaret har bidratt til om lag nullvekst i sysselsettingen i offentlig

forvaltning i de tre siste årene. I den sivile statsforvaltningen har det imidlertid vært klar sysselsettingsvekst siden 2004. Etter en nedgang i sysselsettingen i kommunene på 1,0 prosent i 2004, var det i de tre første kvartalene i 2005 en om lag like sterk sysselsettingsvekst.

Tabell 4.2. *Arbeidsmarkedet ifølge arbeidskraftundersøkelsen (AKU), 1000 personer*

	Nivå	Endring fra året før					
	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Arbeidsstyrke (16-74 år)	2400	17	12	17	-3	7	18
Sysselsatte	2289	11	9	8	-17	7	13
16-24 år	269	-2	-7	4	-6	0	-3
25-54 år	1607	-2	-9	-17	-28	1	3
55-74 år	413	10	27	20	19	6	12
Kvinner	1078	6	7	12	-5	3	4
Menn	1211	3	2	-4	-12	3	10
Deltidssysselsatte	606	-14	8	10	3	13	-7
Undersysselsatte ¹⁾	98	-2	1	7	11	12	0
Midlertidig ansatte	201				-11	12	-9
Arbeidsledige	111	6	3	9	14	-1	4
Kvinner	49		3	3	4	0	5
Menn	61	4	0	6	10	0	-1

1) Deltidssysselsatte som ønsker lengre arbeidstid

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Etter jevn vekst i **sykefraværet** noen år viser tall fra sykefraværstatistikken en nedgang på 13 prosent fra 2003 til 2004. Dette utgjorde 1,1 prosent av den samlede arbeidskraftsinnsatsen målt i timer. Fra 4. kvartal 2003 til 4. kvartal 2004 var nedgangen i sykefraværet hele 25 prosent. Utviklingen i sykefraværet har trolig bidratt til å redusere veksten i antall sysselsatte personer i denne perioden. Det var det legemeldte sykefraværet som ble redusert. Gjennom 2005 var sykefraværet stabilt. Fra 3. kvartal 2004 til 3. kvartal 2005 økte sykefraværet med 2,4 prosent.

Arbeidsstyrken defineres som summen av sysselsatte og arbeidsledige. Utviklingen i arbeidsstyrken påvirkes av utviklingen i demografiske forhold, som endringer i befolkningens størrelse og sammensetning (inkludert innvandring), men også av atferdsendringer (endringer i yrkesaktiviteten for ulike grupper). Gitt konstante yrkesfrekvenser etter kjønn, alder, utdanningsnivå og utdannings- og pensjonsmottakerstatus er befolkningsutviklingen beregnet å bidra til å øke arbeidsstyrken med om lag 13 000 personer årlig i de nærmeste årene. Om lag 60 prosent av dette kan tilskrives befolkningsøkning som følge av innvandring. Arbeidsstyrken var nær uforandret i 2003 og 2004, noe som innebærer at det gjennomgående var en nedgang i yrkesfrekvensene i denne perioden. Fra 2004 til 2005 steg imidlertid arbeidsstyrken med 18 000 personer. Utvidelsen av EU med nye medlemsland fra Øst-Europa 1. mai 2004 har bidratt til økt usikkerhet om omfanget av arbeidsinnvandringen til Norge.. Det er også vanskelig å måle dette omfanget, blant annet fordi det både kan være kortvarige opphold og tjenesteimport.

Andelen av befolkningen i aldersgruppe 16-74 år som er sysselsatt, har falt siden 2000. Dette skyldes delvis redusert yrkesaktivitet generelt, men også at befolkningens sammensetning endres slik at det blir relativt sett flere unge og eldre. Det er i disse aldersgruppene

yrkesaktiviteten er lavest. For aldersgruppen 25-54 år økte andelen sysselsatte med 0,3 prosentpoeng fra 2003 til 2005, etter å ha falt med 2,2 prosentpoeng fra 2001 til 2003.

Arbeidsledighetsraten ifølge AKU var i 1998 og 1999 på årsbasis 3,2 prosent, det laveste nivået de siste 15 år. Arbeidsledigheten økte deretter til midten av 2003, og ble i gjennomsnitt for året 4,5 prosent. Etter toppen i 2003 har ledigheten ifølge AKU vært om lag uendret. Årsgjennomsnittet for 2005 ble 4,6 prosent mot 4,5 prosent året før.

Justert for normale sesongvariasjoner nådde summen av **personer på tiltak og registrerte ledige** ved arbeidskontorene en bunn på om lag 65 000 personer i mai 1999. Deretter økte ledigheten målt på denne måten helt til desember 2003, til litt over 112 000 personer. Summen av personer på tiltak og registrerte ledige har etter dette gått klart ned. Nedgangen var moderat fram til våren 2005, men summen av personer på tiltak og registrerte ledige har siden kommet mer markert ned. Som årsgjennomsnitt var 83 500 personer helt ledige i 2005, 8 100 færre enn i 2004. Ved utgangen av januar 2006 var nær 89 600 personer registrert som enten helt ledige eller ordinære tiltaksdeltakere, 23 100 færre enn ett år tidligere. Ved utgangen av januar 2006 deltok 11 000 på ordnære arbeidsmarkedstiltak, mot 16 000 ved utgangen av januar 2005.

Arbeidsledige med en varighet på 26 uker eller lenger regnes som langtidsledige ifølge Aetat. Mens antall **langtidsledige** gikk ned fra 2003 til 2004, økte antall korttidsledige i samme periode. I 2005 sank både korttidsledigheten og langtidsledigheten. I 1999 og 2000 utgjorde de langtidsledige om lag 25 prosent av de helt arbeidsledige. Deretter steg andelen langtidsledige til 28,4 prosent i 2003, før den falt til 27,3 prosent i 2004 og 25,6 prosent i 2005.

Den registrerte ledigheten gikk i 2005 ned i alle fylker. Den største prosentvise nedgangen har kommet i Aust-Agder, Møre og Romsdal, Telemark og Sogn og Fjordane. Det er i første rekke ledigheten blant industriarbeidere som har gått ned i disse fylkene. Ledighetsraten var ved utgangen av januar 2006 lavest i Sogn og Fjordane og Akershus, med henholdsvis 2,2 og 2,5 prosent. Den høyeste ledigheten hadde Finnmark med 5,6 prosent, Nordland med 4,3 prosent og Oslo med 4,0 prosent.

Fra utgangen av januar 2005 til utgangen av januar 2006 har det vært nedgang i arbeidsledigheten for alle **yrkesgrupper**. Med 28 prosent lavere ledighet enn året før var ledighetsnedgangen størst for personer i industriyrker og naturvitenskaplige yrker. Nedgangen var minst for grupper i helse, pleie og omsorg og handelsarbeid, med henholdsvis 9 og 11 prosent nedgang. Nivået på ledigheten var ved utgangen av januar 2006 høyest i annet servicearbeid med 4,8 prosent, mens ledigheten blant bygge- og anleggsarbeidere var 4,6 prosent. Ledigheten blant handelsarbeidere og industriarbeidere var på samme tid om lag 4 prosent. Med kun 1,3 prosent ledige var det ved utgangen av januar 2006 færrest ledige innen undervisningsarbeid.

Mens ledigheten økte klart innen alle **utdanningskategorier** fra 2002 til 2003, var det fra 2003 til 2004 særlig blant grupper med høyere utdanning at ledigheten fortsatte å øke. Nedgangen i ledigheten siden 2004 har fordelt seg jevnt på alle utdanningskategoriene. Nivået på ledigheten er klart høyest i gruppene med lavest utdanning.

Den registrerte ledigheten hos Aetat og ledigheten ifølge AKU har utviklet seg noe ulikt det siste året. Ved å koble disse to registrene sammen har man kunnet analysere årsakene til dette.

I analysen er 1. halvår 2005 sammenlignet med 1. halvår 2004. Undersøkelsen viste at i 1. halvår 2005 var kun 55 prosent av de som var registrert som ledige hos Aetat, også ledige ifølge AKU, mens 20 prosent var definert som sysselsatte og 26 prosent var utenfor arbeidsstyrken. Nedgangen i ledigheten hos Aetat kom i hovedsak blant de som var definert som sysselsatte i AKU, og oppgangen i ledigheten i AKU kom særlig blant de som var registrert som yrkeshemmede hos Aetat. De yrkeshemmede registreres ikke som ledige hos Aetat. Det har vært sterk vekst i antall yrkeshemmede de siste seks årene. I 2005 var 93 300 personer yrkeshemmede, nesten 6 900 flere enn året før og hele 38 600 flere enn i 1999. I 1. halvår 2005 var det 12 prosent av de registrerte yrkeshemmede hos Aetat som svarte slik at de ble definert som ledige i AKU.

Tabell 4.3 Arbeidsstyrken i prosent av alle personer i hver gruppe, ifølge arbeidskraftsundersøkelsen (AKU)

	Nivå	Endring fra året før i prosentpoeng					
	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
I alt	72,4	0,1	0,1	0,0	-0,6	-0,3	-0,2
Kvinner, 16-24	59,4	0,5	0,0	2,4	-2,0	-0,8	-1,8
Menn, 16-24	61,0	0,6	-2,4	-0,1	-1,7	-1,3	-0,8
Kvinner, 25-54	83,1	0,1	-0,1	-0,3	-0,5	0,2	0,4
Menn, 25-54	90,1	-0,4	0,0	-0,4	-1,0	0,0	0,1
Kvinner, 55-74	42,8	0,5	2,3	2,1	0,8	-0,6	0,3
Menn, 55-74	53,7	1,1	2,1	0,3	1,6	0,0	0,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.4 Arbeidsmarkedstall fra AETAT, tall i 1000 personer

	Nivå	Endring fra samme periode året før					
	2004	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Registrert helt ledige	83,5	3,1	0,0	12,6	17,4	-1,1	-8,1
Helt permitterte	3,2	1,0	-1,3	0,5	3,5	-5,1	-1,7
Ordinære tiltaksdeltakere	13,2	3,1	-1,4	-0,8	5,0	2,6	-3,8
Delvis sysselsatte	41,1	-0,1	-1,7	2,3	5,8	0,8	-1,1
Tilgang ledige stillinger	238,1					2,7	35,6
Beholdning ledige stillinger	13,3					-0,4	2,6

Kilde: AETAT

Tabell 4.5 *Sysselsatte ifølge nasjonalregnskapet¹⁾, 1000 personer*

	Nivå	Endring fra året før						1.-3. kv. 2005 ²⁾
	2004	2000	2001	2002	2003	2004		
I alt.....	2295,9	9,4	6,3	2,3	-14,1	8,2	10,8	
Olje og utenriks sjøfart.....	69,7	-2,3	2	1,6	-1,4	-0,8	-1,0	
Fastlands-Norge.....	2226,2	11,7	4,3	0,7	-12,6	9,0	11,8	
Industri og bergverksdrift.....	270,4	-7,4	-8,2	-5,0	-13,5	-8,0	-2,6	
Annen vareproduksjon.....	229,8	-5,4	-2,7	-2,5	0,0	0,2	0,7	
Primærnæringer.....	80,1	-2,8	-3,6	-2,9	-4,1	-2,6	-2,8	
Elektrisitetsforsyning.....	13,4	-0,1	-1	-1,5	-0,3	0,1	-0,1	
Bygge- og anleggsvirksomhet.....	136,2	-2,5	1,9	2,0	4,3	2,7	3,6	
Tjenesteytende næringer ekskl. off. forvaltning.	1002,4	19,9	6,9	6,8	3,7	15,6	10,4	
Varehandel.....	315,5	5,1	-0,1	3,4	6,5	7,0	3,5	
Samferdsel.....	144,0	-1,9	-1,9	-2,2	-3,5	-1,8	-1,0	
Annen tjenesteyting.....	542,9	16,7	8,9	5,6	0,6	10,3	7,9	
Offentlig forvaltningsvirksomhet.....	723,6	4,5	8,4	1,3	-2,8	1,2	3,3	
Statsforvaltningen.....	269,8	-0,7	-0,5	106,7	-3,4	5,7	0,1	
Kommuneforvaltningen.....	453,8	5,2	8,8	-105,3	0,6	-4,5	1,7	

1) Nasjonalregnskapstallene (NR) avviker noe fra AKU, bl.a. ved at NR inkluderer utenlandske sjøfolk på norske skip.

2) Gjennomsnittet av sesongjusterte tall for de tre første kvartalene i 2005 i forhold til årgjennomsnittet for 2004.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

4.2.3 Utsiktene framover

De siste publiserte **prognosene** fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå (SSB) for utviklingen i norsk økonomi framover er ganske samstemte. De peker mot god vekst og fortsatt høykonjunktur i inneværende år. Veksttakten antas likevel å bli noe lavere enn i 2005. Årsaken til avmatningen er i hovedsak mindre ekspansive impulser fra petroleumsinvesteringene og lavere vekst i de norske eksportmarkedene. I tillegg bidrar en moderat oppgang i renten til å redusere den innenlandske etterspørselen. Prognosene er basert på en pengemarkedsrente på nær 3,0 prosent som gjennomsnitt for 2006. Som årgjennomsnitt har Norges Bank og SSBs prognoser basert seg på en svak styrking av den importveide kronkursen på i underkant av 1 prosent i 2006.

Husholdningenes **forbruk** anslås å øke med mellom 3 og 4 prosent i 2006. Økt sysselsetting bidrar til å øke husholdningenes disponible realinntekter. Økt rente, høyere konsumprisvekst og lavere aksjeutbytter trekker imidlertid i motsatt retning. Justert for mottatte aksjeutbytter forventer SSB om lag nullvekst i husholdningenes disponible realinntekt i 2006. Konsumet i offentlig forvaltning ventes å øke med om lag 2 prosent i år.

Det ligger an til fortsatt høye **petroleumsinvesteringer** i år. Finansdepartementet legger til grunn uendret nivå på petroleumsinvesteringene fra det høye nivået i 2005, mens Norges Bank og SSB antar at investeringene øker ytterligere noe i 2006. Investeringene i Fastlands-Norge er antatt å øke i om lag samme størrelsesorden som i fjor. Det er særlig økte næringslivsinvesteringer som bidrar til denne veksten. Investeringene i offentlig forvaltning blir om lag uforandret fra 2005 til 2006 ifølge prognosene, når en ser bort fra den planlagte overleveringen av to fregatter fra Spania. Etter en periode med sterk vekst i boliginvesteringene antas det at nivået i 2006 blir om lag som i 2005.

Som årsgjennomsnitt ventes den økonomiske veksten hos våre handelspartnere å holde seg bra oppe i 2006, men noe lavere enn i fjor. I prognosene til Finansdepartementet og Norges Bank vokser **tradisjonell vareeksport** i 2006 med rundt 3½ prosent. Statistisk sentralbyrå legger til grunn en eksportvekst på 2,4 prosent.

En noe lavere innenlandsk og utenlandsk etterspørselsvekst ventes å bidra til en moderat nedgang i veksttakten i norsk økonomi. Veksten i **BNP Fastlands-Norge** antas imidlertid å bli noe høyere enn det som kan betraktes som en langsiktig trendvekst. Finansdepartementet og SSB forventer en vekst på nær 2½ prosent, mens Norges Bank anslår veksten i fastlandsøkonomien til 3¼ prosent. BNP i alt ligger an til å øke litt mindre som følge av en noe lavere vekst i olje- og gassproduksjonen. Oljeprisene er som årsgjennomsnitt antatt å bli om lag 350 kroner per fat i 2006, omtrent det samme som i 2005. **Overskuddet på driftsbalansen** vil trolig kun gå moderat ned fra det rekordhøye nivået på nær 300 milliarder kroner i 2005.

Prognosene fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå viser at det ventes en markert økning i antall **sysselsatte** i 2006. Statistisk sentralbyrå og Norges Bank anslår veksten til rundt 1½ prosent. Finansdepartementet venter en sysselsettingsvekst på 1 prosent. Det ventes at arbeidsledigheten vil gå ned med rundt ½ prosentpoeng fra 2005 til 2006. Målt ved AKU anslås ledigheten i 2006 til om lag 4 prosent. Usikkerheten i utviklingen i arbeidsledigheten er knyttet til det generelle aktivitetsnivået i norsk økonomi, men også til produktivitetsveksten, utviklingen i gjennomsnittlig arbeidstid og arbeidsstyrken, herunder arbeidsinnvandring.

SSBs anslag for **lønnsvæksten** i 2006 er 3,7 prosent, og Finansdepartementets anslag er 3½ prosent. Norges Bank har anslått en lønnsvekst for inneværende år på 4¼ prosent. Norges Banks anslag for lønnsveksten inkluderer kostnader knyttet til innføring av obligatorisk tjenestepensjon. Anslagene på **prisveksten** målt ved KPI i 2006 er henholdsvis 2,3, 1¾ og 2 prosent for SSB, Finansdepartementet og Norges Bank. Den underliggende inflasjonen, målt ved KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer, ventes som årsgjennomsnitt å ligge litt lavere. Økningen i merverdiavgiften for matvarer fra 11 til 13 prosent bidrar til dette.

Tabell 4.6 Utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår

	2004 Regnskap	2005 SSB ¹⁾	2006		
			SSB ¹⁾	NB ²⁾	FIN ³⁾
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	4,7	4,2	3,9	3 ½	3,1
Konsum i offentlig forvaltning	2,2	1,7	1,9	2	1,9
Bruttoinvesteringer i fast kapital	7,8	8,8	6,2	..	2,7
- Fastlands-Norge	7,2	5,3	6,5	6	3,6
- Utvinning og rørtransport	7,8	19,5	5,1	2 ½	0,0
Eksport	0,8	0,4	2,5	..	2,7
- Tradisjonelle varer	3,4	5,5	2,4	3 ¼	3,6
Import	8,9	7,0	7,8	4 ¼	4,5
- Tradisjonelle varer	10,2	8,0	5,6	..	5,1
Bruttonasjonalprodukt	2,8	2,4	2,1	2 ¾	2,1
- Fastlands-Norge	3,4	3,4	2,4	3 ¼	2,5
Sysselsatte personer	0,4	0,6	1,6	1 ½	1,0
Utførte timeverk, Fastlands-Norge	2,0	1,6	1,0
Arbeidsledighetsrate -AKU (nivå)	4,5	4,6	3,9	4	4,1
Årslønn	3,5	3,9 ⁴⁾	3,7 ⁴⁾	4 ¼	3 ½
Konsumprisindeksen	0,4	1,6	2,3	2	1 ¾
Driftsbalansen, mrd. kroner	231,4	290,8	275,1
Husholdningenes disponible realinntekt	5,1	5,2	-5,7
MEMO:					
Pengemarkedsrente (nivå)	2,0	2,2	2,9	3	3,0
Importveid kronekurs ⁵⁾	3,0	-3,9	-0,6	-¾	..
Gjennomsnittlig lånerente ⁶⁾ (nivå)	4,2	4,0	4,4
Råoljepris ⁷⁾ i kroner (nivå)	257	351	340	..	350

1) Anslag ifølge Statistisk sentralbyrå, Økonomiske analyser 6/2005, desember 2005.

2) Anslag ifølge Norges Bank. Inflasjonsrapport 3/2005, november 2005.

3) Anslag ifølge Finansdepartementet, St.meld. nr. 1 (2005-2006), oktober 2005.

4) Lønn per normalårsverk - som også inneholder overtid.

5) Positivt tall inneholder svekket krone.

6) Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner.

7) Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kapittel 5

Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene

- *Husholdningenes disponible realinntekt økte ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet med 5,1 prosent fra 2003 til 2004.*
- *Lønnsinntekter og netto formuesinntekter ga de største bidragene til inntektsveksten.*
- *Regnet per person gikk disponibel realinntekt opp med 4,5 prosent i 2004.*
- *Lønnstakere hadde en gjennomsnittlig økning i reallønn etter skatt på 2½ prosent fra 2004 til 2005 mot 3,1 prosent året før.*

Avsnitt 5.1 fokuserer på husholdningenes samlede disponible realinntekt basert på nasjonalregnskapet. I tillegg til lønnsinntekter omfatter dette inntektsbegrepet pensjoner og stønader fra det offentlige, formuesinntekter og - utgifter, skatt på inntekt og formue samt driftsresultatet til personlig næringsdrivende. I avsnitt 5.2 presenteres mer detaljerte tall for inntektsutviklingen for lønnstakere. En ser på lønnsutviklingen i de største forhandlingsområdene og for utvalgte typer husholdninger, der en spesielt fokuserer på betydningen av ulik lønnsutvikling og dessuten endringer i personskattene I 5.3 omtales utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden de to siste årene og skatteendringer for pensjonister, og i avsnitt 5.4 redegjøres for en del trekk ved fordelingen av lønnsinntekt.

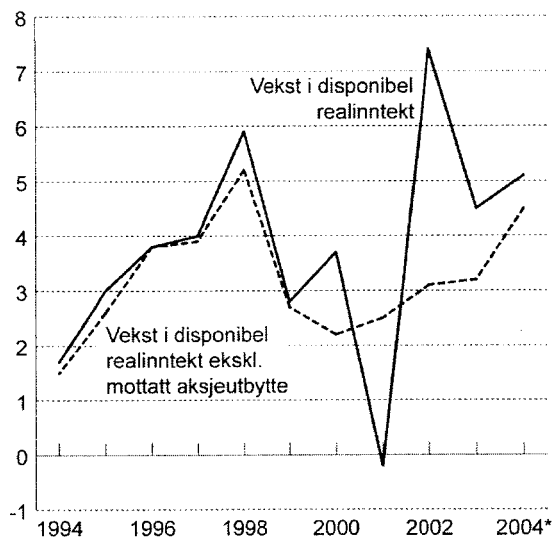
5.1 Disponibel realinntekt i husholdningssektoren

Nasjonalregnskapets inntektsregnskap inneholder en samlet oversikt over husholdningssektorens inntekter og utgifter, dvs. etter at en har summert over alle økonomiske enheter hjemmehørende i husholdningssektoren. (For en nærmere redegjørelse for hva som inngår i husholdningssektoren se boks 5.1)

Figur 5.1 viser veksten i disponibel realinntekt og disponibel realinntekt eksklusive mottatt aksjeutbytte de siste årene. Ifølge nasjonalregnskapet økte husholdningenes disponible realinntekt med 5,1 prosent i 2004. I perioden 1995 - 2004 var den gjennomsnittlige veksten i husholdningenes disponible realinntekt på 4,0 prosent per år. De store svingningene i inntektsveksten i de siste årene, skyldes i all hovedsak store positive og negative vekstbidrag fra mottatt aksjeutbytte. Størrelsen på utbetalt aksjeutbytte er trolig påvirket av skattemessige tilpasninger gjennom foretak der husholdningene eier majoriteten av aksjene.

Figur 5.1 viser veksten i disponibel realinntekt og disponibel realinntekt eksklusive mottatt aksjeutbytte, og illustrerer hvilken betydning svingningene i mottatt aksjeutbytte har hatt for veksten i disponibel realinntekt.

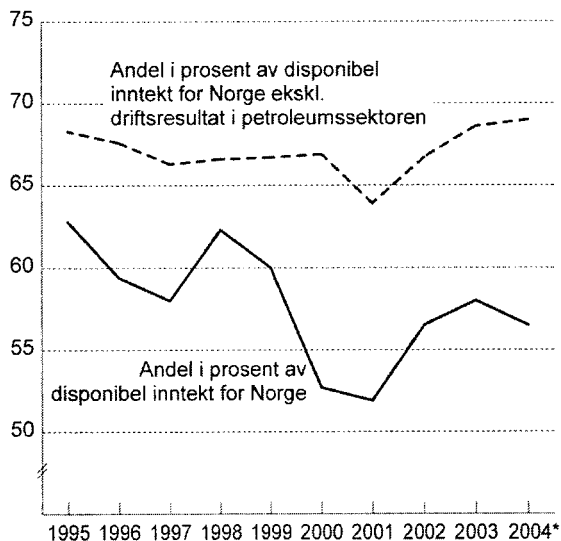
Figur 5.2 viser husholdningenes disponible inntekt i prosent av disponibel inntekt for Norge og i prosent av disponibel inntekt for Norge eksklusive driftsresultatet i petroleumsnæringene. Utviklingen preges av både høye oljepriser, som trekker opp disponibel inntekt for Norge, og av høy og varierende vekst i disponibel inntekt for husholdningene.

Figur 5.1 Vekst i disponibel realinntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner. Prosentvis endring fra året før.

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 5.2 Disponibel inntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner.

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 5.1 viser hvordan de ulike inntekts- og utgiftskomponentene har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekter i perioden 1995-2004. Bidragene fra lønnsinntekter, som er den største inntektskomponenten, har jevnt over vært store i de siste 10 årene med unntak av 2000 og 2003. I 2003 var vekstbidraget fra lønnsinntektene negativt. Dette skyldes nedgang i sysselsettingen. Tall fra nasjonalregnskapet viser at vekstbidraget fra lønnsinntektene var på 2,7 prosentpoeng i 2004.

Tabell 5.1. Bidrag til vekst i disponibel realinntekt. Prosentpoeng.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004*	gj.snitt
Vekst i disponibel realinntekt. Prosent	3,0	3,8	4,0	5,9	2,8	3,7	-0,2	7,4	4,5	5,1	4,0
Bidrag fra											
– Lønnsinntekter	3,2	3,9	4,5	5,3	3,5	1,7	2,7	3,1	-0,3	2,7	3,0
– Offentlige stønader	0,2	1,2	0,5	1,3	1,5	1,2	1,4	1,9	2,1	0,7	1,2
– Skatt av inntekt og formue	-1,4	-2,1	-2,2	-2,0	-1,3	-1,4	-1,1	-0,7	0,0	-1,6	-1,4
– Mottatt Aksjeutbytte	0,4	0,1	0,3	0,8	0,2	1,5	-2,5	4,4	1,5	1,0	0,8
– Netto renteinntekter mv.	0,8	0,3	0,7	-0,4	-1,0	0,1	-0,3	-0,4	0,2	1,4	0,1
– Blandet inntekt ¹	0,1	-0,7	-0,2	0,1	-0,2	0,1	0,1	0,8	0,1	0,5	0,1
– Andre inntekter netto	-0,4	1,2	0,6	0,8	0,2	0,5	-0,4	-1,6	0,8	0,4	0,2

* Foreløpige tall

1. Blandet inntekt er driftsresultatet i bolignæringen, samt næringsinntekt til personlig næringsdrivende.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Offentlige stønader, som er den viktigste inntektskilden for pensjonister og trygdede, har i hele perioden 1995-2004 gitt positive bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. I perioden 1998-2003 var bidraget fra offentlige stønader gjennomgående høyt. Dette må ses i sammenheng med en økning i utgiftene under folketrygden, samt innføring av kontantstøtteordningen i perioden. For 2004 viser foreløpige nasjonalregnskapstall at posten ga et vekstbidrag på 0,7 prosentpoeng. Det relativt lave vekstbidraget dette året må ses i sammenheng med reduksjon i sykepengeutbetalinger, arbeidsledighetsstønader og utdanningsstønader. Utbetalingene av alder og uførepensjoner trakk opp etter en realvekst på 4,8 prosent i 2004.

Bidragene fra skatt av inntekt og formue vil, med uendrede gjennomsnittlige skattesatser, være negative så lenge realinntektene øker. Ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet bidro skatt av inntekt og formue til å redusere veksten i husholdningenes disponible realinntekt med 1,6 prosentpoeng i 2004. Det relativt høye negative bidraget må ses i sammenheng med veksten i lønnsinntektene samt lavere netto renteutgifter, som isolert trekker i retning av høyere skattbar inntekt.

Husholdningenes formuesinntekter består av renter på bankinnskudd, aksjeutbytte, beregnet avkastning på forsikringskrav og leieinntekter fra landeiendom. Formuesutgiftene består i all hovedsak av gjeldsrenter. Husholdningene har langt høyere rentebærende gjeld enn rentebærende fordringer, når vi holder husholdningenes forsikringskrav utenom (se boks). Tabell 5.1 viser hvordan nettorenteinntekter mv. og mottatt aksjeutbytte har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. Det framgår av tabellen at spesielt mottatt aksjeutbytte har bidratt mye til veksten de siste fem årene. For 2004 viser foreløpige tall at nettorenteinntekter bidro med 1,4 prosentpoeng til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. Det relativt høye bidraget må sees i lys av fallende rentesatser som medførte at renteutgiftene falt mer enn renteinntektene. Fortsatt høy vekst i mottatt aksjeutbytte gjorde at denne posten bidro med 1,0 prosentpoeng til veksten i husholdningenes disponible realinntekt fra 2003 til 2004.

Tall fra inntektsregnskapet for husholdningssektoren er summariske i den forstand at de ikke korregerer for endringer i husholdningenes antall og sammensetning. *Disponibel*

realinntekt regnet per person kan for 2004 anslås til i underkant av 180 000 kroner. Med omtrent 2,3 personer per husholdning (jfr. Folke- og bolig tellingen 2001) blir gjennomsnittlig disponibel realinntekt per husholdning i overkant av 410 000 kroner. I tabell 5.2 vises beregnet årlig prosentvis vekst i disponibel realinntekt i husholdningssektoren regnet per person i perioden 1995-2004. I denne perioden var den årlige gjennomsnittlige veksten i disponibel realinntekt per person 3,4 prosent. For 2004 viser foreløpige nasjonalregnskapstall en vekst på 4,5 prosent mot 3,9 prosent i 2003.

Tabell 5.2. Vekst i disponibel realinntekt per person¹. Vekst fra året før i prosent

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004*	Gj.snitt 1995-04
Disponibel realinntekt per person	2,4	3,3	3,4	5,2	2,0	3,1	-0,6	6,7	3,9	4,5	3,4

* Foreløpige tall

¹Basert på tall fra folkemengden ved utgangen av året.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Boks 5.1 Nærmere om noen begreper knyttet til husholdningenes inntekter

Utviklingen i husholdningenes *disponible realinntekter* blir i hovedsak bestemt av fire forhold; inntektsutviklingen, skatteendringer, utviklingen i netto formuesinntekter og prisutviklingen.

- En personhusholdning kan ha *inntekt* fra flere kilder, f.eks. lønnsinntekt og blandet inntekt. Blandet inntekt er driftsresultatet fra næringsvirksomhet, som blant annet inkluderer avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie. Husholdningene kan ha formuesinntekter som består av renteinntekter på bankinnskudd, utbytte på aksjer, avkastning på forsikringskrav og leieinntekter fra landeiendom. Husholdningen kan også ha inntekter fra pensjoner og trygder. En lønnstakerhusholdning har lønn som hovedinntekt, mens blandet inntekt og trygder er hovedinntekter for henholdsvis personlig næringsdrivende og trygdede. Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig ifølge konvensjonene i nasjonalregnskapet regnes som konsumert i sin helhet det året de anskaffes. I tråd med dette inngår derfor ikke beregnet avkastning på varige konsumgoder utenom bolig som inntekt i nasjonalregnskapets inntektsregnskap. Husholdningene er derimot eiere av produksjonssektoren for bolig tjenester, og mottar den beregnede avkastningen på boligkapitalen som en del av sin inntekt.
- Tallene i dette kapittelet inneholder også inntektene og utgiftene til ideelle organisasjoner. Ideelle organisasjoner er enheter som tilbyr sine tjenester til husholdningene, og som hovedsakelig er engasjert i ikke-markedsrettet virksomhet. Deres hovedinntektskilder er overføringer fra offentlig forvaltning, medlemskontingenter og frivillige bidrag fra husholdninger og foretak.
- *Skatten* for ulike husholdninger kan variere selv om den samlede inntekten i utgangspunktet er lik. Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengige av hvordan husholdningene innretter seg. F.eks. vil skattene avhenge av om inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekt dem i mellom.
- Beregninger av *disponibel realinntekt* krever en omregning til faste priser, dvs. en må dividere den løpende inntekten med en *prisindeks*. Valget av prisindeks er ikke opplagt. Det vanlige er å deflatere husholdningenes inntekter med en felles prisindeks - enten konsumprisindeksen eller nasjonalregnskapets prisindeks for husholdningers og ideelle organisasjoners totale forbruk. I beregningene i denne rapporten er den sistnevnte prisindeksen benyttet.

Det bør nevnes at enkelte inntektskomponenter som inntektsføres i nasjonalregnskapet, ikke utbetales til husholdningene det aktuelle året. Et eksempel på dette er avkastning på husholdningenes *forsikringskrav*. Husholdningenes forsikringskrav er i hovedsak verdien av beholdningene i livsforsikring og pensjonsfond.

Omvurdering av aktiva, f.eks. ikke realiserte aksjegevinst/tap, endringer i verdien av boligkapitalen o.l., inngår ikke i begrepet disponibel inntekt slik det er presisert ovenfor. Slike omvurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmulighetene over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdningene.

5.2 Vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger

Avsnitt 5.1 gjengir tall for husholdningenes samlede disponible realinntekt basert på nasjonalregnskapet, som i tillegg til lønnsinntekter bl.a. omfatter pensjonsinntekter, blandet inntekt (i hovedsak driftsresultatet fra næringsvirksomhet) og netto formuesinntekter, jf. boks 5.1. I dette avsnittet studeres utviklingen i kjøpekraft for ulike grupper lønnstakerhusholdninger, dvs. som har lønn som hovedinntektskilde. Endringer i skatter vil medføre forskjeller i lønnsveksten før og etter skatt. I tillegg vil prisøkning normalt bidra til at lønn etter skatt øker mindre reelt enn nominelt. Veksten i reallønn etter skatt forteller hvordan kjøpekraften for lønnsinntekten for ulike grupper lønnstakere har endret seg.

Økningen i gjennomsnittlig reallønn²⁰ etter skatt for lønnstakere med et fullt normalårsverk (uten overtid) var om lag 2½ prosent fra 2004 til 2005.

5.2.1 Nærmere om beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt fra 2003 til 2005 for hovedgrupper av lønnstakere

Maksimal skatt på alminnelig inntekt har vært 28 prosent fra 1992 til 2006. Maksimal marginalsatt på lønn i denne perioden er gjengitt i tabell 5.3.

Endringen i skattleggingen av lønnsinntekter de senere år kjennetegnes først og fremst ved økninger i bunnfradragene og reduksjoner i toppskatt. Skattesatser og inntektsgrenser mv. for inntektsårene fra 2000 til 2006 fremgår i tabell 4.1 i vedlegg 4. For øvrig viser både tabell 5.4 og 5.5 at reallønn etter skatt øker mest for personer som får lettelser i toppskatten.

I tabell 5.4 legger Beregningsutvalget fram beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt for hovedgrupper av lønnstakere fra 2003 til 2005. Det er tatt utgangspunkt i gjennomsnittlig nivå og vekst i årslønn som vist i tabell 3.1. Det er videre sett bort fra endringer i skattemessige fradrag den enkelte måtte ha hatt utover standardfradrag.

Tabell 5.3 Maksimal skatt på alminnelig inntekt og lønn. 1992-2006.

År	Maksimal skatt på alminnelig inntekt. Prosent	Maksimal marginalsatt på lønn, ekskl. arbeidsgiveravgift. Prosent
1992	28	48,8
1993-1998	28	49,5
1999	28	49,3
2000-2004	28	55,3
2005	28	51,3
2006	28	47,8

Kilde: Beregningsutvalget.

²⁰ Utgangspunktet for beregningene i dette avsnittet er gjennomsnittlig årslønn for lønnstakere som har utført et fullt normalårsverk uten overtid.

Tabell 5.4 Beregnet vekst i reallønn etter skatt per årsverk for utvalgte grupper. Lønnstakere i klasse 1 med gjennomsnittlig årslønn og med standardfradrag. Vekst i prosent

Grupper	Gjennomsnittlig årslønn i 2004, kr	2003-2004		2004-2005	
		Lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Anslått lønnsvekst	Anslått vekst i reallønn etter skatt
Industriarbeidere ¹⁾	297 200	3,6	3,2	3¼	2¾
Industrifunksjonærer ²⁾	435 700	3,8	3,4	4¼	4¼
HSH-bedrifter i varehandel ³⁾	306 400	3,5	3,1	-	-
Forretnings- og sparebanker og forsikring ⁴⁾	400 900	4,0	3,6	7,7	6,8
Statsansatte.....	339 100	3,7	3,3	3⅓	2¾
Kommuneansatte ⁵⁾	306 000	3,8	3,4	3½	3
Veid snitt av alle grupper ⁶⁾	335 500	3,5	3,1	3¼	2½

1) Gjelder for industriarbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke. Omfatter industriarbeidere som inngår i NHO-bedrifter.

2) Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter.

3) Tall for HSH-bedrifter i varehandel er for heltidsansatte.

4) Dekker noen flere grupper enn forhandlingsområdet. Den sterke lønnsveksten fra 2004 til 2005 skyldes høye bonusutbetalinger i 2005.

5) Inklusive skoleverket.

6) Gjennomsnittet er veid med andel av total utbetalt lønn som vekt. Gjennomsnittet gjelder alle grupper, også de som ikke inngår i tabellen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Tabell 5.4 viser at lønnstakere som har hatt en årslønn og en lønnsvekst som tilsvarer gjennomsnittet for alle grupper, har fått en økning i reallønn etter skatt på 2½ prosent fra 2004 til 2005. Dette er en reduksjon på om lag (0,6) prosentpoeng i forhold til veksten fra 2003 til 2004. Denne reduksjonen skyldes både lavere lønnsvekst og høyere prisevekst enn året før.

For industriarbeidere økte reallønnen etter skatt i gjennomsnitt med 2¾ prosent fra 2004 til 2005, mens økningen for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter var om lag 4¼ prosent i samme periode. For kommuneansatte inklusive skoleverket økte reallønnen etter skatt i gjennomsnitt med 3 prosent fra 2004 til 2005. Veksten for statsansatte var på om lag 2¾ prosent. Ansatte innen finanstjenester har hatt en kjøpekraftsutvikling på i størrelsesorden 6,8 prosent i denne perioden.

Beregningsutvalget har også sett på hva familietyper kan bety for kjøpekraftsutviklingen. I tabell 5.5 har en beregnet utviklingen i reallønn etter skatt for lønnstakere med en lønnsinntekt i 2004 på henholdsvis 300 000 kroner, 550 000 kroner og 750 000 kroner. Beregningene er utført for enslige lønnstakere hhv. uten barn og med ett barn, for lønnstakere som forsørger ektefelle og to barn, og for ektepar der begge ektefeller arbeider og har to barn.

De generelle forutsetningene for beregningene er nærmere omtalt i boks 5.2.

Boks 5.2 Beregninger av endringer i reallønn etter skatt

Beregningene av endringer i reallønn etter skatt i dette avsnittet bygger på følgende forutsetninger:

- Inntektstakeren mottar bare én inntektsart (lønn).
- Det er bare tatt hensyn til skatteregler som berører alle eller de fleste lønnstakere. Det vil bl.a. si at det kun gis standardfradrag i inntekt (personfradrag, minstefradrag og særskilt fradrag i arbeidsinntekt).
- Barnetrygd er regnet som negativ skatt. Det er ikke tatt hensyn til andre overføringer fra offentlige budsjetter, herunder kontantstøtten som ble innført fom. 1.8.1998.
- Det er brukt samme prisindeks (konsumprisindeksen) for alle husholdningstyper ved omregning til reallønn. Konsumprisindeksen økte med 0,4 prosent fra 2003 til 2004 og med 1,6 prosent fra 2004 til 2005.

Beregninger basert på så enkle forutsetninger må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse:

- Resultatene indikerer i hvilken retning endringer i sentrale skatteregler isolert sett trekker.
- Siden det bare forhandles om lønn, kan beregninger der en kun endrer lønnsinntekten være av særlig interesse.

Den nominelle lønnsinntekten etter skatt beregnes ved å trekke inntektsskatter og avgifter til folketrygden fra lønnsinntekten. For barnefamilier tas også hensyn til barnetrygden. Lønnsinntekt etter skatt beregnet på denne måten gir uttrykk for hva lønnstakeren har til disposisjon av lønnsinntekten (og eventuelt barnetrygden) til betaling av gjeldsrenter og til kjøp av varer og tjenester etter at samlede skatter er betalt. Reallønn etter skatt beregnes ved å deflatere den nominelle lønnsinntekten etter skatt med endringen i konsumprisindeksen. Endringen i reallønn etter skatt blir da den prosentvise forskjellen mellom årets og fjorårets reallønn etter skatt.

Utvalget har i beregningene i tabell 5.5 lagt til grunn en lønnsvekst på 3,5 prosent fra 2003 til 2004 og 3¼ prosent fra 2004 til 2005.

Tabell 5.5 Beregnet vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger. Vekst i prosent

Lønnsinntekt	2003-2004		2004-2005	
	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
<i>300 000 kroner i 2004</i>				
Enslig lønnstaker uten barn ¹⁾	3,5	3,1	3¼	2¾
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år/Enslig lønnstaker med 1 barn ^{2),3)}	3,5	2,8	3¼	2¼
<i>550 000 kroner i 2004</i>				
Enslig lønnstaker uten barn ¹⁾	3,5	3,2	3¼	3¼
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år/Enslig lønnstaker med 1 barn ^{2),3)}	3,5	3,0	3¼	2¾
Ektepar med 2 barn mellom 3 og 16 år, hvor den ene ektefellen tjener 350 000 kroner og den andre 200 000 kroner ⁴⁾	3,5	2,9	3¼	2½
<i>750 000 kroner i 2004</i>				
Enslig lønnstaker uten barn ¹⁾	3,5	3,2	3¼	4
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år/Enslig lønnstaker med 1 barn ^{2),3)}	3,5	3,0	3¼	3¼
Ektepar med 2 barn mellom 3 og 16 år, hvor den ene ektefellen tjener 500 000 kroner og den andre 250 000 kroner ⁴⁾	3,5	3,0	3¼	3¼

1) Enslige lønnstakere uten barn blir liknet i klasse 1.

2) Ektepar med én inntekt og enslige med forsørgeransvar blir liknet i klasse 2.

3) Enslige forsørgere får barnetrygd for ett barn mer enn de forsørger.

4) Ektefellene i dette typehusholdet blir liknet særskilt i klasse 1.

Kilde: Beregningsutvalget.

Tabell 5.5 illustrerer hvordan kjøpekraften for noen utvalgte husholdningstyper, med og uten barn, påvirkes av skatteendringene de to siste årene. Med de forutsetningene som er valgt, varierer økningen i reallønnen etter skatt fra 2004 til 2005 for de utvalgte typehusholdningene fra 2¼ prosent til 4 prosent. Økningen i reallønnen etter skatt er relativt høyest for husholdninger uten barn. Dette skyldes at barnetrygdsatsene er underregulert ift. lønnsveksten i perioden.

5.2.2 Kort om endringer i skatteregler for lønnstakere fra 2005 til 2006

Skattereglene for lønnstakere for 2006 innebærer skattelette i forhold til 2005, spesielt for høye lønnsinntekter. Dette skyldes hovedsakelig reduksjonen i toppskattesatsene. Fra 2005 til 2006 er satsene i toppskatten trinn 1 og i trinn 2 redusert til hhv. 9 prosent og 12 prosent. Innslagspunktet i trinn 1 er lønnsjustert fra 381 000 kroner til 394 000 kroner. I trinn 2 er

innslagspunktet redusert fra 800 000 kroner til 750 000 kroner. Klasse 2 i toppskatten er fjernet fra 2006.

Skattereglene for 2006 innebærer også en viss skattelettelse for arbeidstakere på lavt eller midlere lønnsnivå. Fra 2005 til 2006 ble øvre grense i minstefradraget økt fra 57 400 kroner til 61 100 kroner, og satsen i minstefradraget er økt fra 31 prosent til 34 prosent.

Det er også vedtatt andre endringer i skattereglene som berører lønnstakere. Blant annet er:

- fradraget for fagforeningskontingent økt til 2250 kroner
- innslagspunktene i formuesskatten økt
- ligningsverdiene for bolig hevet
- skatteregler for arbeidsgivers dekning av utgifter til telekommunikasjon strammet inn
- skattefritaket for fri kost for ansatte på kontinentalsokkelen og hyretillegg til sjøfolk opphevet
- det innført en øvre grense for bruttotrekk-finansiert hjemme-PC
- den ekstra arbeidsgiveravgiften på lønnsinntekter over 16 G fjernet
- barnetrygden nominelt uendret fra 2005 til 2006

5.3 Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 2003 til 2005

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra folketrygden er grunnpensjon, særtillegg og tilleggspensjon. Grunnpensjonen for enslige pensjonister tilsvarer ett grunnbeløp i folketrygden (G). For ektepar og visse typer samboere ble grunnpensjonen økt fra 1,5 til 1,6 G fra 1.5. 2003, fra 1,6 til 1,65 G fra 1.5. 2004, og fra 1,65 til 1,7 G fra 1.5. 2005. Dermed er økningen i grunnpensjonen for ektepar, som ble vedtatt av Stortinget i forbindelse med behandlingen av budsjettet for 2003, fullført.

Minstepensjon består av grunnpensjon og særtillegg. Særtillegg gis til pensjonister som ikke har opptjent tilleggspensjon, eller som har tilleggspensjon lavere enn særtillegget. Særtillegget er 0,7933 G for enslige minstepensjonister og 1,5866 G for et ektepar der begge har minstepensjon.

Pensjonistenes inntekter fra folketrygden blir normalt regulert 1. mai hvert år. Dersom det ikke er vedtatt endringer i grunnpensjon eller særtillegg, endrer pensjonene fra folketrygden seg i takt med grunnbeløpet (G). Tallene i tabell 5.6 refererer til utbetalt minstepensjon i løpet av året.

Tabell 5.6 viser beregnet vekst og realvekst i minstepensjon for enslige og ektepar fra 2003 til 2004 og fra 2004 til 2005. Forskjellen i inntektsvekst for enslige og ektepar skyldes den ekstraordinære økningen i grunnpensjon for ektepar i perioden som er omtalt i første avsnitt.

Den ekstraordinære økningen i grunnpensjonen for ektepar gir for øvrig alle ektepar, også de som har høyere pensjoner, økt samlet pensjon fra folketrygden utover det som ville fulgt av G-reguleringen.

Tabell 5.6 Utviklingen i minstepensjonene. Prosentvis endring fra året før

	Minstepensjon i 2005, kr	2004		2005	
		Vekst i utbetalt pensjon	Realvekst i pensjon	Vekst i utbetalt pensjon	Realvekst i pensjon
Enslig	107 704	3,9	3,5	3,3	1,7
Ektepar, begge har minstepensjon	196 424	6,1	5,7	4,9	3,3

Kilde: Trygdeetaten og Beregningsutvalget.

Beregningene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men utvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

Utviklingen i disponibel realinntekt for den enkelte pensjonist vil variere avhengig av bl.a. pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

Utviklingen i grunnbeløpet i folketrygden, minstepensjonene for enslige og ektepar og i pensjonene til enslige som er født uføre eller blir uføre i ung alder, i perioden 1.5.1993 til 1.5.2005 fremgår av tabell 4.2 i vedlegg 4.

Tabell 5.7 viser veksten i overføringer fra 1993 til 2003 for pensjonistene som samlet gruppe. Det har vært en reell vekst i overføringene fra 1993 til 2003 på om lag 36,3 pst. Overføringer utgjør vel 87 prosent av pensjonistenes samlede inntekt i 2003 (se vedleggstabell 7.3 i NOU 2005:16). Overføringenes andel av samlet inntekt har ikke endret seg vesentlig siden 1993.

Tabell 5.7 Utvikling i overføringer for pensjonister fra 1993 til 2003 målt som andel av samlet inntekt før skatt og i prosentvise årlige og samlede vekstrater Prosent

	Andel av samlet inntekt før skatt	Årlig vekst i overføringer	Samlet vekst i overføringer fra 1993
1993	86,0		
1999	86,7		20,3
2000	85,4	2,2	23,0
2001	86,4	2,6	26,2
2002	86,1	5,2	32,8
2003	87,1	2,7	36,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Beregningsutvalget.

5.3.2 Kort om de særskilte skattereglene for pensjonister og endringene i skattereglene fra 2005 til 2006

Uførepensjonister og alderspensjonister med pensjon fra folketrygden har rett på særfradrag for alder og uførhet mv. Alle pensjonister betaler lav trygdeavgift på inntekter som ikke gir opptjening av pensjonspoeng. I tillegg sikrer en særskilt skattereduksjonsregel at pensjonister uten særlig formue eller inntekter utover minstepensjonsnivå ikke betaler skatt. Denne fordelene avtrappes gradvis med økende inntekt.

Øvre grense i minstepensjonfradraget for pensjonsinntekt ble økt i tråd med den forventede lønnsveksten i Nasjonalbudsjettet 2006. Særfradraget for alder og uførhet ble holdt uendret fra 2005 til 2006. Grensene for skattefri nettoinntekt for pensjonister er oppjustert med den anslåtte lønnsveksten i Nasjonalbudsjettet til 95 300 kroner for enslige og til 156 300 kroner

for ektepar. Dette sikrer at personer med minstepensjon som ikke har andre inntekter eller nettoformue over 200 000 kroner slipper å betale skatt.

Endringene i skattereglene for pensjonister innebærer at en enslig pensjonist i 2006 vil begynne å betale skatt når pensjonsinntekten overstiger 125 400 kroner. Tilsvarende vil et pensjonistektepar med lik pensjon begynne å betale skatt på en samlet inntekt over 205 700 kroner. I disse beregningene er det lagt til grunn at pensjonistene kun har pensjonsinntekt og standardfradrag og at nettoformuen ikke overstiger 200 000 kroner.

Kapittel 6

Den samlede inntektsutviklingen

- Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte disponibel realinntekt for Norge med 7,3 prosent fra 2003 til 2004 etter svak utvikling de tre foregående årene. Sterk økning i oljeprisen og god aktivitetsvekst bidro til at nivået på disponibel realinntekt for Norge i 2004 lå 33 prosent høyere enn ved konjunkturtoppen i 1998 og nær 60 prosent høyere enn 10 år tidligere.
- Innarbeiding av strukturstatistikk for 2003 i nasjonalregnskapet medførte en betydelig oppjustering av driftsresultatet i industrien for 2003 og 2004 i forhold til tidligere publiserte tall. Ifølge de reviderte nasjonalregnskapstallene utgjorde lønnskostnadene 74,1 prosent av faktorinntekten i industrien i 2003 og 2004. En må helt tilbake til 1995 for å finne tilsvarende lavt nivå på lønnskostnadsandelen.

6.1 Disponibel inntekt for Norge

Disponibel inntekt for Norge økte med 9 prosent fra 2003 til 2004. Det var særlig oljeprisen og produksjonsutviklingen i Fastlands-Norge som bidro til veksten, mens oljeprisen var den dominerende faktor bak utviklingen i perioden 1998 til 2002. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var inntektsøkningen fra 2003 til 2004 på om lag 120 milliarder kroner. Disponibel inntekt for Norge kom da opp i 1 466 milliarder kroner, noe som tilsvarer om lag 319 000 kroner per innbygger.

Tabell 6.1 Inntektsutviklingen for Norge. Milliarder kroner (løpende priser)¹⁾

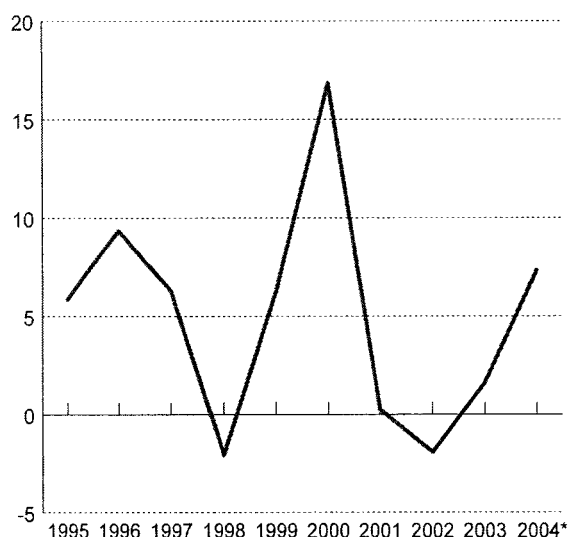
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004*
Bruttonasjonalprodukt	937,4	1026,9	1111,3	1132,1	1233,0	1469,1	1526,2	1519,1	1576,7	1710,4
- Kapitalslit	149,0	154,8	164,1	175,6	188,5	204,9	215,9	219,6	224,3	235,0
= Nettonasjonalprodukt	788,4	872,1	947,2	956,5	1044,5	1264,2	1310,4	1299,6	1352,4	1475,4
+ Formuesinntekt og lønn fra utlandet, netto	-12,2	-12,2	-11,8	-9,4	-14,8	-14,4	-10,8	4,1	13,6	7,5
= Nasjonalinntekt	776,2	860,0	935,4	947,2	1029,7	1249,8	1299,6	1303,7	1366,0	1482,9
+ Stønader og løpende overføringer fra utlandet, netto	-13,0	-9,7	-9,9	-11,6	-11,3	-11,4	-14,6	-17,8	-20,9	-17,7
= Disponibel inntekt for Norge	763,2	850,3	925,5	935,6	1018,4	1238,4	1285,1	1285,9	1345,1	1465,6

* Foreløpige tall

1) Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte *disponibel realinntekt* for Norge med 7,3 prosent fra 2003 til 2004, mot en vekst på 1,6 prosent året før. Sett over en lengre tidsperiode har det vært en betydelig samlet realinntektsvekst. Fra 1998 til 2004 økte disponibel realinntekt for Norge med 32 prosent, og fra 1994 til 2004 var veksten på om lag 60 prosent.

Figur 6.1 Disponibel realinntekt for Norge. Prosentvis vekst fra året før

* Foreløpig anslag

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Veksten i disponibel realinntekt kan splittes i bidrag fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet. Vekstbidragene er vist i tabell 6.2, og bidraget fra produksjonsvekst er splittet opp i vekst i henholdsvis petroleumsvirksomhet og øvrige næringer.

Bidraget fra *produksjonsveksten i petroleumsvirksomheten* medvirket med 0,1 prosentpoeng til veksten i disponibel realinntekt for Norge i 2004, etter å ha gitt et bidrag på 0,2 prosentpoeng året før. Vekstbidrag fra *produksjonsutviklingen i øvrige næringer* er anslått til 0,9 prosentpoeng i 2003 og 3,0 prosentpoeng i 2004. Dette er det sterkeste bidraget siden konjunkturtoppen i 1998.

Oljeprisutviklingen har vært særlig viktig for *utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet*. Oljeprisen økte kraftig fra 2003 til 2004. Vekstbidraget fra prisutviklingen på olje og gass er anslått til 3,8 prosent i 2004. Prisutviklingen på andre varer enn råolje og naturgass virket samlet sett positivt og ga et bidrag på 0,6 prosentpoeng i forhold til veksten i disponibel realinntekt for Norge i 2004. Vekstbidraget fra endringen i det samlede bytteforholdet anslås dermed til 4,4 prosentpoeng i 2004.

Tabell 6.2 Vekst i disponibel realinntekt for Norge¹⁾. Prosent

	Gjennomsnitt	Endring fra året før									
	1995-2004	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004*
Vekst i disponibel realinntekt	5,0	5,9	9,4	6,3	-2,1	6,2	16,8	0,2	-1,9	1,6	7,3
Bidrag til vekst, prosentpoeng:											
Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass ³⁾	0,6	1,4	1,9	1,2	-1,1	-0,6	0,7	1,7	0,2	0,2	0,1
Produksjonsvekst i øvrige næringer ³⁾	2,5	3,6	4,0	4,3	3,5	2,0	1,9	1,2	0,7	0,9	3,0
Endring i bytteforholdet	1,7	0,4	2,9	0,7	-4,6	5,3	14,1	-2,7	-3,8	0,1	4,4
Herav prisutviklingen på råolje og gass	1,1	-0,8	3,4	-0,1	-4,7	4,1	12,9	-3,6	-4,0	0,1	3,8
Endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet	0,2	0,4	0,5	0,1	0,2	-0,5	0,1	0,1	0,9	0,5	-0,2

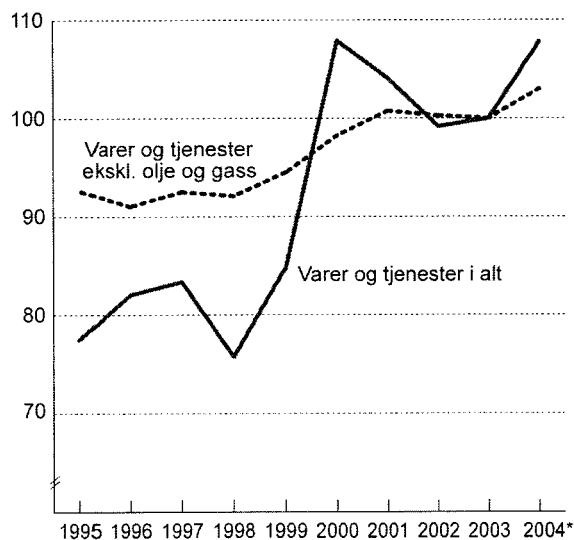
*Foreløpige tall

1) Inntektstillene er deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, dvs. innenlandske sluttleveringer inklusive lagerendring, men eksklusive kapitalslit.

2) Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

3) Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 6.2 Bytteforholdet overfor utlandet. 2003=100

* Foreløpig tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Oljeinntektene bidro til at Norge i 1996 kom over i en netto fordringsposisjon, og fordringene har siden vokst. Utviklingen i internasjonale finans- og valutamarkeder er viktig for de samlede formuesinntektene for Norge, blant annet gjennom plasseringen av midlene til Statens petroleumsfond. Vekstbidraget fra *endringen i rente- og stønadsbalansen* er anslått til -0,2 prosentpoeng i 2004, mot et positivt bidrag på 0,5 prosentpoeng i 2003. Høye aksjeutbytter og overføringer til utlandet er hovedårsaken til det negative vekstbidraget i 2004.

6.2 Faktorinntekt, lønn og driftsresultat

Faktorinntekten gir uttrykk for den inntekten som tilfaller produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. Samlet faktorinntekt for Norge beregnes som nettonasjonalprodukt fratrukket netto produksjonsskatter, som tilsvarer summen av lønnskostnader og driftsresultat.

Faktorinntekten for økonomien som helhet økte ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall med 9,2 prosent i 2004, etter en vekst på 4,6 prosent i 2003.

De samlede *lønnskostnadene* i Norge økte med 4,8 prosent i 2004, mot en vekst på 2,6 prosent i 2003 og 4,5 prosent i 2002. *Driftsresultatet* for økonomien som helhet økte med 16,3 prosent i 2004, etter å ha vokst med 8,0 prosent i 2003. Forløpet i denne størrelsen er sterkt påvirket av utviklingen i petroleumsvirksomheten. Driftsresultatet i petroleumsutvinning og rørtransport økte ifølge nasjonalregnskapet med i overkant av 28 prosent i 2004, etter en økning på knapt 6 prosent i 2003. Driftsresultatet i de øvrige næringene økte med litt over 6 prosent i 2004, mens det økte med henholdsvis 3,4 og 10,1 prosent i 2002 og 2003.

Tabell 6.3 Nettonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner

	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ¹⁾	2001 ¹⁾	2002	2003	2004* ²⁾
Nettonasjonalprodukt	788,4	872,1	947,2	956,5	1044,5	1264,2	1310,4	1299,6	1352,4	1475,4
- Netto produksjonsskatter	120,6	133,8	146,9	153,1	164,0	173,5	176,5	173,7	175,1	190,0
=Faktorinntekt	667,8	738,4	800,4	803,4	880,5	1090,7	1133,9	1125,8	1177,3	1285,4
- Lønnskostnader	444,0	476,2	516,5	567,8	606,1	640,1	680,7	711,1	729,5	764,7
= Driftsresultat	223,8	262,2	283,8	235,6	274,4	450,6	453,2	414,7	447,8	520,7
- Driftsresultat i olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	61,7	103,4	115,0	60,8	102,2	262,5	241,8	196,1	207,1	265,3
= Driftsresultat i øvrige næringer	162,1	158,8	168,8	174,8	172,2	188,1	211,4	218,6	240,7	255,4

*Foreløpige tall

- 1) De påløpte lønnskostnadene i 2000 og 2001 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 og 2002 ble for staten først registrert da feriepengene ble utbetalt i henholdsvis 2001 og 2002.
- 2) Økte satser for arbeidsgiveravgift i områder med redusert sats har påvirket lønnskostnadene for 2004. Endringen er en tilpasning til EØS-avtalens regler for statsstøtte.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.4 Faktorinntektsutviklingen. Vekst fra året før i prosent

	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ¹⁾	2001 ¹⁾	2002	2003	2004 ^{*2)}
Nettonasjonalprodukt	8,0	10,6	8,6	1,0	9,2	21,0	3,7	-0,8	4,1	9,1
Faktorinntekt	7,1	10,6	8,4	0,4	9,6	23,9	4,0	-0,7	4,6	9,2
Lønnskostnader	6,1	7,2	8,5	9,9	6,7	5,6	6,4	4,5	2,6	4,8
Driftsresultat	9,0	17,1	8,3	-17,0	16,5	64,2	0,6	-8,5	8,0	16,3
Driftsresultat i olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	9,7	67,5	11,2	-47,1	67,9	157,0	-7,9	-18,9	5,6	28,1
Driftsresultat i øvrige næringer	8,8	-2,0	6,3	3,5	-1,4	9,2	12,3	3,4	10,1	6,1

*Foreløpige tall

- 1) De påløpte lønnskostnadene i 2000 og 2001 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 og 2002 ble for staten først registrert da feriepengene ble utbetalt i henholdsvis 2001 og 2002.
- 2) Økte satser for arbeidsgiveravgift i områder med redusert sats har påvirket lønnskostnadene for 2004. Endringen er en tilpasning til EØS-avtalens regler for statsstøtte.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

6.3 Endringer i funksjonell inntektsfordeling

I tabell 6.5 og 6.6 og figur 6.3-6.4 vises tall for lønnskostnader og driftsresultat for hovedgrupper av næringer for å belyse hovedtrekk ved utviklingen i den funksjonelle inntektsfordelingen. Det må understrekes at de foreløpige tallene for driftsresultat er usikre.

Tabell 6.5 viser at mens de *samlede lønnskostnadene* i 2004 ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var 765 milliarder kroner, var lønnskostnadene innenfor markedsrettet produksjon 516 milliarder kroner. Forskjellen utgjøres av lønnskostnadene i offentlig forvaltning²¹, ideelle organisasjoner og produksjonen av bolig tjenester. Lønnskostnadene i markedsrettet produksjon som andel av totale lønnskostnader var tilnærmet uendret fra 2003 til 2004, mens det var en mindre nedgang fra 2002 til 2003.

²¹ Eksklusive vannforsyning, kloakk og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen.

Tabell 6.5 Lønnskostnader for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ¹⁾	2001 ¹⁾	2002	2003	2004* ²⁾
Alle næringer	444,0	476,2	516,5	567,8	606,1	640,1	680,7	711,1	729,5	764,7
Offentlig forvaltning ³⁾	131,1	140,4	148,6	162,2	173,3	182,7	198,5	209,9	219,7	229,7
Ideelle organisasjoner, boligjenester og eget bruk	12,0	12,6	12,9	13,5	14,6	15,5	16,3	17,4	18,2	19,1
Markedsrettet virksomhet ³⁾	300,9	323,2	355,0	392,0	418,3	441,8	466,0	483,8	491,6	515,9
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	11,9	12,5	14,2	15,6	17,1	17,0	20,5	22,9	23,9	25,0
Markedsrettet virksomhet ellers	289,0	310,6	340,8	376,5	401,2	424,9	445,5	460,9	467,7	490,9
Markedsrettet virksomhet ⁴⁾	281,6	303,1	332,7	367,2	391,0	414,0	434,1	449,6	456,7	479,8
Fastlands-Norge										
Industri	75,8	79,8	86,9	93,5	95,4	97,7	100,0	102,4	101,1	103,4
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	29,4	31,0	34,8	37,9	40,0	39,8	41,1	43,0	40,9	41,7
Råvarebasert industri	17,5	18,2	19,0	20,1	20,1	20,8	21,2	21,1	21,8	22,4
Øvrige industrinæringer	28,9	30,6	33,1	35,5	35,2	37,0	37,6	38,3	38,4	39,2
Øvrig markedsrettet ⁴⁾ virksomhet i Fastlands-Norge	205,8	223,4	245,8	273,7	295,6	316,4	334,0	347,2	355,6	376,4

* Foreløpige tall

- 1) De påløpte lønnskostnadene i 2000 og 2001 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 og 2002, ble for staten først registrert da feriepengene ble utbetalt i henholdsvis 2001 og 2002.
- 2) Økte satser for arbeidsgiveravgift i områder med redusert sats har påvirket lønnskostnadene for 2004. Endringen er en tilpasning til EØS-avtalens regler for statsstøtte.
- 3) Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er definert som markedsrettet virksomhet og er derfor holdt utenfor offentlig forvaltning i denne oppstillingen.⁴⁾ Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.6. Driftsresultat for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004*
Alle næringer ¹⁾	253,3	292,6	314,5	267,2	309,9	487,0	491,3	453,8	488,0	559,4
Offentlig forvaltning ²⁾	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ideelle organisasjoner, boligjenester og eget bruk	35,3	33,7	31,4	32,3	33,4	36,9	36,9	40,0	37,7	39,3
Markedsrettet virksomhet ³⁾	218,0	258,9	283,2	235,0	276,5	450,2	454,4	413,8	450,3	520,2
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	61,7	103,4	115,0	60,8	102,2	262,5	241,8	196,1	207,1	265,3
Markedsrettet virksomhet ellers	156,2	155,4	168,2	174,1	174,4	187,6	212,6	217,7	243,2	254,9
Markedsrettet virksomhet ³⁾	155,9	155,3	165,8	172,7	174,2	183,8	204,4	216,5	240,8	251,4
Fastlands-Norge										
Industri	25,5	22,4	22,9	23,0	25,1	27,6	31,1	29,3	35,3	36,2
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	5,0	5,5	7,0	8,6	8,7	4,9	6,1	8,6	9,9	8,6
Råvarebasert industri	11,3	9,2	8,5	8,6	9,0	12,5	11,6	5,9	8,7	11,6
Øvrige industrinæringer	9,2	7,6	7,5	5,8	7,4	10,2	13,5	14,8	16,7	15,9
Øvrig markedsrettet virksomhet ³⁾ i Fastlands-Norge	130,4	133,0	142,8	149,7	149,2	156,3	173,3	187,2	205,5	215,2

* Foreløpige tall.

- 1) Forskjellen mellom totalt driftsresultat og driftsresultatet for næringsvirksomhet skyldes en korreksjonspost i nasjonalregnskapet for frie banktjenester, som er beregnet fra rentemarginene i bankene. Dette regnes ikke som verdiskaping for økonomien under ett.
- 2) Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er definert som markedsrettet virksomhet og er derfor holdt utenfor offentlig forvaltning i denne oppstillingen.
- 3) Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

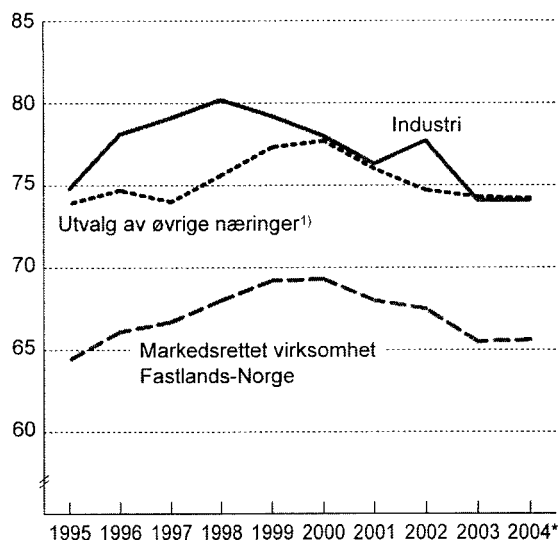
Industriens lønnskostnader som andel av de totale lønnskostnadene holdt seg stabilt rundt 17 prosent fra 1990 til 1997. I de syv siste årene har industriens andel sunket, og i 2004 var andelen i overkant av 13 prosent.

Driftsresultat påvirkes sterkt av den generelle konjunktursituasjonen i norsk og internasjonal økonomi, og kan derfor vise betydelige svingninger fra år til år. Prisene på en del norske eksportprodukter er spesielt konjunkturfølsomme, noe som fører til store fluktasjoner i driftsresultatet for enkelte næringsgrupper. Bevegelsene i oljeprisen er av særlig betydning ettersom overskuddene i oljevirksomheten i perioder har utgjort en betydelig del av samlet driftsresultat i Norge.

Utviklingen i oljeprisen har bidratt til at petroleumsvirksomhetens andel av det samlede driftsresultatet har variert mye de siste årene. I 1997 var andelen oppe i 37 prosent, før så å falle til 23 prosent i 1998. Andelen var i 2000 hele 54 prosent, før den falt i de etterfølgende 3 årene til drøyt 42 prosent i 2003. Foreløpige tall fra nasjonalregnskapet viser at andelen steg til 47 prosent i 2004.

Driftsresultatet i *markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge* økte med 12,2 milliarder kroner i 2002 og med 24,3 milliarder kroner i 2003. Ifølge foreløpige tall steg driftsresultatet med 11 milliarder kroner i 2004 til 251 milliarder kroner. *Industriens driftsresultat* falt fra 31,1 milliarder i 2001 til 29,3 milliarder kroner i 2002. Driftsresultatet steg med 6 milliarder i 2003, og ifølge foreløpige tall økte det med knapt 1 milliard i 2004, til 36,2 milliarder kroner. Driftsresultatet i industrien for 2003 og 2004 er blitt betydelig oppjustert i forhold til tidligere publiserte tall som følge av at strukturstatistikk for 2003 har blitt innarbeidet i nasjonalregnskapet.

Den sterke utviklingen i driftsresultatet i industrien i 2003 kan virke overraskende sett i lys av den kraftige styrkingen i kronekursen i 2002 og relativt svak utvikling i de norske eksportmarkedene. Strukturstatistikken for 2003 viste at industrien dette året hadde markert oppgang i inntekter fra annen virksomhet enn tradisjonell industrivirksomhet. For eksempel solgte flere bedrifter elektrisitet som de hadde tilgang på, i stedet for å anvende denne selv. Statistikken viste også at industrien i gjennomsnitt i 2003 utnyttet innsatsfaktorene mer effektivt enn året før, noe som bidro til å redusere produksjonskostnadene. *Industriens andel* av det samlede driftsresultatet i markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge i 2004 var på linje med nivået for 2003, og identisk med gjennomsnittet for siste halvdel av 1990-tallet. Utviklingen i driftsresultatet i industrien har tradisjonelt vært dominert av svingningene i de råvarebaserte næringene. I de senere årene har det imidlertid også vært betydelige endringer i andre deler av industrien. Driftsresultatet i råvarebasert industri falt markert fra 2001 til 2002. I 2003 og 2004 økte derimot driftsresultatet i disse næringene. Veksten i 2004 må ses i sammenheng med oppgang i eksportprisene regnet i norske kroner. Lønnsomheten i verksteds- og skipsbyggingsindustrien var på et historisk lavt nivå i 2000. I årene 2001-2003 tok driftsresultatet seg opp, mens foreløpige nasjonalregnskapstall viser en nedgang i 2004. Øvrige industrinæringer omfatter flere næringer som i hovedsak leverer sin produksjon for konsumformål til hjemmemarkedet. Driftsresultatet i øvrige industrinæringer har vokst sammenhengende fra 1998 fram til og med 2003. Ifølge foreløpige tall var det en mindre nedgang fra 2003 til 2004.

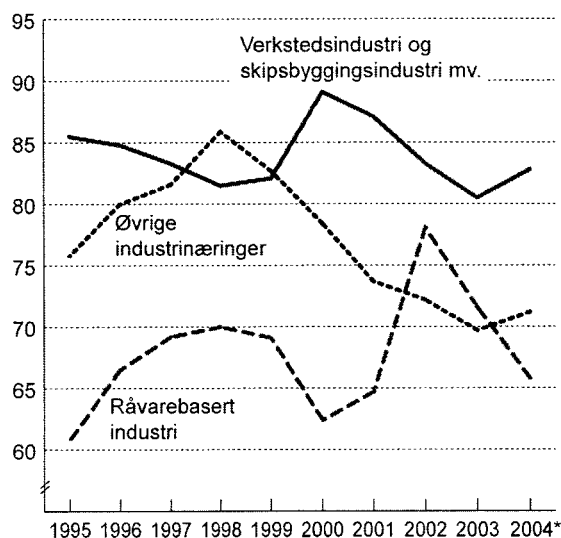

Figur 6.3 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

*Tallene for 2004 er foreløpige.

- 1) Utvalg av øvrige næringer omfatter markedsrettet virksomhet i næringene: bygg- og anleggsvirksomhet, varehandel og reparasjon av kjøretøyer mv., hotell og restaurantvirksomhet, transport ellers (omfatter all transportvirksomhet med unntak av utenriks sjøfart og transport av petroleum i rørledninger), post og telekommunikasjon og forretningsmessig tjenesteyting.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 6.4 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

*Tallene for 2004 er foreløpige.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Med utgangspunkt i tabellene 6.5 og 6.6 kan en studere hvordan lønnskostnadene som andel av faktorinntekten har utviklet seg over tid. Figur 6.3 viser utviklingen i lønnskostnadsandelen i markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge, i industrien og i et aggregat som omfatter et utvalg av øvrige markedsrettede næringer i Fastlands-Norge.

I markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge økte lønnskostnadsandelen i årene 1995-2000, og i 2000 var andelen oppe i 69,3 prosent. I årene 2001-2003 falt andelen, mens den forble uendret fra 2003 til 2004. Lønnskostnadsandelen var i disse to årene lik med nivået i 1995.

I industrien nådde lønnskostnadsandelen en topp i 1998 med 80,2 prosent. Lønnskostnadsandelen falt deretter jevnt til 76,3 prosent i 2001, før den økte til 77,7 prosent i 2002. Lønnskostnadsandelen falt markert fra 2002 til 2003 til et nivå på 74,1 prosent. Ifølge foreløpige tall endret den seg ikke fra 2003 til 2004. Lønnskostnadsandelen i 2003 og 2004 er den laveste som er observert i tiårsperioden 1995-2004. Den lave andelen i 2003 og 2004 må ses i sammenheng med de spesielle hendelser som påvirket driftsresultatet i 2003 jf. omtalen av industriens driftsresultat i dette avsnitt. I utvalget av øvrige næringer var det en reduksjon i lønnskostnadsandelen fra 2001 til 2002. Fra og med 2002 har andelen ligget stabilt på i overkant av 74 prosent. Figur 6.4 viser utviklingen i lønnskostnadene som andel av faktorinntekten for ulike deler av *industrien*. Etter 1994 har det vært en forholdsvis jevn nedadgående tendens i lønnskostnadsandelen i *verkstedsindustrien*, helt til 2000 da andelen økte kraftig og kom opp i overkant av 89 prosent. Lønnskostnadsandelen falt deretter i de tre etterfølgende årene og nådde 80,5 prosent i 2003, som er den laveste andelen som er observert i denne delen av industrien over perioden 1995-2004. Fra 2003 til 2004 var det en økning i lønnskostnadsandelen. I *råvarebasert industri* er det spesielt store fluktuasjoner i lønnskostnadsandelen, noe som reflekterer konjunkturfølsomheten i denne virksomheten. Store prisendringer gir seg utslag i kraftige svingninger i faktorinntekt og driftsresultat. I de siste årene har variasjoner i kronkursen i vesentlig grad påvirket prisutviklingen målt i norske kroner. Utviklingen i de siste årene kan også ses i lys av at det har blitt foretatt en betydelig oppgradering av produksjonskapitalen i metallindustrien på begynnelsen av 2000-tallet. I perioden 1995 - 2001 lå lønnskostnadsandelen i intervallet 60 - 70 prosent. I 2002 var det en kraftig økning, slik at andelen i 2002 kom opp i overkant av 78 prosent. I 2003 og 2004 gikk lønnskostnadsandelen i råvarebasert industri ned. I *øvrig industri* var det gjennom konjunkturoppgangen på 1990-tallet en jevn og sterk økning i lønnskostnadsandelen, og andelen nådde en topp i 1998 med knapt 86 prosent. Vekst i driftsresultatet i næringsmiddelindustri var med å bidra til at andelen deretter falt klart i fem år og ble knapt 70 prosent i 2003. Ifølge det foreløpige nasjonalregnskapet var det en liten økning i lønnskostnadsandelen i denne delen av industrien i 2004.

Boks 6.1 Noen inntektsbegreper i nasjonalregnskapet

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskapingen i landet, utført av innenlandske produsenter i markedsrettet og ikke-markedsrettet virksomhet. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapitalen i landet som følge av slitasje og elde, framkommer *nettonasjonalproduktet* eller netto inntekt opptjent i Norge.

Uten økonomisk samkvem med andre land ville nettonasjonalprodukt også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske samkvem, vil imidlertid Norge ha finansinntekter av fordringer på utlandet og utlendinger ha tilsvarende inntekter på fordringer på oss, og vi kan motta og gi inntektsoverføringer. *Nasjonalinntekten* er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og andre inntekter fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader og andre løpende overføringer fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram *disponibel inntekt for Norge*. Ved å deflatere disponibel inntekt for Norge med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, kommer en fram til begrepet *disponibel realinntekt for Norge*.

Bytteforholdet overfor utlandet er en betegnelse på forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de produkter Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere. En slik forverring i bytteforholdet trekker isolert sett disponibel realinntekt ned.

Faktorinntekten gir uttrykk for den inntekt som tilfaller produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. Faktorinntekt for Norge, eller for en enkelt næring, er således lik summen av lønnskostnader og driftsresultat. Faktorinntekt for Norge er videre lik nettonasjonalprodukt fratrukket netto produksjonsskatter. Lønnskostnadene omfatter kontant- og naturallønn utbetalt til arbeidstakerne og arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier. Driftsresultatet utgjør det beregnede overskuddet og kan tolkes som godtgjøring til produksjonsfaktorene kapital og eiernes egen arbeidsinnsats. Som følge av at tall for driftsresultat beregnes som restposter, må en regne med til dels store feilmarginer i disse anslagene.

Vedlegg 1

Lønnsoppgjør i 2005

På de fleste tariffområder ble det i 2004 inngått toårige avtaler med bestemmelser som ga adgang til forhandlinger om eventuelle lønnsreguleringer ved vanlig revisjonstidspunkt i 2005.

For noen grupper ble det i 2004-oppgjøret avtalt tillegg for 2005, bl.a. i KS-området og i helseforetakene. Utvalgets anslag på lønnsutviklingen fra 2004 til 2005 i noen store forhandlingsområder framgår av tabell 1.1 i kapittel 1. For oversikt over lønnsoppgjørene i 2004 vises det til vedlegg 2 i NOU 2005:7.

1. Vedtak foran lønnsoppgjørene i 2005

Representantskapet i LO behandlet kravene foran mellomoppgjøret 1. mars. I vedtaket het det bl.a.:

- Det nominelle spillerommet for tillegg i årets mellomoppgjør er begrenset ut fra reguleringsklausulen, hensynet til sysselsetting og dermed målet om en lønnsvekst mer på linje med handelspartnerne.
- Med dette som bakgrunn og innenfor de aktuelle rammer gjør LO prioriteringer i samsvar med fjorårets opplegg for tariffperioden med spesiell vekt på lavlønte og likelønn.

Sekretariatet/forhandlingsutvalget fikk fullmakt til å utforme de endelige kravene på basis av de ovennevnte retningslinjer.

NHOs Hovedstyre vedtok 16. februar en forhandlingsfullmakt for mellomoppgjøret 2005 hvor det bl.a. heter:

- Det er viktig at det samlede oppgjør – både det sentrale og det lokale – bidrar til å styrke norsk næringslivs konkurranseevne. På grunnlag av den generelle økonomiske situasjonen slik den foreligger ved forhandlingstidspunktet, og den varslede innføring av obligatorisk tjenstepensjon for alle, er det ikke grunnlag for lønnstillegg i de sentrale lønnsforhandlinger.
- De lokale forhandlingene skal også i 2005 føres i henhold til overenskomstenes bestemmelser, dvs. de fire kriterier; bedriftens økonomi, produktivitet, konkurranseevne og fremtidsutsikter. De lokale parter har et felles ansvar for at resultatet av de lokale forhandlingene bidrar til en bedring av bedriftenes konkurranseevne.
- Lønnsutviklingen til ledere og høyere funksjonærer, som har vist en for høy lønnsvekst de siste årene, må tilpasses de øvrige arbeidstakere i bedriften. Det er selskapets eiere gjennom styret som har ansvar for å fastsette toppledernes godtgjørelser.

Representantskapet i *Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund* vedtok den 23. februar 2005 retningslinjene foran mellomoppgjøret 2005. Det heter at tariffrevisjonene i 2005 skal gjennomføres som samordnende forhandlinger. Med henvisning til løftet fra regjeringen i 2004, forutsatte YS at det innføres obligatorisk tjenstepensjon fra 1. januar 2006. Ved siden

av pensjon ble det blant annet lagt vekt på videreføring av avtalen om et inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen), utvikling av frontfaget og bekjempelse av sosial dumping og arbeidet med likelønn.

Vedtakene i representantskapsmøtene i LO og YS foran mellomoppgjøret 2005 gjaldt også for offentlig sektor.

Utdanningsgruppens Hovedorganisasjon vedtok 15. mars en tariffpolitisk uttalelse foran mellomoppgjøret 2005 der følgende ble lagt til grunn:

- En vid tolkning av frontfaget. Funksjonærenes forventede lønnsvekst skal telles med når det forhandles om ramme og profil i øvrige oppgjør. De siste 5 år har funksjonærene i industrien hatt en årlig lønnsvekst som i gjennomsnitt er 0,6 prosentpoeng høyere enn for arbeiderne.
- Likelønntiltak for å motvirke verdsettingsdiskrimineringen av store kvinnedominerte grupper i offentlig sektor.
- Videreføring av arbeidet for en lønsmessig snuoperasjon for utdanningsgruppene.
- Økt verdsetting av utdanning, kompetanse og ansvar for å rekruttere og beholde kompetent personell og for å ta hensyn til risiko.
- Bruttoordningene i offentlige tjenestepensjoner, særaldersgrenser og AFP skal bestå.

2. Oppgjørene i privat sektor

2.1 LO/NHO-oppgjøret

Forhandlingene mellom LO og NHO ble gjennomført som et samordnet oppgjør. Forhandlingene startet opp 10. mars. Den 17. mars kom partene fram til et anbefalt forhandlingsresultat som senere ble vedtatt.

Fra 1. april ble det gitt et generelt tillegg på kr 1 per time. I tillegg ble det gitt ytterligere kr 1, dvs. totalt kr 2 per time, til arbeidstakere på overenskomster med gjennomsnittslønn under 87 prosent av voksne arbeidere og uten lokal forhandlingsrett. Dette omfattet følgende overenskomster:

- Transportselskaper i Norge
- TEKO-overenskomsten
- Vekteroverenskomsten
- Landforpleiningsavtalen
- Hotell og Restaurant - Riksavtalen
- Vaskeri og renseri - Fellesoverenskomsten
- Renholdsbedrifter
- Fritids- og aktivitetsavtale

Om lokale forhandlinger het det at de skulle føres på basis av de enkelte overenskomster og slik at tillegg skulle gis på grunnlag av den enkelte bedrifts økonomiske virkelighet, dvs. bedriftens økonomi, produktivitet, framtidsutsikter og konkurranseevne.

Partene var også enige om å nedsette et utvalg for å følge utviklingen i arbeidsmarkedet samt komme med eventuelle forslag som fremmer et seriøst arbeidsliv.

2.2 Oppgjørene i privat sektor utenom LO/NHO-området

Den 17. mars kom også YS og NHO fram til et anbefalt forhandlingsresultat som senere ble vedtatt av partene. Det ble gitt de samme lønnstilleggene som i oppgjøret mellom LO og NHO.

Mellom HSH og LO og mellom HSH og YS ble det inngått avtaler som blant annet omfattet varehandel, transport, reiseliv, renhold, IT, apoteker og begravelsesbyråer med flere.

I LO/HSH -området ble det gitt følgende tillegg:

- På overenskomster med bransjeavtaler mellom LO/Handel og Kontor og HSH ble det fra 1. april gitt et generelt tillegg på kr 1,- per time. Minstelønnssatsene for ungdom under 18 år og trinn 1-5 ble hevet med ytterligere kr 1,50 per time. Trinn 6 ble hevet med kr 1,- per time utover det generelle tillegget.
- På overenskomst mellom LO/Norsk Transportarbeiderforbund og HSH ble det gitt et generelt tillegg på kr 1,- per time. Minstelønnssatsene ble hevet med ytterligere kr 1,50 per time.
- På overenskomster mellom LO/EL & IT-forbundet og HSH, overenskomst for boligbyggelag mellom HSH og LO/Fagforbundet, samt Vaktmesteravtalen mellom LO/Norsk Arbeidsmannsforbund og HSH ble det gitt et generelt tillegg på kr 1,- per time. Minstelønnssatsene ble justert tilsvarende.
- På overenskomster mellom LO/Norsk Arbeidsmannsforbund og Anticimex HSH, på Renholdsoverenskomsten mellom LO/Norsk Arbeidsmannsforbund og HSH og på Bilutleieoverenskomsten mellom LO/Fellesforbundet og HSH ble det gitt et generelt tillegg på kr 2,- per time. Minstelønnssatsene ble justert tilsvarende.

Garantiordningen på Landsoverenskomsten mellom Handel og Kontor og HSH resulterte i at trinn 6 fikk et tillegg fra 1. februar i år på kr 3,15 per time. Om lag 25 prosent av de sysselsatte på avtalen fikk dette tillegget.

I YS/HSH-området ble det gitt følgende tillegg fra 1. april 2005:

- På alle overenskomstene mellom HSH og YS med tilsluttede forbund ble det gitt et generelt tillegg på kr 1,- per time.
- På funksjonæravtalene mellom HSH og YS/NOFU-Kommunikasjonsforbundet og HSH og YS/Parat og Kontoroverenskomsten mellom HSH og YS/Yrkestrafikkforbundet YTF ble minstelønnssatsene for ungdom under 18 år og trinn 1-5 hevet med kr 1,50 per time utover det generelle tillegget. Trinn 6 ble hevet med kr 1,- per time utover det generelle tillegget.
- På grossistoverenskomstene mellom HSH og YS/YTF og HSH og YS/Parat ble minstelønnssatsene hevet med kr 1,50 per time utover det generelle tillegget.
- På Reiselivsavtalen mellom HSH og YS/Parat ble minstelønnsatser for rutinearbeid/ufaglært arbeidskraft trinn 1-5 hevet med kr 1,50 per time utover det generelle tillegget. Trinn 6 ble hevet med kr 1,- per time utover det generelle tillegget.
- På Begravelsesbyråavtalen mellom HSH og YS/Parat og Verkstedsoverenskomsten mellom HSH og YS/Parat ble minstelønnssatsene justert tilsvarende det generelle tillegget.

- På overenskomsten mellom HSH og YS/FarmasiForbundet ble minstelønnsatsene hevet med kr 1,50 per time utover det generelle tillegget.

Også innen YS/HSH-området ga garantiordningen etter Funksjonæravtalene mellom YS/NOFU og HSH og YS/Parat og HSH samme tillegg (kr 3,15 per time) på trinn 6 som etter Landsoverenskomsten mellom LO/HK og HSH.

Partene ble også, som i LO/NHO-området og i YS/NHO-området, enige om å nedsette et utvalg som skal følge utviklingen i arbeidsmarkedet samt komme med eventuelle forslag som fremmer et seriøst arbeidsliv.

På HSH-området ble det også inngått en avtale mellom HSH og Norges Farmaceutiske Forening. Det ble gitt et generelt tillegg til alle ansatte på kr 1,- per time fra 1. april. Minstelønnsatsene ble hevet tilsvarende.

På *HUK*²² området ble inngått avtale mellom samtlige arbeidstakerorganisasjoner og HSH. Økonomisk ble resultatet på linje med tilsvarende områder i KS, NAVO og staten.

Mellom *LO/HK* og *Samfo* (samvirkeforetak) ble det på Landsoverenskomsten enighet om tilsvarende tillegg som i *LO/HK-HSH*-området.

Også her var partene enige om å nedsette et utvalg for å følge utviklingen i arbeidsmarkedet samt komme med eventuelle forslag som fremmer et seriøst arbeidsliv.

For ansatte i *forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet* ble det inngått avtaler mellom Finansforbundet og Finansnæringens Arbeidsgiverforening og mellom *LO/ HK*, Norsk Post- og Kommunikasjonsforbund og Finansnæringens Arbeidsgiverforening. Med virkning fra 1. mai 2005 ble satsene i lønnsregulativet økt med 1,1 prosent eller minimum kr 2 750 per år.

3. Oppgjørene i offentlig sektor

I det *statlige tariffområdet* ble forhandlingene avsluttet 29. april med enighet mellom staten v/Moderniseringsdepartementet²³ på de ene side og *LO- Stat*, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund – Stat og Utdanningsgruppenes Hovedorganisasjon på den andre siden. Det ble brudd i forhandlingene med Akademikerne, og dette oppgjøret gikk til mekling. Mellom staten og de andre hovedorganisasjonene ble det enighet om at alle gis 1 lønnstrinns opprykk på hovedlønstabellen fra 1. mai eller minimum kr 4 000 per år. Det ble ikke avsatt penger til lokale forhandlinger.

I tvisten mellom staten og Akademikerne la Riksmeklingsmannen den 26. mai fram en skisse til løsning som begge parter godtok. Meklingsresultatet ga Akademikerne den samme lønnsregulering fra 1. mai som i oppgjøret med de øvrige hovedsammenslutningene. For øvrig heter det i Riksmeklingsmannens møtebok:

²² Omfatter virksomheter som eies og drives av private organisasjoner og/eller stiftelser innen helse, undervisning og kultur.

²³ Fornyings- og administrasjonsdepartementet fra 1. januar 2006

«Staten og Akademikerne nedsetter på denne bakgrunn en arbeidsgruppe som innen 1. mars 2006 skal legge fram forslag som bidrar til at en vesentlig større del av lønnsfordelingen kan foregå lokalt. Gruppen skal utrede de alternativer partene mener er aktuelle for å nå dette målet. Lederne for begge parter inngår i gruppen. Partene forplikter seg til at forslag som begge parter anbefaler, skal gå inn som grunnlag for partenes vurderinger av framtidige lønnsoppgjør, første gang ved hovedtariffoppgjøret i 2006.»

Staten førte også forhandlinger med Norges Ingeniørorganisasjon og Norges Farmaceutiske Forening der partene ble enige om samme økonomiske løsning som hovedsammenslutningene i staten.

I det *kommunale tariffområdet* ble KS, LO-kommune, Utdanningsgruppenes Hovedorganisasjon, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund og Akademikerne, herunder også Norges Ingeniørorganisasjon og Den Norske Jordmorforening, enige om et forhandlingsresultat 26. april. For ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4) ble det enighet om et generelt tillegg på kr 2 000 per år fra 1. mai og en oppjustering av minstelønnsatser. Dette kom i tillegg til allerede avtalte tillegg fra 1. januar 2005.

Det var dessuten enighet om at et utvalg skulle se på internasjonaliseringen av arbeidsmarkedet, og komme med forslag som fremmer et seriøst arbeidsliv.

I *Oslo kommune* ble det enighet om at det med virkning fra 1. mai gis et tillegg på 1, 4 prosent på alle lønnstrinn eller minimum kr 4 000 per år.

Også i Oslo kommune var det enighet om at et utvalg skulle se på internasjonaliseringen av arbeidsmarkedet, og komme med forslag som fremmer et seriøst arbeidsliv.

3 Oppgjørene i NAVO-området

Forhandlingsordningen er hjemlet i fem hovedavtaler som er inngått mellom NAVO og hhv. hovedorganisasjonene LO, YS, UHO, Akademikerne og SAN (Sammenslutningen av akademikerorganisasjoner i NAVO).

I tråd med forhandlingsmodellen i NAVO forhandles det først på nasjonalt nivå (A-nivå) om overenskomstens generelle del mellom NAVO og den enkelte hovedorganisasjon. Denne delen er felles for alle virksomheter innenfor et overenskomstområde og forplikter arbeidsgiver og den aktuelle hovedorganisasjonens medlemmer. Deretter forhandles overenskomstens spesielle del (B-delen) mellom den enkelte virksomhet på den ene siden og på den andre siden hovedorganisasjonenes forbund eller forhandlingsgrupper. Det kan avtales avvikende ordninger.

På A-nivå ble det mellom NAVO og LO-Stat og mellom NAVO og YS-NAVO enighet om at det med virkning fra 1. april 2005 gis et generelt tillegg på kr 1 950 per år. Det ble dessuten enighet om at et utvalg skal se på internasjonaliseringen av arbeidsmarkedet, og komme med forslag som fremmer et seriøst arbeidsliv. Det ble ført forhandlinger i de enkelte virksomheter (B-nivå) om ytterligere lønnstillegg. I disse forhandlingene ble det gitt noe varierende tillegg.

To overenskomstområder, Avinor AS og Telavie AS, gikk til mekling. Begge meklingene endte med godkjente resultater.

For akademikergruppene i NAVO gis det ikke sentrale generelle tillegg. Lønnstilleggene for disse gruppene avtales lokalt.

For helseforetakene kom NAVO, LO og YS til enighet om at det gis et generelt tillegg på kr 4 000 til alle medlemmene av LO- og YS-forbundene med virkning fra 1. juli 2005. Fra samme dato ble det gjort endringer i minstelønnsattsene.

For helseforetakene kom NAVO og forbundene i Utdanningsgruppens Hovedorganisasjon (Norsk Sykepleierforbund, Norsk Fysioterapeutforbund, Norsk Ergoterapeutforbund og Utdanningsforbundet) til enighet om at det gis et generelt tillegg på 1,6 prosent med virkning fra 1. juni til medlemmer av Norsk Sykepleierforbund, mens medlemmer i de øvrige forbundene fikk et generelt tillegg på 2 prosent med virkning fra 1. mai. Det skulle ikke føres ytterligere lokale forhandlinger i helseforetakene for disse gruppene. I overenskomstrevisjonen for 2004 ble det avtalt en oppjustering av minstelønnsattsene fra 1. juli 2005. Tidspunktet for denne justeringen ble flyttet til 1. juni 2005 for Norsk Sykepleierforbund og 1. mai for de øvrige forbundene.

Våren 2004 ble NAVO og Akademikerne Helse enige om å utsette lønnsforhandlingene til høsten 2004. Disse forhandlingene ble startet i september 2004. I mai 2005 ble NAVO Helse og Den norske lægeforening etter A2-forhandlinger enige om at det ikke gis sentrale tillegg eller gjøres endringer i minstelønnsattsene. Forhandlingene mellom de enkelte helseforetak og medlemsforeninger i Akademikerne Helse ble avsluttet 17. juni 2005. Avsluttende forhandlinger mellom NAVO og Akademikerne førte ikke fram og oppgjøret gikk til mekling. Den 8. november 2005 la Riksmeklingsmannen fram et forslag som ble akseptert av partene.

Vedlegg 2

Definisjoner av en del lønnsbegreper m.m.

I dette vedlegget gis definisjoner på en del sentrale begreper som bl.a. brukes i kapitlet om lønnsutviklingen.

Årslønn

Beregningene av årslønnsnivå er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusiv overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. Utvalget har utført beregningene av lønnsnivå både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk, og per beregnet årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet «per beregnet årsverk» omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.

En lønnstaker vil normalt ha en del fravær i løpet av året. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sykefravær, permisjoner mm.

Grunnlaget for utvalgets beregning av årslønn er lønnsstatistikken. I lønnsstatistikken måles gjennomsnittlig lønn for lønnstakere som er i arbeid på tellingstidspunktet. Dette betyr at endringer i sykefraværet ikke vil påvirke årslønnsveksten slik den beregnes av utvalget.

Lønn per normalårsverk ifølge nasjonalregnskapet

Lønn i nasjonalregnskapet er definert som lønnskostnader fratrukket arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier, og skal omfatte ordinære lønnsutgifter som påløper under produksjonsprosessen, bonusutbetalinger knyttet til arbeidsforhold, samt naturallønn som fordel ved fri bil (eller bruk av bil til redusert pris), gratis telefon og aviser mv. Lønn i nasjonalregnskapet inkluderer også avlønning for overtidarbeide og lønn utbetalt til arbeidstakere under sykdom i arbeidsgiverperioden, det vil si de første 16 dager av sykefraværsforløp etter dagens regelverk. For sykefravær utover arbeidsgiverperioden, har arbeidstakeren krav på sykepenges fra Rikstrygdeverket. Sykepenges regnes i nasjonalregnskapet som trygd, og inngår dermed ikke i lønnsbegrepet. For et gitt antall årsverk bidrar dermed en nedgang i langtidssykefraværet, slik det skjedde fra 2003 til 2004, til å øke veksten i samlede lønnsutgifter utbetalt av arbeidsgiverne og til å redusere veksten i trygdeutbetalingene.

Lønn per normalårsverk er således et mer omfattende lønnsbegrep enn det som nyttes ved beregning av årslønn, jf. definisjon av årslønn ovenfor. Antall normalårsverk framkommer som summen av antall heltidsansatte og antall deltidsansatte omregnet til heltid med dellønnsbrøken som vekt. Denne definisjonen innebærer at timeverksinnholdet i et normalårsverk er lik faktisk arbeidstid for heltidsansatte. Veksten i lønn per normalårsverk i nasjonalregnskapet kan tolkes som utviklingen i de samlede lønnsutgifter per beregnede heltidsstilling. Antall timer per normalårsverk vil kunne variere mellom næringer og over tid.

Lønn per utførte timeverk

Lønn per utførte timeverk er definert som forholdet mellom de samlede lønnsutgifter og antall utførte timeverk for lønnstakere. I utførte timeverk inngår overtidstimer, mens fravær på grunn av ferie, sykdom eller permisjon ikke inngår. Mer overtidarbeid bidrar til å øke antall utførte timeverk, mens høyere fravær trekker utførte timeverk ned. Antall utførte timeverk er også påvirket av kalendermessige forhold (bevegelige helligdager og skuddår). Antall arbeidsdager kan variere med inntil 3 dager fra ett år til et annet.

Lønnsoverheng

Lønnsoverhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved *utløpet* av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Størrelsen på overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Tariff tillegg og lønnsøkninger ellers blir ofte gitt til ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Lønnstillegg som gis sent i året, fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper fra ett år til det neste.

For flere *hovednæringsområder* i privat sektor (for eksempel industri og varehandel) følger beregningene av lønnsoverheng den vanlige definisjonen av overheng. Grunnlaget for beregningene er informasjon både fra strukturstatistikken per september/oktober og fra den kvartalsvise lønnsindeksen (som måler lønnsendring gjennom året, se omtale av kvartalsindeksen senere i vedlegget) samt fra lønnsforhandlingene.

Utvalgets beregninger av lønnsoverheng for *tariffområder* er derimot ikke fullt ut i samsvar med den vanlige definisjonen av overheng. Under forutsetning av at det ikke gis sentrale tillegg de siste tre månedene av året eller det foreligger andre opplysninger om lønnsutviklingen, har utvalget lagt til grunn at lønnsnivået per september/oktober holder seg på samme nivå ut året. Dette betyr at overhenget for tariffområder beregnes på grunnlag av lønnsnivået per september/oktober i forhold til gjennomsnittet for året. Dette gjelder bl.a. for funksjonærer og arbeidere i NHO-bedrifter, ansatte i HSH-bedrifter i varehandel, bank- og forsikring, staten, skoleverket, kommunene og NAVO-bedrifter. Denne metoden påvirker ikke størrelsen på samlet lønnsvekst sett over flere år, men påvirker fordelingen av lønnsveksten mellom år og kan gi en annen fordeling mellom overheng og bidrag fra lønnsglidning i det enkelte år enn om en hadde lagt til grunn lønnsnivået ved utløpet av året i forhold til gjennomsnittsnivået for året.

Tariffmessig lønnsøkning

Tariffmessig lønnsøkning er lønnsøkning fastsatt i tariffavtaler som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger mellom arbeidstakernes og arbeidsgivernes organisasjoner. Tariffmessig lønnsøkning kan være generelle tillegg, lavlønnstillegg, garantit tillegg, tillegg på minstelønnsseter etc. som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger.

Lønnsglidning

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøkning i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøkning i den samme perioden. Lønnsglidningen blir dermed en restpost. Det er et sammensatt lønnsbegrep som bl.a. kan omfatte lønnstillegg som er gitt ved lokale forhandlinger på de enkelte arbeidsplasser, økt fortjeneste pga. økt akkord eller strukturelle endringer i sysselsettingen, f. eks. gjennom forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå eller endret bruk av skiftarbeid. Tillegg ved lokale forhandlinger i privat sektor og for stillinger med bare lokal lønnsdannelse i kommunene regnes som lønnsglidning. I noen tariffområder er forhandlingsmodellen slik at partene også regner de lokale forhandlingene som en del av den avtalte lønnsøkningen. I offentlig sektor er tillegg ved lokale forhandlinger normalt en del av rammen fastsatt sentralt. Denne rammen er likevel ofte en nedre ramme. I staten f. eks. kan etatene/virksomhetene skyte til midler fra driftsbudsjettet. I tillegg kan partene lokalt føre forhandlinger på særlig grunnlag, såkalte 2.3.4-forhandlinger.²⁴

I utvalgets rapporter presenteres tall for bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten i de store tariffområdene, jf. tabell 1.3 i kapittel 1. Denne tabellen viser dekomponering av årslønnsveksten fra året før i overheng, tariff tillegg og lønnsglidning. Normalt betyr lønnsglidningen mer for lønnsveksten enn det som framgår av tabell 1.3 for alle forhandlingsområdene. Dette skyldes at en del av lønnsglidningen inngår i overhenget, jf. boks 1.3 i kapittel 1 for en nærmere omtale av dette.

Lønnsstatistikk i privat sektor

Statistisk sentralbyrå etablerte i 1997 ny strukturstatistikk for lønn, en statistikk som en gang per år kartlegger nivå, fordeling og endring i lønn. Statistikken er enhetlig og dekker per i dag alle næringer i privat sektor med unntak av primærnæringene.²⁵ Den er utviklet i tråd med EØS-retningslinjer på området og i nært samarbeid med partene i lønnsoppgjøret for å dekke krav til forhandlingsstatistikk.

Dekning

Statistikken bygger på opplysninger fra et utvalg av bedrifter i de fleste næringshovedområder²⁶ i privat sektor med unntak av primærnæringene. Utvalgene varierer i størrelse fra om lag 40 til 80 prosent med i gjennomsnitt om lag 67 prosent av alle ansatte i næringshovedområdet, alt avhengig av i hvor stor grad næringen er omfattet av krav fra

²⁴ Kravet for slike forhandlinger er at det har skjedd vesentlige endringer i de forhold som er lagt til grunn for arbeidstakerens lønn.

²⁵ For fiskeoppdrett ble det for første gang utarbeidet lønnsstatistikk i 2002. Fiskeoppdrett har vært med i NHO-tallene siden 1999.

²⁶ I følge Standard for næringsgrupper 1994 (C 182)

forhandlingsstatistikken. For NHO-bedrifter er utvalget om lag 70 prosent. I stat og kommune og helseforetakene er det fulltelling. Det innhentes opplysninger på individnivå i alle næringer og for alle ansatte uavhengig av stilling og arbeidstid.

Lønnsbegrep

Strukturstatistikken for lønn er basert på kontantlønsbegrepet, gjennomsnittlig månedsfortjeneste. I månedsfortjenesten inngår fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Lønnsbegrepet omfatter ikke overtidsgodtgjørelse og naturalytelser, men det innhentes opplysninger om overtidsgodtgjørelse og det gis tall for gjennomsnittlig overtidsgodtgjørelse per måned som en tilleggsopplysning. Den faste avtalte lønnen er gitt for en oppgitt lønnsperiode (per time, dag, uke, 14 dager, måned osv.), mens de andre lønnskomponentene utenom bonus er et gjennomsnitt per måned for perioden «hittil i år», dvs. fra 1. januar til tellingstidspunktet for statistikken. Bonuser og provisjoner med videre er et beregnet gjennomsnitt per måned for perioden 1. oktober året før og til tellingstidspunktet. Lønnsendringer inngår fra det tidspunkt de er avtalt, slik at tidspunktet for eventuelle etterbetalinger ikke påvirker den beregnede lønnsutviklingen.

Arbeidstid

Den *lovbestemte* alminnelige arbeidstid er 40 t/uke. *Avtalefestet normalarbeidstid* er den arbeidstid per uke som gjelder for vedkommende lønnstakergruppe ifølge tariffavtaler. Den er vanligvis 37,5 t/ uke. Ved ulike arbeidstidsordninger som skift-, turnus- og nattarbeid, er både lovfestet og avtalt arbeidstid lavere enn dette. Mellom LO og NHO er for eksempel avtalefestet arbeidstid på 36,5 t/uke for vanlig 2-skiftarbeid, 35,5 t/uke for døgnkontinuerlig skift- og sammenliknbart turnusarbeid og 33,6 t/uke for helkontinuerlig skift- og sammenliknbart turnusarbeid.

For arbeidere i NHO-bedrifter baseres beskrivelsen av lønnsutviklingen på timefortjenesten omregnet til 37,5 t/uke. I en del bransjer/tariffområder hvor det forekommer skiftarbeid, er timelønnsatsen for dette arbeidet fastsatt slik at fortjenesten per uke er den samme uansett hvilken arbeidstidsordning som gjelder. For å kunne sammenlikne lønnstall bransjer i mellom, omregnes timefortjenestene slik at de tilsvarer en ukentlig arbeidstid på 37,5 timer. Med utgangspunkt i faktisk timelønn medfører omregning til 37,5 t/uke at bransjer med mye skiftarbeid vil få et relativt lavere lønnsnivå enn før omregningen i forhold til bransjer hvor det er lite skiftarbeid.

I lønnsstatistikken innhentes opplysninger om avtalt arbeidstid og overtidstimer. Avtalt arbeidstid blir benyttet som basis for å definere om en arbeidstaker er heltidsansatt eller deltidsansatt. I den offisielle lønnsstatistikken blir heltid definert som arbeidstid på 33 timer eller mer per uke. SSB kan sette andre grenser etter ønske fra oppdragsgivere, f. eks. i forbindelse med utarbeiding av tariffstatistikk. I offisiell lønnsstatistikk skilles det ikke mellom arbeid på skift/turnus og på dagtid, noe NHO kan gjøre for sine medlemsbedrifter. Videre benyttes avtalt arbeidstid for å beregne månedsfortjeneste for arbeidstakere som har timelønn. Avtalt arbeidstid er eksklusiv spisepauser. Det gjøres ingen fradrag for fravær grunnet ferie, sykdom, permisjon e.l. For arbeidstakere som har en varierende arbeidstid fra uke til uke, blir det innrapportert gjennomsnittlig arbeidstid per uke for året eller for siste måned.

Heltid og deltid

I lønnsstatistikken regnes som nevnt alle ansatte med en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer per uke som heltidsansatte. For ansatte i stat, skoleverk, kommune og de statlige eide helseforetakene er heltid definert som alle med dellønnsprosent/stillingsandel på 100 prosent. Deltidsansatte er definert som alle ansatte som har avtalt arbeidstid på mindre enn 33 timer per uke eller en stillingsandel på mindre enn 100 prosent.²⁷

Heltidsekvivalenter

For å kunne sammenlikne lønn mellom hel- og deltidsansatte omregnes lønnen til de deltidsansatte til hva den ville vært hvis de jobbet heltid. Der det ikke foreligger opplysninger om normalarbeidstid (norm i bransjen) gjøres dette ved å benytte forholdet mellom arbeidstiden til hver enkelt deltidsansatt og den gjennomsnittlige arbeidstiden for heltidsansatte i næringen som omregningsfaktor. Månedslønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med månedslønn for de heltidsansatte, slik at man kan beregne en gjennomsnittlig månedsfortjeneste for alle ansatte.

Kjennemerker

SSB samler videre inn opplysninger om alder, kjønn og stilling for den enkelte ansatte. Stillingskodene og stillingsbetegnelsene SSB får inn, er kjente betegnelser innen de enkelte næringsområder. Det foretas omkodning til stillingskoder i tråd med internasjonale anbefalinger og for å kunne rapportere statistikken etter de retningslinjer SSB har på området. I den nye lønnsstatistikken nyttes i størst mulig grad standard for yrkesklassifisering (Standard for yrkeskoding C 521 STYRK) som er den norske versjonen av den internasjonale yrkesstandarden ISCO-88. Kompetansenivå og spesialisering er de to hovedprinsippene standarden bygger på for å klassifisere yrkesutøvere etter yrke. SSB kopler også til datamaterialet opplysninger om høyeste fullførte utdanning fra utdanningsregisteret. Her gjenstår det fortsatt en god del arbeid for å få til en stillingskoding som har nok detaljert informasjon for sentrale brukere av statistikken.

Kvartalsstatistikk

SSB har arbeidet med etablering av en ny kvartalsvis lønnsindeks. Et hovedformål med denne indeksen er måling av lønnsendring gjennom året til bruk i konjunkturovervåkingen.

Det er siden 1. kvartal 1998 innhentet opplysninger for et utvalg av bedrifter i noen hovednæringsområder. Utvalget er trukket blant de bedriftene som er med i strukturstatistikken, og det foretas rotasjon av utvalget en gang i året. SSB publiserer nå

²⁷ Enkelte yrker (f. eks. piloter) hvor det arbeides mindre enn 33 timer per uke, regnes likevel som heltidsansatte.

endringstall etter den kvartalsvise lønnsstatistikken for industri, olje- og gassutvinning og bergverksdrift, bygg- og anleggsvirksomhet, samferdsel, varehandel, forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift, kraftforsyning og hotell- og restaurantvirksomhet. Etter hvert vil de kvartalsvise lønnsindeksene bli utvidet til å omfatte de samme næringsområder som strukturstatistikken.

Den kvartalsvise lønnsindeksen er nært knyttet til den årlige strukturstatistikken for lønn. Lønnsbegrepene (utbetalt avtalt lønn og månedsførtjeneste i alt) er identiske med lønnsbegrepene som benyttes i strukturstatistikken for lønn. Utviklingen i utbetalt avtalt lønn, som er hovedkomponenten i månedsførtjenesten i alt, er direkte sammenliknbar mellom den kvartalsvise lønnsindeksen og strukturstatistikken. Utviklingen i månedsførtjenesten er derimot ikke direkte sammenliknbar mellom de to statistikkene. Årsaken til dette er at uregelmessige tillegg og bonuser mv. beregnes som et snitt over året i strukturstatistikken, mens i den kvartalsvise lønnsindeksen beregnes gjennomsnittet for størrelsene kun for det gjeldende kvartalet.

De kvartalsvise lønnsindeksene blir publisert om lag to måneder etter statistikkvartalets utløp.

Grunnlag og metoder for beregning av lønnsnivå og lønnsvekst

Lønnsstatistikken har noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringene. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst i tabell 1.1 i kapittel 1 er basert på oppgaver over time- eller månedsførtjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dvs. at månedsførtjenesten består av fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Uregelmessige tillegg omfatter bl.a. tillegg for ubekvem arbeidstid, utkallingstillegg, skifttillegg, smusstillegg, offshoret tillegg og andre tillegg som følge av arbeidets art. Uregelmessige tillegg er som regel knyttet til spesielle arbeidsoppgaver eller arbeidstider.

Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. I privat sektor er dette sikret gjennom SSBs nye lønnsstatistikk. I offentlig sektor produseres lønnsstatistikken ved hjelp av registre i henholdsvis Fornyings- og administrasjonsdepartementet og KS. Data for de statlige helseforetakene for 2002 og 2003 ble innhentet av NAVO. SSB har innhentet data for 2004 og 2005. Lønnsbegrepene i statistikkene for offentlig sektor er forenlige med de i SSBs lønnsstatistikk for privat sektor.

I lønnskomponentene inngår lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje, f.eks. skifttillegg og ulempetillegg. Videre inngår bonus i lønnsbegrepet. Derimot inngår ikke opsjoner og fordel ved aksjer til underkurs.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er utført både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk, og for et beregnet årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

Begrepet «beregnet årsverk» omfatter både heltids- og deltidsansatte, der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Ved beregningene forutsettes det at det gis godtgjørelse for

ferie- og sykefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet.

I noen områder står deltidsansatte for en stor del av årsverkene. I det kommunale- og fylkeskommunale tariffområdet (eksklusiv skoleverket) arbeider om lag 60 prosent av de ansatte deltid (utfører om lag 40 prosent av årsverkene), mens andelen er om lag 40 prosent i varehandelen (utfører om lag av årsverkene) og om lag 1/3 i skoleverket (utfører om lag av årsverkene). For de andre gruppene/næringene i tabell 1.1 ligger deltidsandelen rundt 20 prosent eller lavere unntatt for helseforetakene hvor andelen ligger rundt 45 prosent.

For gruppene/tariffområdene i tabell 1.1 beregnes fra og med 2003 årslønn for alle²⁸ grupper ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f.eks. i oktober. En kan dermed anslå økningen i månedsfortjenesten siden oktober året før. Økningen i månedsfortjenesten over perioden (vanligvis en 12-måneders periode) deles i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene ut fra opplysninger om reguleringstidspunkter. Deretter kan en beregne et gjennomsnittlig årslønnsnivå for det aktuelle året. Fra og med 2003 har en dermed et enhetlig statistikkgrunnlag for alle tariffområder i utvalgets rapport.

Dersom det ikke gis sentrale tillegg de siste tre månedene av året eller det foreligger andre opplysninger om lønnsutviklingen, forutsettes det i beregningene at lønnsnivået per 1. januar er det samme som per september/oktober året før (lønnsstatistikkenes tellingspunkt), dvs. at det ikke forutsettes noen glidning fra tellingstidspunktet og ut året. Dette har forholdsvis liten betydning for gjennomsnittlig årslønn, men kan ha større betydning for overhenget. Informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen til SSB viser en viss lønnsvekst for noen næringsområder i privat sektor fra september/oktober og ut året. Gjennom kvartalsindeksen har det hittil ikke vært mulig å fange opp eventuell lønnsvekst for tariffområdene i de siste månedene av året. I den grad dette skjer vil det ikke påvirke størrelsen på lønnsveksten sett over flere år, men kan gi en annen fordeling av lønnsveksten mellom år og kan dessuten gi en annen fordeling mellom overheng og bidrag fra lønnsglidningen i det enkelte år. Dette får imidlertid bare konsekvenser for overhengsberegningene dersom mønstret i lønnsutviklingen de siste tre månedene endrer seg fra det ene året til det neste.

Ved beregning av årslønnsvekst legges det til grunn at bonus fordeler seg jevnt over året (fast påslag per tidsenhet, f.eks. per måned).

²⁸ For arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter beregnet en før 2003 årslønn med utgangspunkt i

- sum fast (avtalt) lønn «hittil i år» og fast (avtalt) lønn per 1.10,
- sum uregelmessige tillegg hittil i år og gjennomsnittet for de 9 første månedene,
- sum bonus utbetalt hittil i år og i 4. kvartal året før og gjennomsnittet for 12 måneder,
- opplysninger om tariff tillegg (for arbeidere).

Vedlegg 3

Kursutviklingen for norske kroner

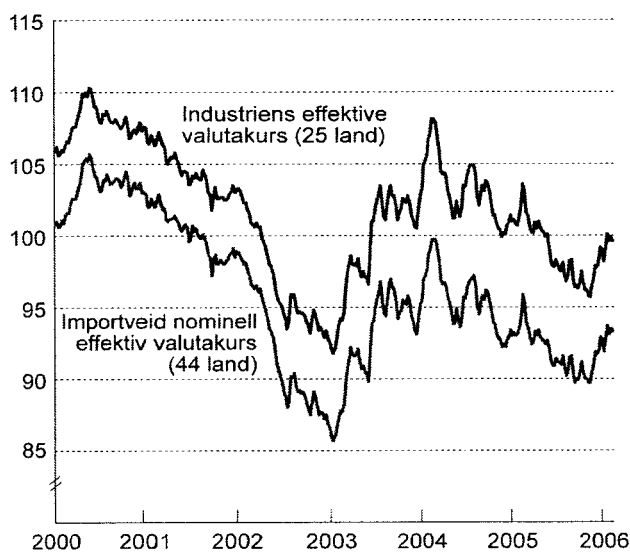
Dette vedlegget gir en omtale av utviklingen i kronekursen de siste årene. En omtale av valutakursutviklingen lenger tilbake i tid gis i Beregningsutvalgets rapport: NOU 2003:10.

Kronekursindekser

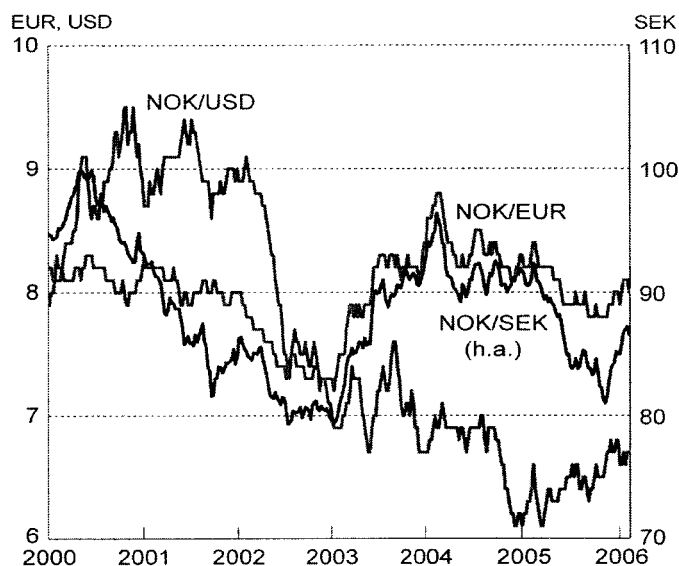
Industriens effektive valutakurs er en nominell effektiv kronekurs beregnet på grunnlag av kursene på NOK mot valutaene for Norges viktigste handelspartnere (geometrisk gjennomsnitt veid med OECDs løpende konkurransevekter), beregnet som en kjedet indeks). Indeksen er satt lik 100 i 1990. Stigende indeksverdi betyr depresierende kronekurs. Industriens effektive valutakurs omfatter 25 land. Disse landene står for om lag 94 prosent av Norges handel med industrivarer.

Den importveide valutakursindeksen (I44) er et geometrisk gjennomsnitt av 44 valutakurser. Vektene er beregnet på grunnlag av Norges import fra 44 land, som dekker 97 prosent av total import. Indeksen er satt lik 100 i 1995. Stigende indeksverdi betyr depresierende kronekurs. Indeksen er beregnet etter samme prinsipp som konkurransekursindeksen.

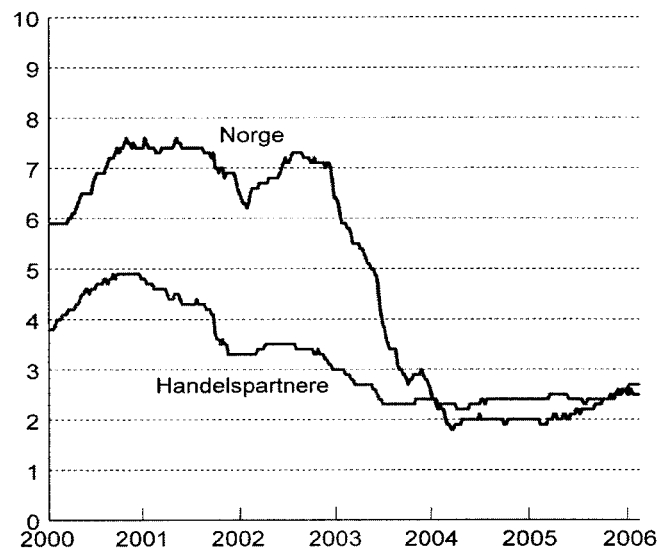
Figur 6.1 viser utviklingen i to valutakursindekser de siste årene. Den importveide kronekursen har i stor grad fulgt forløpet til industriens effektive valutakurs.

Figur 6.1 Industriens effektive valutakurs og importveid kronekurs. Fallende kurve angir sterkere kronekurs

Figur 6.2 Utviklingen i norske kroner pr euro og amerikansk dollar (venstre akse) og svenske kroner (høyre akse). Fallende kurve angir sterkere kronkurs

Figur 6.3 Tremåneders pengemarkedsrente i Norge og hos handelspartnerne. Pst.

Utviklingen i kronkursen de siste årene

Kronkursen, målt ved industriens effektive kronkurs, styrket seg moderat gjennom årene 2000 og 2001, men tidlig i 2002 styrket kronen seg vesentlig. Målt som årgjennomsnitt økte kronens verdi med 7,4 pst. fra 2001 til 2002. Samtidig som rentedifferansen mot utlandet falt gjennom 2003, jf. figur 6.3, svekket kronen seg. I januar 2004 var kronkursen på sitt laveste nivå siden årsskiftet 2000/2001.

Gjennom mesteparten av 2004 og 2005 viste kronkursen en styrkende tendens. Fra januar til november 2005 appresierte kronkursen med nær 5 prosent, og som årgjennomsnitt var styrkingen på 4,4 prosent, målt ved industriens effektive valutakurs. Fra november 2005 til februar i år har kronkursen igjen svekket seg noe.

Kronekursen utviklet seg nokså forskjellig mot EUR, SEK og USD det siste året, jf. figur 6.2. I 2005 var styrkingen mot SEK spesielt markert. Målt mot USD har kronekursen deprimert med om lag 5,0 prosent fra januar i fjor til januar i år, mens NOK/EUR i samme tidsrom har styrket seg med 2,2 prosent.

Tabell 6.1 Nåværende konkurransevnevekter og importvekter

	Vekter i industriens effektive valutakurs ¹⁾	Importvekter ²⁾
Euro	42,1	376,9
Danmark	8,1	82,8
Sverige	19,9	169,3
Storbritannia	12	75,5
Sveits	1,2	12
Japan	4,8	38
USA	6,4	54,2
Canada	0,6	21,3
Singapore	0,3	2,6
Sør-Korea	2,1	11,9
Thailand	0,2	4,2
Taiwan	0,6	10,3
Polen	1,1	14,1
Tsjekkia	0,4	6,9
Ungarn	0,1	6
Argentina	..	0,9
Australia	..	1,8
Bangladesh	..	1,2
Brasil	..	9,2
Chile	..	1,6
Kina	..	46,2
Colombia	..	1,2
Hong Kong	..	4,4
Indonesia	..	2,6
India	..	3,5
Island	..	2,7
Sri Lanka	..	0,3
Marokko	..	1
Malaysia	..	4,8
Filippinene	..	0,7
Pakistan	..	1,2
Russland	..	21,8
Tyrkia	..	6,8
Sør-Afrika	..	2,3
	100	1000

1) OECD-vekter i 1999.

2) Importveid nominell effektiv kurs er beregnet på grunnlag av 44 land med løpende vekter. De nåværende vektene er basert på importandeler i 2003.

Vedlegg 4

Tabellvedlegg

Tabell 4.1 Skattesatser og beløpsgrenser for inntektsårene 2000 – 2006

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
<i>a. Trygdeavgift</i>							
Lønnsinntekt	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.
Næringsinntekt i jordbruk, skogbruk og fiske	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.
Annen næringsinntekt ¹⁾	10,7 pst.	10,7 pst.	10,7 pst.	10,7 pst.	10,7 pst.	10,7 pst.	10,7 pst.
Pensjonsinntekt	3,0 pst.	3,0 pst.	3,0 pst.	3,0 pst.	3,0 pst.	3,0 pst.	3,0 pst.
<i>b Toppskatt til staten</i>							
Trinn 1							
Sats ²⁾	13,5 pst.	13,5 pst.	13,5 pst.	13,5 pst.	13,5 pst.	12,0 pst.	9 pst.
Innslagspunkt, klasse 1	277 800 kr	289 000 kr	320 000 kr	340 700 kr	354 300 kr	381 000 kr	394 000 kr
Innslagspunkt, klasse 2	329 000 kr	342 200 kr	342 200 kr	364 000 kr	378 600 kr	393 700 kr	Opphevet
Trinn 2							
Sats ³⁾	19,5 pst.	19,5 pst.	19,5 pst.	19,5 pst.	19,5 pst.	15,5 pst.	12 pst.
Innslagspunkt	762 700 kr	793 200 kr	830 000 kr	872 000 kr	906 900 kr	800 000 kr	750 000 kr
<i>Skatter på alminnelig inntekt</i>							
<i>c Kommune, fylkes- og fellesskatt</i>							
Finnmark og Nord-Troms	24,5 pst.	24,5 pst.	24,5 pst.	24,5 pst.	24,5 pst.	24,5 pst.	24,5 pst.
Landet ellers	28,0 pst.	28,0 pst.	28,0 pst.	28,0 pst.	28,0 pst.	28,0 pst.	28,0 pst.
<i>d Maksimale marginale skattesatser</i>							
Samlet maksimal marginalskatt på lønn (ekskl. arbeidsgiveravgift) og personinntekt fra næringsvirksomhet i jordbruk, skogbruk og fiske	55,3 pst.	55,3 pst.	55,3 pst.	55,3 pst.	55,3 pst.	51,3 pst.	47,8 pst.
Samlet maksimal marginalskatt på personinntekt fra annen næringsvirksomhet	55,3 pst.	55,3 pst.	55,3 pst.	55,3 pst.	55,3 pst.	54,2 pst.	50,7 pst.
<i>Standardfradrag mv.</i>							
<i>e Klassefradrag</i>							

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Klasse 1	27 700 kr	28 800 kr	30 100 kr	31 600 kr	32 900 kr	34 200 kr	35 400 kr
Klasse 2	55 400 kr	57 600 kr	60 200 kr	63 200 kr	65 800 kr	68 400 kr	70 800 kr
<i>f Minstefradrag for lønnsinntekt</i>							
Sats	22,0 pst.	22,0 pst.	23,0 pst.	24,0 pst.	24,0 pst.	31,0 pst.	34,0 pst.
Øvre grense	36 600 kr	40 300 kr	43 000 kr	45 700 kr	47 500 kr	57 400 kr	61 100 kr
Nedre grense	4 000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr
<i>g Minstefradrag for pensjonsinntekt</i>							
Sats	22,0 pst.	22,0 pst.	23,0 pst.	24,0 pst.	24,0 pst.	24,0 pst.	24 pst.
Øvre grense	36 600 kr	40 300 kr	43 000 kr	45 700 kr	47 500 kr	49 400 kr	51 100 kr
Nedre grense	4 000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr
<i>h Lønnsfradrag ⁴⁾</i>	30 600 kr	31 800 kr	31 800 kr	31 800 kr	31 800 kr	31 800 kr	31 800 kr
<i>i Særfradrag for alder og uførhet</i>	17 640 kr	17 640 kr	18 360 kr	18 360 kr	18 360 kr	19 368 kr	19 368 kr
<i>j Avtrappingssats, skattereduksjonsregelen</i>	55,0 pst.	55,0 pst.	55,0 pst.	55,0 pst.	55,0 pst.	55,0 pst.	55,0 pst.
<i>k Skattefrie nettoinntekter, pensjonister</i>							
Enslige	73 800 kr	76 800 kr	81 100 kr	85 200 kr	88 600 kr	92 100 kr	95 300 kr
Ektepar	120 600 kr	125 400 kr	131 700 kr	138 300 kr	143 800	151 000	156 300 kr
<i>l foreldrefradrag (for barn under 12 år)</i>							
Øvre grense, ett barn	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr
Øvre grense, to barn	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr
Øvre grense, tre barn	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	35 000 kr	35 000 kr
Øvre grense, fire barn	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	40 000 kr	40 000 kr
Osv.							
<i>m Forsørgerfradrag i skatt (pr. barn)</i>							
Barn (under 16 år)	1 820 kr	Opphevet	Opphevet	Opphevet	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Ungdom (mellom 16 og 18 år)	1 820 kr	Opphevet	Opphevet	Opphevet	Opphevet	Opphevet	Opphevet
<i>n Generelle satser for barnetrygd⁵⁾</i>							
1. barn	9 948 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 660 kr	11 660 kr	11 660 kr
2. barn	9 948 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 660 kr	11 660 kr	11 660 kr

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
3. barn	10 944 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 660 kr	11 660 kr	11 660 kr
4. barn	10 944 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 660 kr	11 660 kr	11 660 kr
5. og følgende barn	10 944 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 660 kr	11 660 kr	11 660 kr
<i>o Sum barnetrygd og forsørgerfradrag (til orientering)</i>							
1. barn	11 768 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 660 kr	11 660 kr	11 660 kr
2. barn	23 536 kr	23 328 kr	23 328 kr	23 328 kr	23 320 kr	23 320 kr	23 320 kr
3. barn	36 300 kr	34 992 kr	34 992 kr	34 992 kr	34 980 kr	34 980 kr	34 980 kr
4. barn	49 064 kr	46 656 kr	46 656 kr	46 656 kr	46 640 kr	46 640 kr	46 640 kr
Tillegg pr. barn utover 4 barn	12 764 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 660 kr	11 660 kr	11 660 kr
<i>p Ekstra barnetrygd til barn mellom 1-3 år⁶⁾</i>	7 884 kr	7 884 kr	7 884 kr	Opphevet	Opphevet	Opphevet	Opphevet
<i>q Ekstra barnetrygd i Finnmark og Nord-Troms</i>	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr	3 790 kr	3 790 kr	3 790 kr

- 1) For næringsinntekt over 12 G ble det betalt 7,8 pst. trygdeavgift fram til og med 2004.
- 2) For skattytere i Finnmark og Nord-Troms utgjør satsen 7 pst.
- 3) Trinn 2 i toppskatten gjaldt ikke for skattytere i Nord-Troms og Finnmark fram t.o.m. 1998. Det nye trinn 2 i toppskatten som ble innført f.o.m. 2000 gjelder derimot også for skattytere i Nord-Troms og Finnmark.
- 4) Skattyter må velge mellom minstefradrag og lønnsfradrag.
- 5) F.o.m. 1. mai 2000 ble barnetrygden utvidet til å gjelde t.o.m. den måneden barnet fyller 18 år. Fra 1. juli 2000 gjelder barnetrygden t.o.m. måneden før barnet fyller 18 år.
- 6) Ekstra barnetrygd til barn mellom 1 og 3 år fjernes fra 1. august 2003.

Kilde: Finansdepartementet

Tabell 4.2 Utvikling i grunnbeløpet, minstepensjonene for enslige og ektepar og pensjonene til enslige fødte uføre/unge uføre i perioden 1.5.1993-30.4.2006. Kroner

	Grunnbeløpet	Årlig minstepensjon for enslig	Årlig minstepensjon for ektepar	Årlig pensjon til enslige fødte uføre/unge uføre ¹⁾	
				Pensjon før 1.1.92 ²⁾	Pensjon tidligst fra 1.1.92 ³⁾
1.05.93-31.12.93	37 300	59 868	96 816	92 688	88 992
1.01.94-30.04.94	37 300	59 868	101 088 ⁴⁾	92 688	88 992
1.05.94-31.12.94	38 080	61 116	103 200	94 620	90 852
1.01.95-0.04.95 ⁵⁾	38 080	61 512	103 992	94 620	90 852
1.05.95-30.04.96	39 230	63 372	107 136	97 488	93 600
1.05.96-30.04.97	41 000	66 240	111 984	101 892	97 836
1.05.97-0.04.98 ⁶⁾	42 500	69 360	117 456	105 672	101 412
1.05.98-0.04.99 ⁷⁾	45 370	81 360	140 040	112 752	108 252
1.05.99-30.04.00	46 950	84 204	144 912	116 676	112 032
1.05.00-30.04.01	49 090	88 032	151 512	121 992	117 132
1.05.01-30.04.02	51 360	92 100	158 532	127 632	122 544
1.05.02-30.04.03	54 170	97 140	167 208	134 616	129 252
1.05.03-30.04.04	56 861	101 964	181 200 ⁸⁾	141 300	135 660
1.05.04-30.04.05	58 778	105 408	190 240 ⁹⁾	146 064	140 244
1.05.05-30.04.06	60 699	108 852	199 512 ¹⁰⁾	150 840	144 828

1) Personer som er født uføre eller har blitt uføre før fylte 26 år har rett til en garantert minstetilleggspensjon fra folketrygden.

2) Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 45 pst.

3) Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 42 pst.

4) Hevingen av særtilleggsats for ektepar fra 1.1.94. Ny sats 2*60,5 pst. av grunnbeløpet, dvs. dobbelt av satsen for enslige.

5) Heving av særtilleggssatsen fra 1.1.95. Høy sats utgjør 61,55 pst. av grunnbeløpet.

6) Heving av særtilleggssatsen fra 1.5.97. Høy sats utgjør 63,2 pst. av grunnbeløpet.

7) Heving av særtilleggssatsen fra 1.5.98. Høy sats utgjør 79,33 pst. av grunnbeløpet.

8) Heving av grunnpensjon for ektepar fra 1.5. 2003. Hver ektefelle mottar en grunnpensjon på 0,8 G.

9) Heving av grunnpensjon for ektepar fra 1.5. 2004. Hver ektefelle mottar en grunnpensjon på 0,825 G.

10) Heving av grunnpensjon for ektepar fra 1.5. 2005. Hver ektefelle mottar en grunnpensjon på 0,85 G

Kilde: Arbeids-og inkluderingsdepartementet.

Tabell 4.3 Timelønnskostnader i industrien hos Norges handelspartnere.

Prosentvis vekst fra året før ¹⁾

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ³⁾
Belgia	1,6	3,4	2,4	2,7	1,8	4,6	4,9	1,9	2,3	2,3
Canada	-0,8	2,9	2,8	1,6	2,8	3,1	2,7	3,7	3,9	3,9
Danmark	3,9	3,7	3,6	3,8	3,8	4,4	3,9	4,5	3,2	1,6
Finland	2,8	2,6	5,0	3,5	3,7	6,5	4,2	4,4	4,7	4,4
Frankrike	1,7	2,5	2,6	2,6	4,6	4,7	3,6	3,0	3,6	3,2
Italia	6,9	2,9	-0,4	1,1	1,9	2,2	3,3	2,7	4,5	2,9
Nederland	2,4	2,7	3,1	3,1	3,7	3,9	3,7	2,6	1,6	0,5
Storbritannia	4,3	4,2	3,0	4,5	5,3	3,8	5,1	3,7	6,3	2,8
Sverige	6,6	4,4	4,6	2,6	4,7	4,6	3,3	4,8	2,9	2,9
Sveits	3,6	3,6	3,6	1,5	1,3	2,5	1,8	1,4	1,3	1,3
Tyskland	5,1	2,3	2,1	2,6	4,7	2,9	2,4	2,4	1,5	1,5
Østerrike	2,6	1,3	2,8	3,7	1,7	2,6	3,0	1,0	1,4	3,3
Japan	0,8	3,4	2,6	-0,3	-0,1	0,9	-1,3	1,0	0,4	0,8
USA	1,3	1,9	2,7	2,9	4,4	3,4	3,7	4,5	4,8	4,9
Spania	4,1	2,9	4,1	3,4	3,7	5,2	5,5	5,4	4,0	4,3
Irland	3,1	3,1	4,5	5,8	6,6	8,0	3,4	5,9	4,8	5,2
Hellas	8,8	8,8	4,6	5,0	2,9	3,7	3,9	3,4	3,0	6,0
Portugal	4,9	4,8	5,1	5,3	7,2	5,3	5,7	3,0	2,2	1,7
Singapore	4,8	6,2	5,3	6,5	11,6	-8,1	7,7	5,8	5,0	2,4
Sør-Korea	14,2	6,4	0,5	10,9	8,1	8,6	5,3	8,6	8,1	7,9
Thailand	11,4	11,1	13,7	5,5	6,8	4,2	5,3	6,2		
Taiwan	4,4	4,3	4,9	3,1	3,4	6,4	-1,8	2,3	4,0	4,0
Polen	27,0	29,4	17,1	11,7	3,5	22,3	1,6	3,4	3,6	3,7
Tsjekkia	20,0	14,5	9,7	5,4	7,0	11,5	7,2	7,2	5,9	2,6
Ungarn	23,5	17,2	19,0	8,2	15,2	14,3	11,7	6,0	8,7	7,3
<i>Norges handelspartnere</i>	<i>4,7</i>	<i>3,6</i>	<i>3,3</i>	<i>3,2</i>	<i>4,2</i>	<i>4,2</i>	<i>3,4</i>	<i>3,7</i>	<i>3,4</i>	<i>2,7</i>
<i>Memo:</i>										
Norge, virkedagskorrigert	4,1	4,4	6,2	6,2	5,1	5,4	5,7	4,6	3,6	2,8
Nivå i Norge i forhold til handelspartnere ²⁾	105	106	105	108	106	111	122	120	116	121

1) For noen land og kilder er det er usikkert i hvilken grad tallene inkluderer pensjonskostnader. Tallene fra Eurostat (<http://epp.eurostat.cec.eu.int>) inkluderer slike kostnader.

2) Handelspartnere = 100.

3) 1. til 3. kvartal 2005 sammenliknet med samme periode året før.

Kilder: Statistisk sentralbyrå, Eurostat, OECD, IMF.

Tabell 4.4 Timelønnskostnader i Norge i forhold til handelspartnerne i 2005 for alle ansatte i industrien. Handelspartnerne=100.

Norge	121
Tyskland	115
Danmark	112
Sverige	111
Frankrike	104
Finland	102
Nederland	100
Østerrike	99
UK	93
Japan	85
Irland	82
USA	81
Italia	78
Spania	70
Hellas	47
Portugal	30
Ungarn	22
Tsjekkia	15

Kilder: Eurostat og Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.5 Brutto driftsresultatandel i industrien. ¹⁾ Prosent.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Norge	33,7	31,1	30,0	29,2	30,6	31,9	33,3	31,9	34,9	34,8
Handelspartnerne ¹⁾	30,4	29,0	30,9	30,5	29,9	29,8	26,7	26,8	32,2	
<i>Memo:</i>										
Hele økonomien										
Fastlands-Norge	38,2	36,6	35,9	35,0	34,1	34,5	34,9	35,1	36,0	36,2
Handelspartnerne ¹⁾	40,7	40,2	40,5	40,3	40,0	39,7	38,8	39,1	38,5	

1) Sammenveid med konkurransevnevekter.

Kilder: Statistisk sentralbyrå, OECD og Beregningsutvalget.

Tabell 4.6 Lønnsomhetsutviklingen basert på mikroøkonomiske mål.
 Industrien. Norge og handelspartnere. Prosent.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
<i>Driftsmargin</i>									
Norge ²⁾	5,6	5,3	4,8	4,3	4,9	4,0	3,2	4,7	5,8
EUR-11 ¹⁾	5,0	5,9	5,9	5,9	6,1	5,2	5,1	..	
USA	7,4	7,6	7,7	7,9	7,5	4,0	5,7	5,5	
Japan	6,1	5,8	5,3	5,3	5,8	4,8	5,3	5,9	
<i>Totalrentabilitet</i>									
Norge ²⁾	8,1	8,8	7,7	6,1	7,1	7,0	4,7	4,1	6,1
EUR-11 ¹⁾	7,1	8,3	8,4	7,9	8,9	7,4	6,3	..	
USA	8,4	8,6	10,4	10,6	9,6	2,9	6,0	7,2	
Japan	5,7	5,4	4,2	4,5	5,3	4,0	4,4	5,1	
<i>Egenkapitalandel</i>									
Norge ²⁾	34,3	36,3	37,4	38,9	35,7	36,0	42,1	43,2	42,7
EUR-11 ¹⁾	37,9	38,1	38,6	38,7	38,5	39,1	40,1	..	
USA	38,8	38,7	36,9	36,8	38,1	37,2	36,4	38,7	
Japan	34,5	35,4	37,0	37,0	39,0	38,6	39,5	41,2	

1) Et uevidt gjennomsnitt av 11 EU-land (Belgia, Danmark, Finland, Frankrike, Italia, Nederland, Portugal, Spania, Sverige, Tyskland og Østerrike).

2) På grunn av endringer i kontoplanen i forbindelse med overgangen til regnskapsloven av 1998, er det brudd i statistikken fra og med regnskapsåret 1999.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og BACH.

Tabell 4.7 Husholdninger og ideelle organisasjoner. Inntekter og utgifter. 1995-2004.
Milliarder kroner

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004*	gj.snitt
Inntekter	680,3	715,4	757,7	827,4	878,0	938,5	977,5	1051,4	1105,7	1150,0	
Lønnsinntekter	372,2	396,1	428,6	468,4	498,6	524,2	554,3	582,9	596,8	623,5	
Blandet inntekt ¹⁾	90,7	88,5	89,3	92,1	92,9	96,0	99,2	106,3	110,1	114,9	
<i>Herav: Tjenester fra egen bolig</i>	41,8	40,6	37,9	38,5	39,7	42,8	45,0	49,1	50,7	52,3	
Formuesinntekter	43,5	43,9	42,4	52,8	57,9	71,1	64,3	96,2	103,5	103,7	
<i>Herav: Avkastning på forsikringskrav²⁾</i>	18,5	18,6	18,7	19,7	17,8	19,8	23,5	23,5	25,1	25,6	
<i>Herav: Mottatt aksjeutbytte</i>	10,9	11,5	13,1	18,1	19,4	29,6	13,5	43,1	55,5	63,7	
Offentlige stønader	145,0	152,7	158,8	169,8	182,1	195,1	209,0	224,7	246,8	254,8	
Andre inntekter	28,8	34,2	38,5	44,3	46,6	52,1	50,7	41,2	48,5	53,1	
Utgifter	200,8	210,7	220,5	244,4	266,6	285,5	310,4	324,6	325,3	321,9	
Skatt av inntekt og formue	147,0	159,2	174,4	189,7	201,2	216,3	228,9	236,9	243,2	257,8	
Formuesutgifter	46,5	44,9	38,5	46,5	56,5	59,4	71,4	76,7	70,5	51,5	
Andre utgifter	7,3	6,7	7,5	8,2	8,8	9,7	10,1	11,0	11,6	12,6	
Disponibel inntekt	479,4	504,7	537,3	582,9	611,5	653,0	667,0	726,8	780,4	828,2	
Disponibel realinntekt³⁾	576,5	598,7	622,9	659,5	677,9	702,9	701,8	753,8	787,7	828,2	
Vekst i disponibel realinntekt, prosent	3,0	3,8	4,0	5,9	2,8	3,7	-0,2	7,4	4,5	5,1	4,0
Vekst i disponibel realinntekt ekskl. mottatt aksjeutbytte, prosent	2,6	3,8	3,9	5,2	2,7	2,2	2,5	3,1	3,2	4,5	3,3

* Foreløpige tall.

- 1) Blandet inntekt er den delen av driftsresultatet som tilfaller husholdningssektoren. Denne inntekten inkluderer også avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie i egen næringsvirksomhet. Tjenester fra egen bolig, eller driftsresultat fra egen bolig, er en beregnet avkastning av boligkapitalen.
- 2) Avkastning på forsikringskrav er avkastningen på husholdningenes fordringer på forsikringsselskap, og private pensjonskasser og fond. Disse fordringene er i all hovedsak verdien av private livs- og pensjonsforsikringer.
- 3) 2004-kroner. Nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner er brukt som deflator.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.8. Beregnet årslønnsvekst¹⁾ fra året før for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 1.1

År	Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :										
	Arbeidere i alt	Industri- arbeidere	Nærings- og nyttelse	Tekstil- og Bekledning	Treindustri	Treforedling- og papirvareind.	Grafisk industri	Kjemisk industri	Mineralbarb. industri	Elektrokjemisk industri	Jern- og metall- industri
1996	4,2	4,2	3,6	4,2	4,8	6,0	3,4	4,5	3,8	6,0	3,4
1997	4,3	3,7	3,4	3,6	4,1	2,0	3,9	4,3	4,1	2,7	4,6
1998	6,2	5,6	5,3	6,6	6,4	5,6	5,3	5,6	5,7	4,8	5,6
1999	4,9	4,7	4,2	3,1	2,5	5,3	4,2	3,2	6,1	6,0	5,3
2000	4,5	4,5	3,9	3,9	4,3	8,1	4,4	2,9	6,1	4,3	4,1
2001	4,9	4,9	4,2	4,7	4,3	5,3	7,7	5,3	5,0	5,8	5,0
2002	5,6	5,0	6,1	4,6	6,1	4,8	3,4	5,4	5,2	4,0	5,5
2003	4,0	3,5	4,0	4,6	3,0	4,3	2,9	4,2	3,6	7,8	2,5
2004	3,6	3,6	4,0	4,6	3,1	3,6	3,9	2,5	4,4	-	4,0
2005		3¼									
1996-04	51,0	47,4	46,0	47,7	45,8	55,0	46,5	44,9	53,6	-	47,8
Gj. sn per år	4,7	4,4	4,3	4,4	4,3	5,0	4,3	4,2	4,9	-	4,4
Årslønn 2004	kr 299 200	kr 297 200	kr 275 700	kr 252 800	kr 271 200	kr 288 400	kr 348 700	kr 283 700	kr 274 300	-	kr 306 500

Arbeidere i NHO-bedrifter²⁾:

År	Bygg- og anleggsvirksomhet		Transport- sektoren	Funksjonærer i NHO-bedrifter		Forretnings- og sparebanker ³⁾		Varehandel		Hotell- og rest. ³⁾		Forsikring
	I alt	Byggevirk.		I alt	Industrifunk.	I alt	Engroshandel	Detailhandel	I alt	Engroshandel	Detailhandel	
1996	4,3	4,5	5,2	4,3	4,3	4,7	5,3	5	4,6	4,3	4,1	4,1
1997	5,8	5,8	3,9	4,8	4,7	4,9	4,7	5,1	4,1	4,0	5,5	5,5
1998	6,9	6,8	6,4	6,6	6,8	6,8	6,2	5,4	7,1	6,2	7,3	7,3
1999	5,7	5,8	4,8	4,8	4,7	5,2	5,0	4,8	3,7	4,1	4,3	4,3
2000	5,3	5,5	4,2	4,6	4,7	5,4	4,8	4,9	4,8	4,4	3,9	3,9
2001	4,9	5,2	5,3	7,1	5,3	4,2	5,5	5,7	4,5	3,6	4,2	4,2
2002	5,3	5,3	5,4	5,6	6,1	6,3	4,7	4,6	6,2	5,6	6,0	6,0
2003	3,7	3,9	5,2	5,1	4,6	4,5	4,4	3,7	4,7	3,1	-	-
2004	3,6	3,6	4,0	4,1	3,8	3,9	3,6	2,6	3,6	1,5	-	-
2005	2¾	2¾	3½	4¼	4¼	7,7	3,4	3,5	3,6	2½	-	-
1996-04	55,8	57,2	54,2	58,1	55,1	56,4	53,9	50,4	52,6	43,3	-	-
Gj. sn per år	5,1	5,2	4,9	5,2	5,0	5,1	4,9	4,6	4,8	4,1	-	-
Årslønn 2004	kr 321 600	kr 319 900	kr 274 200	kr 431 000	kr 435 700	kr 400 700	kr 335 100	kr 369 800	kr 285 500	kr 240 500	-	-

År	Forretningsm.			Staten			Kommunene		NAVO-bedrifter		
	tjenesteyting	I alt	Sivil ytre etat4)	Forretn. drift ⁴⁾	Skoleverket ⁹⁾	I alt	Helseforetakene	Øvrige bedrifter	Helseforetakene	Øvrige bedrifter	
1996	4,0	4,4	4,5	3,8	4,1	4,4	-	-	-	-	
1997	4,3	4,3	4,2	2,1	4,0	3,9	-	-	-	-	
1998	5,9	6,4	7,6	6,8	5,8	5,9	-	-	-	-	
1999	5,4	4,7	2,0	3,1	4,5	5,0	-	-	-	-	
2000	4,5	4,6	4,7	4,4	6,0	4,0	-	-	-	-	
2001	4,7	4,2	3,4	4,3	7,8	3,5	-	-	-	-	
2002	5,2	5,9	6,4	4,0	8,2	6,0	5,3	5,5	-	-	
2003	4,8	4,3	-	-	5,4	4,4	7 ⁷⁾	3,8	-	-	
2004	3,5	3,6	-	-	3,2 ⁹⁾	3,8 ⁶⁾	3 ⁸⁾	3,4	-	-	
2005	2,6	3 1/2	-	-	-	3 1/2 ⁹⁾	-	-	-	-	
1996-04	51,2	51,3	-	-	-	49,1	-	-	-	-	
Gj. sn per år	4,7	4,7	-	-	-	4,5	-	-	-	-	
Årslønn 2004	kr 406 300	Kr 339 100	-	-	kr 357 300	kr 306 000	355200 ⁸⁾	kr 318 500	-	-	

1) Veksttallene er per årsverk for arbeidere i NHO-bedrifter, staten, skoleverket, kommunene, hotell- og restaurantvirksomhet og NAVO-bedrifter. For de andre er de for heltidsansatte.

2) Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.

3) Omfatter månedslønte, prosentlønte og timelønte arbeidstakere. Både heltids- og deltidsansatte er med i veksttallet. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for fastlønte og prosentlønte.

Veksttallet fra 1996 til 1997 er justert for bedrifter som tidligere var medlemmer i Forbundet for Overmatning og Servering (FOS), og som ikke var med i statistikken for 1996. Denne gruppen utgjør 30-40 prosent i grunnlagsmaterialet og er med i veksttallet for 1997-98 og etterfølgende år.

4) Lønnsutviklingen mellom lønnsstatistikkenes tellingstidspunkter. For de andre er det lagt til grunn årsgjennomsnittet.

5) Fondsmeklere i finansinstitusjoner kom med i statistikken i 1995. Disse er ikke med i veksttallet for 1994-95, men er med i beregningen for årene etter. Omfatter også forsikring fra

2003. Den sterke lønnsveksten fra 2004 til 2005 skyldes høye bonusutbetalinger i 2005.

6) Omfatter også stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse og undervisningsstillinger med sentral lønnsdannelse.

7) Legene trakk opp lønnsveksten med om lag 2 prosentpoeng

8) Heltidsansatte

9) Ekskl. Oslo kommune.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 4.9 Gjennomsnittlig lønnsvekst fra året før og månedslønn*12¹ per 1.9/1.10 for heltidsansatte etter utdanningsgrupper³ og næring². Kroner og prosent. 1997-2004

	Andeler ⁴ Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før								Samlet vekst	Månedslønn*12 ¹ 1.9/1.10
	2004	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1997-2004	2004
Utdanning på grunnskolenivå								3,6		295 800
Industri i alt	12	6,9	3,2	3,8	3,7	5,6	3,0	3,1	33,2	287 400
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt ¹¹	8	7,4	4,9	4,1	4,6	5,6	3,4	3,7	38,8	309 700
Varehandel i alt	11	6,3	3,8	4,5	5,3	5,3	2,9	4,9	37,8	304 800
Finanstjenester i alt ⁶	3	8,7	3,7	5,2	4,2	6,5	3,4	5,0	42,9	360 800
Skoleverket i alt	0	14,2	-0,8	8,4	1,2	9,6	2,0	6,4	47,9	307 700
Staten i alt ⁷	2	7,8	2,8	4,9	4,4	4,0	2,2	3,6	33,7	284 700
Kommune og fylkeskommune i alt ⁸	7	9,1	1,1	4,7	5,4	6,7	1,9	4,9	38,8	262 800
Helseforetak ¹⁰	3						1,4	3,3	-	261 600
Utdanning på videregående skolenivå								3,6		318 500
Industri i alt	67	7,3	4,4	4,0	4,2	5,7	3,5	3,6	37,5	314 700
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt ¹¹	76	7,3	5,1	4,7	4,9	5,7	2,7	3,8	39,6	315 500
Varehandel i alt	70	6,8	3,7	5,9	4,3	4,3	3,7	3,5	36,9	319 300
Finanstjenester i alt ⁶	55	7,2	4,1	4,4	4,2	6,4	1,6	4,9	37,7	370 600
Skoleverket i alt	4	9,1	2,6	9,4	5,4	10,3	3,2	3,0	51,2	325 300
Staten i alt ⁷	34	8,3	2,2	6,8	2,7	6,3	2,4	3,3	36,5	307 500
Kommune og fylkeskommune i alt ⁸	49	7,9	1,3	4,4	4,7	6,4	2,3	4,8	36,2	275 300
Helseforetak ¹⁰	29						1,6	3,9	-	278 100
Utdanning på videregående skolenivå herav fagutdanning⁵								-		-
Industri i alt	29	7,7	5,1	4,2	4,5	5,2	3,7	3,3	39,0	322 600
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt ¹¹	45	8,5	6,8	5,4	5,7	6,1	2,5	4,1	46,1	327 100
Varehandel i alt	17	7,7	5,5	6,3	5,6	4,1	4,1	3,2	42,8	318 200
Finanstjenester i alt ⁶	3	8,5	2,2	5,6	4,3	5,7	5,1	3,1	39,9	360 700
Skoleverket i alt	1	9,7	1,2	11,6	3,9	8,2	1,4	3,9	46,9	339 300
Staten i alt ⁷	5	10	2,9	5,5	3,1	6,1	2,2	2,7	37,0	298 700
Kommune og fylkeskommune i alt ⁸	13	6,0	0,4	4,1	3,8	8,0	2,0	4,9	32,8	275 200
Helseforetak ¹⁰							1,8	5,6	-	280 500
Universitets- eller høskoleutdanning, til og med 4 år								3,4		391 500
Industri i alt	13	8,7	6,9	5,5	5,0	6,7	2,3	2,5	44,0	435 500
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt ¹¹	8	5,8	4,7	4,7	5,2	7,5	3,4	2,0	38,3	430 000
Varehandel i alt	14	9,1	4,6	6,5	7,1	5,4	0,0	2,6	40,8	429 900
Finanstjenester i alt ⁶	34	7,4	2,8	5,7	3,9	3,6	2,8	2,9	32,8	482 700
Skoleverket i alt	84	8,8	1,7	9,6	4,2	10,5	2,4	3,6	48,3	362 700
Staten i alt ⁷	30	7,9	2,4	6,6	4,1	6,2	1,5	3,6	36,8	341 900

	Andeler ⁴ Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før								Samlet vekst	Månedslønn*12 ¹ 1.9/1.10
	2004	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1997-2004	2004
Kommune og fylkeskommune i alt ⁸	37	6,9	2,2	5,3	5,0	6,0	3,0	5,5	38,9	328 800
Helseforetak ¹⁰	47						3,7	3,3		333 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år								3,1		488 700
Industri i alt	5	9,0	6,1	6,1	5,2	7,5	2,2	2,0	44,6	544 200
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt ¹¹	2	0,2	3,1	6,5	4,4	5,7	6,4	0,0	29,2	537 400
Varehandel i alt	3	9,2	5,7	4,1	9,0	3,5	2,8	-3,5	34,5	505 300
Finanstjenester i alt ⁶	8	6,9	1,0	9,3	0,2	4,6	2,1	3,8	31,1	603 200
Skoleverket i alt	12	7,2	2,5	9,8	3,9	9,8	1,9	3,1	44,5	408 100
Staten i alt ⁷	32	7,2	2,7	5,5	5,4	6,6	2,3	3,5	38,3	405 500
Kommune og fylkeskommune i alt ⁸	6	7,8	2,2	3,4	4,8	5,2	2,6	4,8	35,2	392 100
Helseforetak ¹⁰	17						11,9	0,6		585 200

- 1) Registrert månedslønn i alt per 1.9/1.10*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 1.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 1.1, dvs avtalt lønn, uregelmessig tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.
- 2) NOS Standard for næringsgrupper
- 3) NOS Standard for utdanningsgruppering
- 4) Andeler av utvalget i den enkelte næring
- 5) Som fagutdannet regnes: a) alle som har fagutdanning med godkjent fagbrev eller svenneprøve i henhold til Lov om fagopplæring i arbeidslivet som fullførte utdanning i henhold til register for befolkningens høyeste utdanning (BHU), og b) alle som har bestått teknisk fagskole som høyeste fullførte utdanning i henhold til register for BHU.
- 6) Omfatter bank og forsikring og annen finansiell tjenesteyting. Nye tall for 2001. Endring fra 2000 til 2001 er basert på tidligere publiserte sammenlignbare tall, mens endring mellom 2001 og 2002 er basert på nye tall for 2001.
- 7) Eksklusive statlige sykehus fra og med veksttallet for 2002.
- 8) Ansatte i somatiske eller psykiatriske sykehus er ikke inkludert f.o.m. veksttallet for 2002.
- 9) Omfatter godtgjørelse for tariffestet utvidet arbeidstid for leger til og med 2001
- 10) For helseforetak gjelder samlet vekst fra 2001-2004
- 11) Nye tall for 2003. Endring fra 2002 til 2003 basert på tidligere publiserte sammenlignbare tall mens endring mellom 2003 og 2004 er basert på nye tall for 2003.

Kilde: SSB og Beregningsutvalget

Tabell 4.10 Kvinners lønn som andel av menns fordelt på utdanning², herunder fagutdanning³ og næring¹. Heltidsansatte. 1997-2004(2005)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Månedslønn*12 ⁷ 1.9/1.10.2004		
										Menn	Kvinner	
Utdanning på grunnskolenivå												
Industri i alt	87,8	88,1	89,1	88,8	88,9	89,1	88,3	89,6	89,7	294 500	263 800	
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	92,0	91,1	90,3	89,1	92,9	85,9	85,9	92,3		310 500	286 500	
Varehandel i alt	82,7	82,9	83,5	84,1	84,6	85,4	85,4	86,0	85,0	317 700	273 200	
Finanstjenester i alt ⁴	82,5	81,6	82,7	82,7	81,7	79,4	77,4	77,4	76,8	414 600	321 000	
Skoleverket i alt		88,0	89,0	95,9	98,3	92,4	93,3	96,6		313 700	303 200	
Staten i alt ⁵	93,2	92,7	92,9	92,8	91,6	92,6	91,7	93,6		294 000	275 100	
Kommune og fylkeskommune i alt ⁸	93,0	92,8	92,2	91,9	92,7	92,7	92,5	92,1		275 200	253 300	
Helseforetak					92,3	92,3	93,1	92,0		276 900	254 800	
Utdanning på videregående skolenivå												
Industri i alt	88,5	87,8	88,3	89,8	89,4	89,6	89,2	89,4	90,3	321 100	286 900	
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	95,7	91,1	92,0	94,2	93,6	93,4	93,4	95,5		316 100	302 000	
Varehandel i alt	82,7	82,5	83,2	82,7	84,0	84,2	85,4	85,6	84,3	332 800	285 000	
Finanstjenester i alt ⁴	79,8	79,7	79,9	80,3	79,2	78,6	78,7	78,8	78,5	418 200	329 500	
Skoleverket i alt	87,3	88,0	90,3	89,8	91,0	91,4	93,1	92,1		337 500	310 900	
Staten i alt ⁵	90,6	90,2	90,4	88,2	89,0	88,5	87,9	89,9		321 200	288 600	
Kommune og fylkeskommune i alt ⁸	91,2	92,8	92,9	92,8	93,3	92,9	93,5	93,0		287 900	267 600	
Helseforetak					90,8	92,0	91,2	90,3		298 700	269 700	
Utdanning på videregående skolenivå herav fagutdanning												
Industri i alt	91,1	89,6	91,3	92,4	92,1	92,3	90,5	89,8		325 700	292 500	
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	92,9	88,4	91,1	88,5	92,4	90,7	88,9	90,9		327 400	297 600	
Varehandel i alt	84,7	84,2	85,4	86,9	86,0	85,3	86,2	87,2		322 500	281 200	
Finanstjenester i alt ⁴	82,3	78,8	81,5	80,1	78,5	79,9	80,5	81,6		388 100	316 600	
Skoleverket i alt	84,0	83,9	87,4	87,7	89,1	87,9	88,6	86,5		348 000	300 900	
Staten i alt ⁵	89,7	88,6	89,0	87,6	89,0	89,0	88,0	90,2		305 500	275 600	
Kommune og fylkeskommune i alt ⁸	90,1	93,1	93,5	92,5	92,2	92,2	92,3	91,5		285 600	261 400	
Helseforetak						89,9	89,5	87,8		297 600	261 200	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år												
Industri i alt	80,3	81,8	82,1	82,2	83,2	83,8	83,3	82,5	82,6	454 900	375 500	
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	82,1	79,8	79,6	82,4	84,3	78,5	84,6	84,6		437 700	370 100	

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Månedslønn*12 ⁷ 1.9/1.10.2004	
										Menn	Kvinner
Varehandel i alt	74,5	75,3	77,0	76,7	75,8	77,8	78,0	78,4	79,4	462 400	362 700
Finanstjenester i alt ⁴	76,1	76,5	78,5	78,7	75,2	76,0	74,9	75,6	73,5	529 800	400 400
Skoleverket i alt	95,0	94,9	95,2	95,1	95,5	96,4	96,6	97,3		368 600	358 800
Staten i alt ⁵	93,2	93,1	93,0	91,5	91,3	91,2	91,9	94,2		350 400	330 000
Kommune og fylkeskommune i alt ⁸	90,4	92,0	92,2	93,2	92,3	91,7	91,8	91,5		350 000	320 100
Helseforetak					95,3	95,4	94,5	93,5		351 600	328 600
Universitets- eller høskoleutdanning, lengre enn 4 år											
Industri i alt	83,8	81,7	79,7	80,6	82,9	81,4	81,4	81,3	81,9	565 000	459 200
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	78,6	82,4	78,1	79,5	79,4	81,0	85,8	87,2		544 300	474 800
Varehandel i alt	79,2	76,9	82,3	78,7	81,1	81,0	86,2	87,3	91,2	525 000	458 300
Finanstjenester i alt ⁴	75,5	75,4	79,5	77,9	78,5	78,2	80,3	78,9	76,6	639 800	504 600
Skoleverket i alt	95,0	95,0	94,9	95,2	95,7	95,9	96,3	96,6		413 900	399 600
Staten i alt ⁵	91,6	91,6	90,7	89,8	90,1	90,2	90,4	90,8		419 100	380 700
Kommune og fylkeskommune i alt ^{8,6}	86,8	85,3	85,9	85,7	85,4	92,1	91,1	91,3		406 800	371 400
Helseforetak					82,8	81,4	80,1	79,1		640 400	506 400

- 1) NOS Standard for næringsgrupper. Jordbruk, skogbruk, fiske, hotell og restaurantvirksomhet (1997-2001), Oslo kommune (1997-1999) og lønnet husarbeid er imidlertid ikke inkludert i statistikkgrunnlaget.
- 2) NOS Standard for utdanningsgruppering
- 3) Som fagutdannet regnes: a) alle som har fagutdanning med godkjent fagbrev eller svenneprøve i henhold til Lov om fagopplæring i arbeidslivet som fullførte utdanning i henhold til register for befolkningens høyeste utdanning (BHU), og b) alle som har bestått teknisk fagskole som høyeste fullførte utdanning i henhold til register for BHU.
- 4) Nye tall fra 2001.
- 5) Eksklusive statlige sykehus f.o.m. 2002. Tallene for 2004 er eksklusive forsvaret
- 6) Omfatter godtgjørelse for tariffestet utvidet arbeidstid for leger
- 7) Registrert månedslønn i alt per 1/9/1.10 *12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 1.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 1.1, dvs. avtalt lønn, uregelmessig tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.
- 8) Ansatte i kraftforsyning og undervisningspersonell i skoleverket er ikke med i statistikkgrunnlaget. Ansatte i somatiske eller psykiatriske sykehus er ikke inkludert f.o.m. 2002.

Kilde: SSB og Beregningsutvalget

Tabell 4.11. Kvinners gjennomsnittslønn som andel av menns gjennomsnittslønn etter næring¹ per 1.9/1.10. Heltids- og deltidsansatte hvor deltid er omgjort til heltidsekvivalenter

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Månedslønn*12 1.9/1.10 ²		Kvinne- andel ⁴
										Menn	Kvinner	2004
Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	77,1	77,5	79,8	79,2	80,5	85,3	87,6	85,3		525 300	448 100	20
Industri	86,3	86,3	86,2	87,4	87,3	87,5	87,0	87,5		342 900	300 100	25
Kraftforsyning	87,8	87,8	88,0	87,7	87,4	89,3	87,2	88,8		379 900	337 500	17
Bygge- og anleggsvirksomhet	94,0	90,1	91,1	92,4	92,6	92,4	94,9	95,8		324 400	310 700	7
Varehandel	78,3	77,7	79,1	78,5	79,4	79,7	80,6	81,0		344 800	279 300	52
Hotell- og restaurant virksomhet					89,5	90,4	88,4	89,8		275 700	247 400	61
Samferdsel	88,1	87,0	85,8	86,3	86,2	87,6	88,0	88,3		348 000	307 200	33
Finanstjenester	73,4	73,4	74,2	73,7	71,6	71,9	71,9	72,4		486 000	351 600	52
Eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting	73,8	72,3	75,4	75,1	76,3	76,4	77,6	78,1		432 200	337 600	38
Staten	88,9	88,6	88,9	87,3 ³	88,1	88,2 ⁶	87,7	89,2	89,7 ⁸	361 200	322 100	45
Undervisningspersonale i skoleverket	93,2	93,3	93,5	93,4	93,9	94,8	95,1	96,0		372 700	357 800	64
Kommune og fylkeskommune ⁵	87,0	87,2	86,6	87,0	86,4	91,4	91,7	91,4		313 400	286 500	78
Helseforetak						78,6	76,0	75,0		431 200	323 500	78
Privat undervisning	81,7	85,4	84,9	85,1	83,8	85,5	87,1	87,3		367 600	321 000	57
Private helse- og sosialtjenester	87,3	87,1	87,3	85,3	87,3	85,9	86,3	84,7		332 800	281 800	76
Sosiale og personlige tjenester	80,2	82,0	85,5	83,8	85,6	84,6	86,6	86,6		376 300	325 700	53
Gjennomsnitt/sum (heltids- + deltidsansatte)	83,7	83,6	83,4	83,5	83,3	83,9	84,3	84,5		363 500	307 200	47 ⁷

- 1) SSBs Standard for næringsgruppering (NOS). Jordbruk, skogbruk, fiske, hotell og restaurantvirksomhet (1997-2001), Oslo kommune (1997-1999) og lønnet husarbeid er imidlertid ikke inkludert i statistikkgrunnlaget.
- 2) Registrert månedslønn i alt per 1.9/1.10*12. Dette begrepet må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 1.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne kolonnen er det samme som i tabell 1.1, dvs. summen av avtalt lønn, uregelmessig tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.
- 3) Eksklusive Posten BA og NSB BA fra 2000.
- 4) Andel sysselsatte (heltid + deltidsansatte) i den enkelte næring.
- 5) Ansatte i kraftforsyning og undervisningspersonell i skoleverket er ikke med i statistikkgrunnlaget. Eksklusive ansatte i somatiske eller psykiatriske sykehus f.o.m. 2002.
- 6) Eksklusive statlige sykehus f.o.m. 2002.
- 7) Tall fra arbeidskraftsundersøkelsen, SSB
- 8) Foreløpig tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå